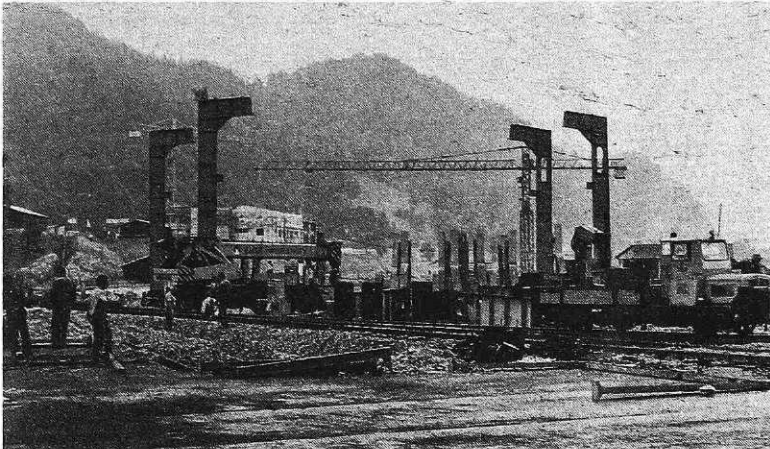

ŽELEZAR

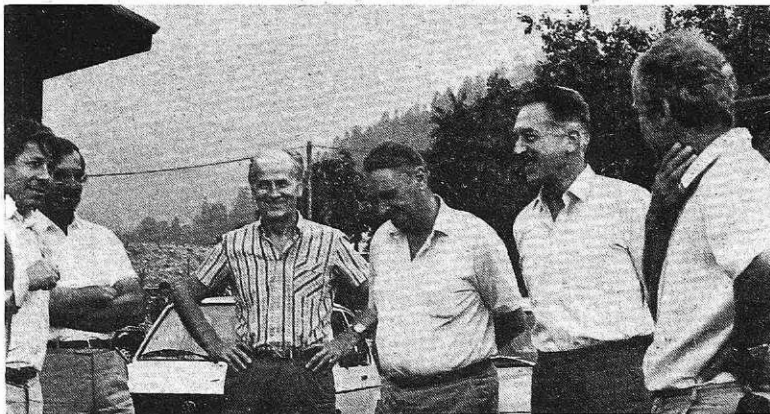
JESENICE, 1. AVGUSTA 1985

ŠTEVILKA 30 • XXXIV

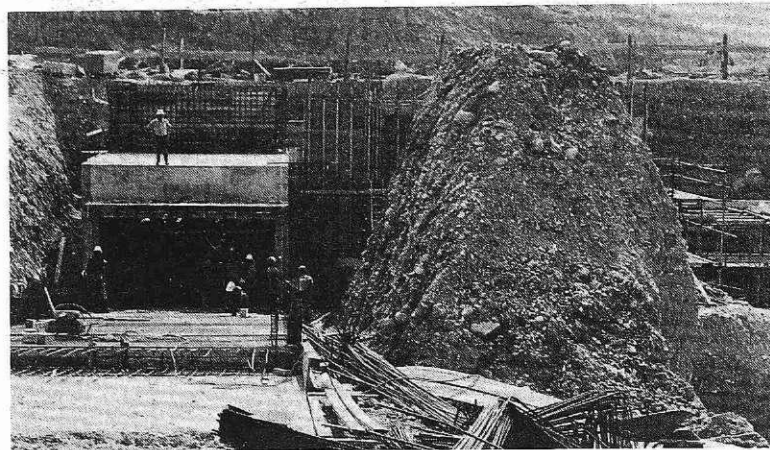
JEKLARNA 2 PO LETU DNI

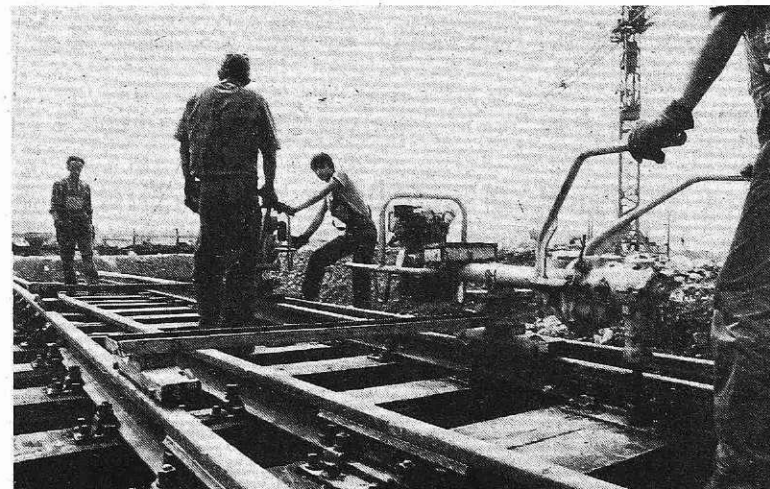
Stebri za halo legur (foto I. Kučina)

V torek, 30. julija, so si gradbišče jeklarne 2 skupaj s predsednikom poslovnega odbora Borisom Bregantom ogledali (od leve): Rudi Rozman, predstavnik SOZD SZ, Rudi Kropivnik, podpredsednik Gospodarske zbornice, Jože Knez, podpredsednik SZDL Slovenije in Marko Bulc, predsednik Gospodarske zbornice Slovenije (foto I. Kučina)

Razkladalna postaja s podzemnimi kanali (foto I. Kučina)

Tiri za novo jeklarno (foto B. Grce)

Ob obletnici prijave investicije so si gradbišče jeklarne 2 ogledali predstavniki republiške gospodarske zbornice in Skupščine občine Jesenice. Kljub nekaterim zastojem pri dobavi tehnične dokumentacije za strojno opremo napredujejo gradbena dela v skladu s terminskim planom. Zato se vedno lahko pričakujemo, da bomo dobili prvo šaržo iz nove jeklarne v februarju 1987. Trenutno se gradijo temelji glavne zgradbe, hala legur, skladišče maziv in transformatorska postaja, glavnino gradbenih del pa pričakujemo spomladi prihodnje leto.

Srečanja so se udeležili tudi novinarji. V razgovoru z njimi je predsednik poslovnega odbora posebej poudaril, da smo pri gradnji nove jeklarne skušali ohraniti čim več kmetijskega zemljišča in da smo večino prostora pridobili z regulacijo potoka Javornik. Omenil je tudi težave z opremo za hidroelektrarno Trebež.

Po ogledu gradbišča so predstavniki Železarne in Gospodarske zbornice spregovorili še o analizi Zavoda za organizacijo poslovanja.

OB 1. AVGUSTU — PRAZNIKU OBČINE JESENICE

Letošnji občinski praznik praznujemo v letu, ko pri vseh nosilcih planiranja pripravljamo načrt razvoja za naslednje srednjeročno in dolgoročno obdobje. Praznujemo ga tudi v letu, ko smo se že začeli pripravljati na novo delegatsko obdobje, saj že v vseh sredinah evidentiramo možne delegate, ki bodo nosili ključno odgovornost pri realizaciji planov, sprejetih v letošnjem letu.

Zaradi nekaterih specifičnosti v jeseniški občini, ko smo zadrževali nadaljni razvoj zaradi priprav na nekatere velike investicije in zaradi omejitvenih kadrovskih možnosti, kot posledice preveč intenzivnega zaposlovanja v preteklih letih, se v jeseniški občini srečujemo s stagnacijo in slabšimi gospodarskimi rezultati, ki so izrazitejši kot v ostalih gorenjskih občinah. Istočasno pa smo na pragu velikih možnosti, ki smo jih dolžni izkoristiti v naslednjih letih in z rezultati dokazati, da so bila naša razmišljanja o nadaljnjem razvoju pravilna.

Dolgoletno zaostajanje Gorenjske pri deležu investicijskih vlaganj se je ustavilo in že beležimo velik porast investicij, predvsem v opremo. Ta porast je podprt tudi z mednarodnimi krediti, delež investicijskih vlaganj na Jesenicah pa je daleč največji. Temelji in prvi obrisi hal nove sodobne tehnologije jekla so že vidni. Zastarela proizvodnja z visokimi stroški, težkimi delovnimi pogoji, onesnaževanjem okolja se bo morala umakniti novemu.

Skoraj končane so priprave na začetek gradnje karavanškega predora, ki bo vplival na gradnjo vseh drugih prometnih, špediterskih, trgovskih in turističnih objektov.

Izpopolnjuje se tudi turistično gospodarstvo. Podpora, ki jo celotno združeno delo daje izgradnji teh kapacitet, se kaže tudi pri gradnji novih nočitvenih

in gostinskih kapacitet, ki bodo v prihodnji sezoni dodatno popestrile ponudbo Kranjske gore, končuje pa se tudi naložba v ureditev 11 ha novih kvalitetenih smučišč.

V letih, ki so pred nami, bo veliko več potrebno vlagati tudi v kadre, saj se ne sme zgoditi, da bi nas nov kvaliteten nivo in dodatne zahteve po strokovnih kadrih pričakale nepripravljene. Vedno znova ugotavljamo, da so prav kadri tisti, od katerih je odvisno doseganje postavljenih ciljev, pa naj bo to na gospodarskem področju, pri delegatskih odnosih ali pa pri političnem delu, ko je s političnimi akcijami potrebno slediti aktivnostim, ki jih vodijo izvršilni organi.

Za doseg tako ambicioznih ciljev pa bomo morali marsikaj spremeniti tudi v našem obnašanju.

Veliko smo naredili, da smo omogočili resnično samoupravno odločanje, pa naj bo to prek samoupravnih delovnih skupin, samoupravnih organov ali prek delegacij za vse vrste skupščin. Pogosto se nam vsiljuje misel, da smo pri vseh teh naporih, da omogočimo brezhibno odločanje, pozabili na obveznosti, ki jih imamo do dela in do ustvarjanja dohodka. Prav zdaj je čas, da izkoristimo ustvarjene možnosti, ki jih v samoupravnem sistemu imamo, istočasno pa vse napore usmerimo v aktivnosti za doseganje večjega dohodka, produktivnosti in izvajanje nalog iz stabilizacijskih programov.

Z željo, da bi z izpolnitvijo postavljenih ciljev tudi jeseničani prispevali svoj delež k nadaljnjemu razvoju gospodarskega in družbenega sistema SRS in Jugoslavije, čestitam vsem občanom Jesenic ob današnjem prazniku.

Predsednik
Skupščine občine Jesenice
Franc Brelih, dipl. inž.

IZ POSLOVNEGA POROČILA

Pol leta dela je za nami in sedaj lahko v poslovnem poročilu pregledamo rezultate tega dela. Za objavo v Železaru smo iz poročila izbrali nekaj zanimivejših podrobnosti.

PROIZVODNJA

Z družbenim načrtom smo za prvo polletje 1985 predvideli (skupaj s TOZD Monter Dravograd) 715.320 ton skupne proizvodnje, izdelali pa smo 715.121 ton. Pri blagovni proizvodnji smo od načrtovanih 202.090 ton za prodajo (skupaj s proizvodnjo za lastno porabo in storitvami prevajanja) izdelali 202.129 ton in tako načrtovano količino dosegli.

V letu 1985 je šest temeljnih organizacij doseglo oziroma preseglo družbeni plan skupne in blagovne proizvodnje: Livarna, Valjarna žice in profilov, HV Jesenice, Vratni podboji, Jeklovlek, Žebljarna.

Plan skupne proizvodnje so presegle še TOZD Valjarna blumingštel, HV Bela, Žičarna, plan blagovne proizvodnje pa TOZD Valjarna debele pločevine.

V primerjavi z letom 1984 skupne proizvodnje niso dosegle TOZD Jeklarna, Valjarna žice, Valjarna debele pločevine, HV Bela, HV Jesenice, Žičarna, Profilarna, Vratni podboji, Jeklovlek, Elektrode, Žebljarna. Blagovne proizvodnje, dosežene v letu 1984, pa niso dosegle TOZD Valjarna debele pločevine, HV Bela, HV Jesenice, Žičarna, Profilarna, Vratni podboji, Jeklovlek, Elektrode in Žebljarna.

Za naše potrebe smo iz tujih virov dobili 13.686 ton polizdelkov, od tega iz uvoza 11.519 ton (slabi in TVT). V tem obdobju vlečene in valjane žice iz uvoza nismo dobili. Zaradi izrabe prostih kapacitet v proizvodnji smo za naše kupce kot storitev prevajali 1.405 ton.

FINANČNI POGOJI POSLOVANJA

Zahteva po prilagajanju obrestnih mer stopnji inflacije je povzročila njihovo skokovito rast. V prvem polletju je splošna obrestna mera dosegla indeks rasti 142, ki pa še naprej strmo raste. Sistem oziroma tehnika obračunavanja obresti pa nominalno

višino obresti še dodatno zvišuje, tako da dejanski stroški že presegajo ugotovljeno stopnjo inflacije. To se po eni strani kaže v izboljšani strukturi prejetih plačil, sama izterjava neplačanih obresti pa je vedno težja, saj plačevanje obresti ni ustrezno zakonsko sankcionirano. Z ustreznimi določili plačilnih pogojev za leto 1985 smo dosegli kvaliteten premik v finančnem poslovanju, v sodelovanju s komercialnim sektorjem pa tudi lažje izterjamo obresti brez pomoči sodišč.

Tako visoka obrestna mera nam močno povečuje stroške financiranja vseh vrst zalog. Ker investicijska poraba zaostaja, trenutno še ni prišlo do kritične likvidnosti in te zaloge lahko še financiramo pretežno z lastnimi sredstvi, se pa to negativno kaže v izgubljenem dohodku, ki bi ga ustvarili s plasiranjem trenutno prostih sredstev. Zaradi tega je potrebno skrajno dosledno izvajati program optimalnih zalog, zlasti ker se bodo odlivi po dinamiki investicijske izgradnje že v naslednjem četrtletju bistveno povečali in bo kot posledica prišlo do velikega poslabšanja likvidnosti.

Na področju deviznega poslovanja se srečujemo z vedno večjimi problemi. Predlog novega deviznega zakona je vnesel v gospodarstvo negotovost, kar se kaže v močno zmanjšanem združevanju deviznih sredstev kupcev naših izdelkov. Devizna zadolženost iz tekočega poslovanja se je v tem obdobju povečala za preko 2 milijona dolarjev in zaenkrat ne vidimo realnega izhoda za pokrivanje deviznega debalansa pri Interni banki SOZD SZ. Stanje je še bolj zaskrbljujoče zaradi velikih neblagovnih odlivov (odplačila nerefinciranega dela kreditov, obresti za refinanciranje zapadle glavnice, redne obresti za kredite, devizni prevozniki stroški). Prilivi od rednega izvoza so v večji meri vezani po kompenzacijskih poslih, ki so dohodkovno in z ozirom na delež razpolaganja z devizami dosti ugodnejši, ne rešujejo pa primanjkljaja. Kritični položaj skušamo reševati z večjim obsegom skupnega izvoza, uvozom repromateriala preko naših kupcev, blagovnimi krediti ter terminskimi nakupi.

Investicijska izgradnja ne sledi predvideni dinamiki. Zaradi časovnega zamika in s tem povezanim inflacijskimi učinki bo prišlo do občutnega zvišanja predračunske vrednosti. Po predvideni dinamiki bi bilo v letošnjem letu sposobni financirati planirana dela. Za podražitve, ki bodo nastale zaradi zamika gradnje, lahko zagotovimo le del potrebnih sredstev, ki sledijo inflacijskim gibanjem (lastna sredstva, združena sredstva naših kupcev, izvoz za odplačilo opreme), medtem ko bančni viri inflacijskim gibanjem ne bodo sledili. Zaradi tega so ogrožene investicije v izvajanju in pričetek novih

Deset naših največjih kupcev: Merkur Universal Jesenice, Metalka Ljubljana, Čelik Beograd, Iskracom

(Nadaljevanje na 6. strani)

Ob 1. avgustu — prazniku občine Jesenice čestitamo vsem delovnim ljudem in občanom.

POD PLANOM

Do 29. julija smo po podatkih statistične službe izdelali 102.650 ton skupne proizvodnje in tako izpolnili 93,1 % operativnega programa. Do sedaj sta operativni plan izpolnili le temeljni organizaciji Jeklarna in Livarna.

V TOZD Plavž so izdelali 12.193 ton grodlja, kar je 83 % družbenega plana in operativnega programa.

V TOZD Jeklarna so vili 36.502 toni jekla in s tem dosegli 101,2 % družbenega plana in enakega operativnega programa. Letni remont na BBC peči poteka od 20. julija in bo predvidoma trajal do 12. avgusta.

V 19 dneh smo prodali 24.968 ton končnih izdelkov in storitev, kar je 95,3 % operativnega programa.

OBETAJO SE NAM VELIKE SPREMEMBE

Prejšnji teden se je ob zaključku projektne naloge »Analiza problemov s programom ukrepov za povečanje uspešnosti poslovanja Železarn Jesenice« s sestala odločitvena skupina Železarn s predstavniki SOZD, Skupščine občine Jesenice, družbenopolitičnih organizacij in Gospodarske zbornice, da bi skupaj ocenili opravljeno nalogo in pojasnili morebitne nejasnosti. Projektno nalogo, ki jo je sofinancirala republiška gospodarska zbornica in ki jo bomo v prihodnjih številkah podrobneje predstavili, je pripravil mag. Janez Šček z Zavoda za organizacijo poslovanja.

Naša železarna po uspešnosti poslovanja precej zaostaja za drugimi delovnimi organizacijami s področja črne metalurgije. Čeprav tičijo vzroki za tako stanje tudi v zastareli tehnologiji, pa ugotovitve analize kažejo, da bi bilo mogoče njeno poslovanje bistveno izboljšati. Največji problem je velika razdrobljenost delovne organizacije, ki povzroča velike težave pri organizaciji proizvodnje in poslovanja. S povečanjem proizvodnih učinkov, zmanjšanjem stroškov poslovanja, povečanjem donosnosti proizvodnje in učinkovitosti dela bi bilo mogoče v enem letu povečati dohodek za 20 odstotkov, oziroma osebne dohodke za 12 in akumulacijo za 330 odstotkov. Ob tem

pa delavci Zavoda za organizacijo poslovanja (ZOP) menijo, da so te ocene še celo preskromne. Odločitvena skupina naše delovne organizacije je ocenila oblikovane cilje glede na njihovo pomembnost in dala prednost zmanjšanju stroškov, doseganju kvalitete izdelkov in izboljšanju asortimenta. Na podlagi tega je tudi zasnovan program ukrepov za povečanje uspešnosti poslovanja, ki vsebuje dve temeljni projektni nalogi: reorganizacija Železarn in graditev informacijskega sistema.

Z reorganizacijo naj bi odpravili napake iz leta 1977, ko smo, da bi formalno zadostili sprejetimi ustavnim spremembam, razbili delovno

organizacijo na 21 temeljnih organizacij in tri delovne skupnosti. Delavci ZOP ugotavljajo, da bi, ne da bi okrnili samoupravne pravice delavcev, lahko skrčili število temeljnih organizacij na tri in eno delovno skupnost. Seveda pa bo treba zagrabiti stvar s pravega konca, tako da bo razvid del v funkciji organizacijske strukture in ne obratno, kot je kazalo do zdaj. K temu pa kajpak sodi tudi nov, enostavnejši in jasnejši način delitve osebnih dohodkov, ki bo verjetno tudi poglavitni argument pri sprejemanju ene od predlaganih variant nove organiziranosti.

Najtežja naloga pa nas brez dvoma čaka pri graditvi novega, računalniško podprtega informacijskega sistema, kar je temeljni pogoj za uspešno reševanje najpomembnejših poslovnih problemov. Semkaj sodi tudi oblikovanje potrebnih baz podatkov in oblikovanje novih računalniških obdelav zlasti na področju proizvodnje in vzdrževanja. Prav tako pomembno je tudi področje planiranja in poslovne politike, ki mora biti podlaga za izdelavo letnih planov. Sistem informiranja pa mora kajpak zagotoviti tudi ustrezno oblikovane informacije za upravljanje oziroma odločanje.

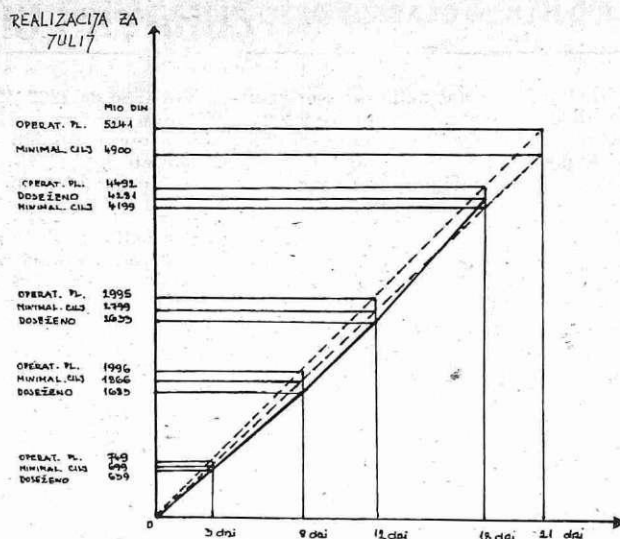
Delavci ZOP ugotavljajo, da je naša delovna organizacija poleg notranjih slabosti podvržena tudi neugodnim zunanjim vplivom, kar jo postavlja v precej težji položaj v primerjavi z drugima dvema železarnama. Gre predvsem za devizno poslovanje, saj nenehno se spreminjajoča devizna zakonodaja vedno bolj zaostre odplačevanje v preteklosti naših deviznih posojil. Tudi breme zastarele tehnologije, ki poleg uvozne odvisnosti povečuje proizvodne stroške, nas sili, da se vendarle enkrat dokončno dogovorimo, ali je povečanje uspešnosti poslovanja naše železarn v interesu širše družbene skupnosti ali ne. Kljub jasno izraženim stališčem v prid našim prizadevanjem za posodobitev Železarn še vedno ne manjka rogoviležev, ki jim je jeklarna 2 zelo napoti.

Na posvetu ob zaključku analize je magister Janez Šček pojasnil nekatere nejasnosti, ki zadevajo kadrovske politike, planiranje in sisteme delitve osebnega dohodka. Opozoril je na to, da se bo mogoče ob uresničevanju katerega od podprojektov izkazalo, da smo z nekaterimi rešitvami, ki smo jih iskali sami, nekoliko zašli. Če hočemo doseči zaželeno učinke, se bomo morali odreči improvizacijam in vse, kar si bomo zastavili, izpeljati do konca. To prav gotovo ne bo lahka naloga, toda še večja škoda bi nastala, če bi ta projektna naloga obšla v predalu, mi pa bi se naprej delali po starem. Kajpak bodo o vsem tem rekli svojo besedo še delavci, vendar sem prepričan, da je vsakdo med nami dojemljiv za čvrste argumente in razumne predloge.

Borut Grce

Borut Grce

DOSEGANJE SKUPNEGA CILJA POSLOVANJA

V osemnajstih dneh meseca julija smo dosegli 4281 mio din realizacije (237,88 mio din na dan) in s tem presegli minimalni cilj za 2 %. Operativni plan smo dosegli le 95 %. Imamo še možnost, da v zadnjih treh delovnih dneh meseca julija nadoknadimo, kar smo v začetku meseca izgubili.

Oddelek za nagrajevanje

OB PRAZNIKU KRAJEVNE SKUPNOSTI PODMEŽAKLA

V spomin na težke čase v letu 1941 v KS Podmežakla vsako leto 10. avgusta organiziramo praznovanje ob spominskem obeležju na Zakopih na Mežakli. Na ta dan pred 44 leti je bil na terenu Podmežakle ustanovljen okrožni odbor OF za območje današnje radovljiške in jeseniške občine.

Ob tem praznovanju pa se istočasno spominjamo še vseh ostalih dogodkov iz NOB, ki so vezani na našo krajevno skupnost. Okrožni odbor OF je v začetku deloval prav na tem področju, kjer je bila tudi močna skojevska organizacija, iz katere so izšli številni prvoborci. To dokazujejo tudi številna spomska obeležja na hišah in na terenu Podmežakle. Pred štirimi leti smo se odločili, da na Mežakli na področju, znanem pod imenom Zakopi, postavimo spominsko obeležje desetim borcem, ki so padli v neposredni bližini. Tako se bomo letos že četrty zbrali 10. avgusta pri tem obeležju in s krajšim kulturnim programom počastili spomin na te bore.

Praznovanja so priložnost, da se zberemo krajani na športnih in kulturnih prireditvah. To je priložnost, da se pogovorimo o težavah, problemih, načrtih in idejah. Letošnje praznovanje smo želeli popestriti in obogatiti z več prireditvami, na katerih bi sodelovalo več delovnih ljudi in občanov kot v preteklosti. Več bo športnih tekmovanj, na katerih bodo predvsem mladi iz delovnih organizacij merili moči in sposobnosti. Organiziran bo ogled dveh temeljnih organizacij v Železarni Jesenice ter organiziran pohod oziroma prevoz udeležencev slovesnosti na Mežaklo. Tako kot v preteklih letih bo poskrbljeno za prijetno počutje in okrepčilo.

Vse krajane in delovne ljudi v krajevni skupnosti Podmežakla vabimo, da se vseh prireditev udeležijo v čim večjem številu kot aktivni tekmovalci ali kot gledalci. Prav tako vabimo vse krajane, da ob krajevnem prazniku poskrbijo za čistočo okoli svojih hiš in zgradb ter razobesijo zastave.

Program praznovanja:

— sreda, 7. avgusta: ob 16. uri turnir v odbojki (športni park v Podmežakli),

— ob 19. uri turnir v namiznem tenisu (v prostorih krajevnega skupnosti na Mencingerjevi 1),

— četrtek, 8. avgusta: ob 16. uri turnir v malem nogometu (športni park v Podmežakli),

— ob 18. uri množični tek (od Podkočne do zgradbe krajevnega skupnosti na Mencingerjevi 1),

— petek, 9. avgusta: ob 18. uri ogled TOZD Žičarna in Hladna valjalna Jesenice (zbirališče pri vrtarju na Prešernovi cesti),

— ob 19. uri slavnostna seja skupščine delegatov in KK SZDL KS Podmežakla (sejna soba na Mencingerjevi 1),

— sobota, 10. avgusta: ob 8. uri tradicionalni pohod na Zakope (zbirališče na strelišču heroja Verdni-ka),

— ob 9. uri odhod avtobusa na Zakope (odhod izpred Hermanovega mostu — postanki na vseh postajah na Cesti 1. maja),

— ob 10. uri spomska slovesnost s kulturnim programom (na Zakopih),

— ob 11. uri tekmovanje v streljanju z zračno puško (na Zakopih).

Železarski globus

MALEZIJA

1. maja letošnjega leta je na vzhodni malezijski obali pričel obratovati nov obrat za direktno redukcijo železove rude v pelete. To je prvi obrat, ki proizvaja pelete po postopku, ki so ga razvili v največji japonski železarski družbi Nippon Steel in se po njej tudi imenuje (Nippon Steel DR). Gradnjo, ki so jo začeli oktobra 1982, je nadzorovala ta japonska železarska družba. Letna proizvodna zmogljivost obrata bo 600.000 ton peletov.

IZVOZ V PRVEM POLLETJU DOBER

V prvem polletju smo izvozili 32.575 ton naših izdelkov v vrednosti 12.332.570 dolarjev, kar je 81,8 % programirane vrednosti. Na konvertibilno področje smo izvozili za 8.176.810 dolarjev ali 79,5 %, na klirinško pa za 4.155.760 dolarjev ali 86,9 %.

Na najpomembnejšem področju izpolnjevanja izvoznih načrtov, pri izvozu na konvertibilno področje, nam primanjkuje več kot dva milijona dolarjev, ker so izpadla naročila za dinam in nerjavno pločevino ter varilno žico VAC 60 za Poljsko in Bolgarijo ter tisoč ton patentirane žice za Madžarsko. Vrednost teh izpadlih naročil je ocenjena na 3.300.000 dolarjev.

Za prvo polletje smo načrtovali, da bomo na konvertibilno področje izvozili za 6.200.000 dolarjev naših izdelkov, da bi s tem pokrivali devizne obveznosti, nastale z izgradnjo nove jeklarne in zagotovili devizna sredstva za odplačevanje blagovnih posojil v Avstriji in Zvezni republiki Nemčiji.

Izvoz na čisto konvertibilno področje (zahodnoevropske države) je bil zelo uspešen, saj smo izvozili za 6.662.400 dolarjev naših izdelkov. Na drugi strani pa smo blagovno posojilo v Avstriji že porabili za uvoz grafičnih elektrod, ognjevzdržnih opek, valjev in izolirnega laka. Blagovno posojilo v Zvezni republiki Nemčiji bomo porabili za nakupe potrebnega materiala v drugem polletju.

Iz ustvarjenih 6.662.400 dolarjev deviznega priliva smo poleg omenjenega koristili še 279.830 dolarjev v maloobsejnem prometu z Italijo, 560.000 dolarjev izvoza v kooperaciji z Oe likonom iz Züricha, čez dva milijona dolarjev pa v različnih kompenzacijskih poslih za nakup reprodukcijskega materiala.

V vzhodnoevropske države, ki plačujejo s konvertibilno valuto (Poljska, Bolgarija, Madžarska, Romunija), smo izvozili: na Poljsko 895 ton avtomatnega jekla, 108 ton nerjavne pločevine in 420 ton embalarnega traku, v Bolgarijo pa 800 ton varilnih elektrod. Skupno smo v ti dve državi izvozili za 1.514.400 dolarjev naših izdelkov, kar je 43,3 % programirane količine. Vzrok za velik zaostanek pri izpolnjevanju tega izvoza so že omenjena izpadla naročila za Poljsko, Bolgarijo in Madžarsko.

Izvoz na klirinško področje je normalen in poteka brez večjih težav, saj bomo primanjkljaj 630.000 dolarjev s pospešenim izvozom dinam pločevine na Češko in varilnih elektrod v Sovjetsko zvezo nadoknadili že v juliju oziroma najkasneje v avgustu. Pri izvozu na klirinško področje pa še vedno ostaja problem zaostajanje izpolnjevanja dobav nerjavne pločevine na Češko, kateri še od lani dolgujemo okrog 700 ton v vrednosti 1.355.000 dolarjev. Predvidevamo, da je to vzrok, da Čehi zadržujejo pošiljke nujno potrebne toplote valjanih trakov za Hladno valjar-ko Bela.

Kljub 81-odstotnemu izpolnjevanju izvoza smo uvozne potrebe v celoti zadovoljili. Občasno je primanjkovalo niklja, vendar predvsem zaradi razdrobljene in neurejene prodaje, saj je te surovine na tujem tržišču dovolj.

Lilijana Kos

PROGRAM PRIREDITEV V POČASTITEV PRAZNIKA OBČINE JESENICE

— ČETRTEK, 1. avgusta, ob 18. uri: promenade koncert pihalnega orkestra Jeseniških železarjev na prostoru pred občinsko skupščino;

— ob 19. uri: slovesna seja zborov Skupščine občine Jesenice v sejni dvorani občinske skupščine;

— PETEK, 2. avgusta, ob 18. uri: otvoritev kolektivne razstave likovnih del RELIK — Trbovlje in DOLIK — Jesenice v razstavnem salonu DOLIK na Jesenicah;

— ob 19. uri: nastop službenih psov kinološkega društva Bled na nogometnem igrišču v Podmežakli;

— SOBOTA, 3. avgusta, ob 10. uri: odprto prvenstvo Mojstrane v akrobatsko-smučarskih skokih v vodo na Kredi v Mojstrani — uradni trening,

— ob 13. uri: tekmovanje

— ob 15. uri: tekmovanje

— ob 18. uri: otvoritev razstave likovnih del VI. planinsko-slikarske kolonije Vrata '85 v osnovni šoli 16. december v Mojstrani;

— ob 9. uri: nogometni turnir za pokal mesta Jesenic z udeležbo NK Rudar iz Trbovelj, NK Šentjakob iz Avstrije, NK Vozila iz Nove Gorice in NK Jesenice.

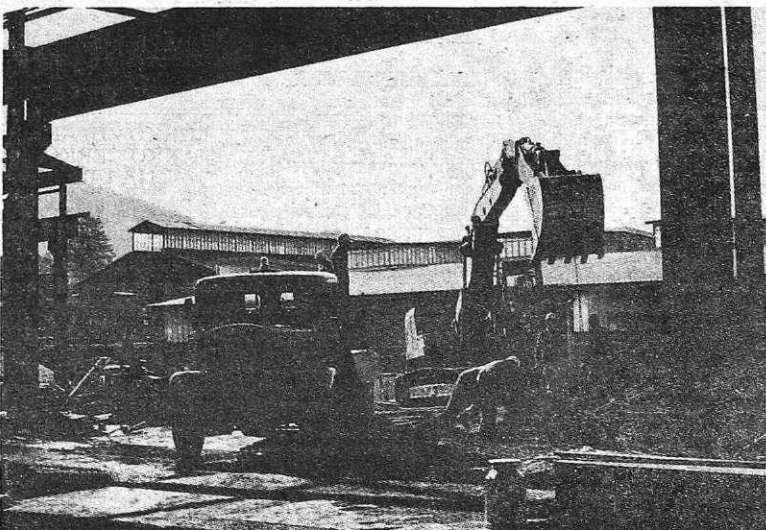
— ob 15.30: srečanje za tretje in četrto mesto,

— ob 17.30: srečanje za prvo in drugo mesto;

— NEDELJA, 4. avgusta ob 10. uri: nadaljevanje odprtega prvenstva Mojstrane v akrobatsko-smučarskih skokih v vodo;

— ob 13. uri: ekshibicijsko tekmovanje,

— ob 15. uri: slovesna razglasitev rezultatov.

Proti svetlobi (foto I. Kučina)

»NE« NI NEUSPEH

Grozi nam, da postanemo specialisti za neuspele referendume. Zadnji se nam je ponesrečil 27. junija, ko je šlo za združitve TOZD Profilarna in Vratni podboji v enotno temeljno organizacijo, čeprav v predhodni razpravi po samoupravnih delovnih skupinah ni bilo pripomb na elaborat o združitvi in čeprav je družbenopolitični aktiv ocenil, »da je situacija, da se lahko izvede referendum«.

Takemu spodrsrlaju kajpak sledi iskanje vzrokov za neuspeh, kjer se navadno, in tudi tokrat se je, izkaže, da so nam bili razlogi znani že prej. V Profilarni ugotavljajo, da bi z združitvijo premalo dobili, oziroma: »Zakaj bi se združevali s tistimi, ki ekonomsko slabše stojijo? Če držijo številke, zapisane v elaboratu, potem to ne bo čisto držalo. TOZD Vratni podboji se je, kot kaže, le postavila na noge in zadnji dve leti posluje brez izgube, po čistem dohodku se lahko, glede na manjše število delavcev, primerja s Profilarno. Zaostajajo le pri doseganju lastne cene svojih izdelkov, to pa je najbrž problem, ki bi ga združitev sama po sebi le težko rešila. Upam si trditi, da del krivde za tako stanje nosi premalo prodorna prodajna služba. Ali bi po združitvi komercialne službe ta posvetila več pozornosti vrtnim podbojem, pa je težko reči.«

Po poreferendumski razpravi v Profilarni sodeč, je poglavitni vzrok neuspelega referenduma nezaupanje »v« katerikoli ukrep, ki se ga izvede kjerkoli pri nas. ..., nezaupanje, ki je prišlo na dan tudi ob referendumu o nagrajevanju. Samoupravne delovne skupine, ne le v Profilarni in Vratnih podbojih, vse pogosteje opominjajo, da je njihov vpliv na odločanje bolj formalne narave in da se o zanje bistvenih stvareh odloča po administrativni poti.

Tudi tokrat se ponuja vprašanje: ali »NE« pomeni neuspeh referenduma. Nenazadnje je referendum ena od temeljnih oblik samoupravnega odločanja in ne nesamoupravnega prikimavanja. »Ta »NE« je prišel iz delavskih vrst, ki se sprašujejo, ali gre ... zopet za poizkusno fazo združevanja, saj je znano, da je pred nami celotni kompleks reorganiziranja Železarn.«

Kljub nezaupanju in bojazni pred tem, da bi jim kdo pod pretvezo samoupravnega odločanja podtaknil nekaj, česar ne želijo, so delavci vendarle uresničili svojo pravico in rekli »NE«. Pa najbrž ne zato, ker je »težko spreminjati nekaj utečenega in ker ima človek do vseh novitet aporičen odpor«. Prej zato, ker v združitvi niso videli boljše kosa kruha zase in ker je združitev TOZD Profilarna in Vratni podboji v tem trenutku, ko pričakujemo reorganizacijo (ne formalno združevanje sedanjih temeljnih organizacij) celotne Železarn, res videti podobno eksperi-

ZDRAVKO ČRV

Zdravko Črv je naš delavski svet vodil od leta 1960 do 1962. V tem obdobju je delavski svet največ pozornosti namenil trem problemom: kako prilagoditi delo Železarni novemu gospodarskemu sistemu, odločiti se za rekonstrukcijo Železarni in jo uresničiti ter poglobljati delavsko samoupravljanje z decentralizacijo in prenašanjem določenih pristojnosti na nižje organe.

Zdravko se je rodil 14. februarja 1931 na Javorniku na Jesenicah. V Železarni se je zaposlil kot tekač na lahki progi na Javorniku I. Njegovo delo je bilo, da je s kleščami lovil profile in jih v teku vlekel v adjustažo. To je bilo zelo težko delo, saj so bili profili težki od 20 do 80 kilogramov, njihova izhodna temperatura pa je bila tisoč stopinj Celzija.

Kmalu je napredoval v četrtega valjavca, leta 1948 pa je na lahki progi proge Ø 230 organiziral mladinsko brigado. V njej so bili od 37 članov starejši le delovodja, vodilni va-

Reorganizacija je bila potrebna predvsem zaradi uveljavljanja sistema samoupravljanja, ki se je že uveljavil in zaradi večje možnosti kolektivnega vodenja. Tako smo Železarno razdelili na pet enot. Proizvodne ekonomske enote so bile: topilnice, valjarne in predelovalni obrati, obračunsko ekonomsko enoto so sestavljali strojno-energetski obrati, predračunsko enoto pa uprava podjetja in centralne službe.

Ker so imele nove ekonomske enote več pristojnosti in zadolžitve kot obratni delavski sveti, je bil centralni delavski svet zelo razbremenjen in je lahko urejal probleme Železarni kot celote. Tako je sprejel program rekonstrukcije Železarni, ki je poleg novih naložb predvideval tudi prehod na proizvodnjo bolj kvalitetnih jekel. Zato je delavski svet sprejel predlog, da se osnuje oddelke za raziskave, ki je deloval v okviru vodstva tehničnega sektorja. To so bili začetki današnjega raziskovalnega oddelka.

»Leta 1961 je bila v Železarni še ena reorganizacija, po kateri smo imeli kar 31 ekonomskih enot, od tega jih je 20 imelo delavske svete, 11 pa upravne odbore. S čim pojasnjete tako hitro decentralizacijo samoupravne organiziranosti?«

»Rezultati prejšnje reorganizacije so bili zelo dobri, zato je sindikat dal pobudo, da se ustanovi več ekonomskih enot, saj so se delavci zelo zanimali za svoje proizvodne probleme, ki jih lažje obravnavajo v manjših skupinah. Ekonomske enote so bile tudi dokaz za uspešnost samoupravljanja in zaupanja delavcev, saj so v ekonomskih enotah na zborih delavcev obravnavali tudi varstvo pri delu in delovne pogoje, analitično oceno delovnih mest in skupinske oziroma individualne norme, finančno poslovanje enote in Železarni in kriterije za večjo in kvalitetnejšo proizvodnjo.«

»Glede kvalitetnejše proizvodnje je zanimiv podatek iz zaključnega računa za leto 1960, kjer je poudarjeno, da smo proizvodnjo količinsko dosegli, kvalitetno in vrednostno pa ne. S podobnimi težavami se ukvarjamo tudi danes, čeprav je preteklo že četrto stoletje. Ali to pomeni, da so problemi vedno isti zato, ker jih nismo znali rešiti?«

»Ne, to pomeni, da so okoliščine, ki vplivajo na proizvodnjo Železarni, vedno iste. Že Kranjska industrijska družba je imela težave zaradi premajhnih in iztrošenih kapacitet ter pomanjkanja ustreznih surovin; s temi problemi smo se srečevali v šestdesetih letih, z njimi se srečujemo danes in zaradi pomanjkanja deviz za uvoz se bomo z njimi srečevali tudi jutri.«

»Ob pregledu dela delavskega sveta šestdesetih letih in danes se ponujata še dve primerjavi: množica kadrovskih problemov zaradi velike fluktuacije in iskanje najboljših organizacij vzdrževanja. Kako ste takrat reševali ta problema?«

»Naravni prirastek jeniške občine je bil že takrat zelo majhen, dotok delavcev iz radovljiške in tolminske občine pa ni bil zadosten, ker sta se sami intenzivno razvijali in so se delavci raje zaposlovali v svojem okolju. Zato je bila že takrat naša osnovna usmeritev povečati proizvodnjo z manjšim številom zaposlenih, kar naj bi dosegli z modernizacijo in čim bolj vzpodbudnim sistemom nagajevanja, ki je slonel na analitični oceni delovnega mesta in upošteval izpolnjevanje proizvodnih progra-

mov, izkoristek delovnega in kolektorskega časa, doseganje skupinskih in individualnih norm, produktivnost, prispevek k zmanjšanju stroškov in podobno.

Organizacija vzdrževanja je bila takšna, da je nagajevanje ustrezalo le tistim vzdrževalcem, ki so bili neposredno vezani na obrat (torej je bil njihov osebni dohodek odvisen od dohodka obrata). Za tiste, ki so delali v delavnicah, takšna organizacija in nagajevanje nista bili primerni, ker nismo mogli meriti njihovega delovnega prispevka. Zato smo za te vzdrževalce uvedli individualne norme in so bili plačani od svojega izdelka.

Ne glede na to, za kakšno organizacijo vzdrževanja se bomo v Železarni odločili, se morajo vzdrževalci in drugi zavedati, da je le proizvodnja tista, ki daje dohodek, zato bi moral biti naš cilj, da bi proizvodnja čim bolj potekala, vzdrževalci pa čim manj delali.«

Delavski svet je v tistem času zelo veliko pozornosti namenil tudi nesrečam pri delu in gradnji stanovanj. Po temeljiti analizi nesreč pri delu je bil narejen predlog za njihovo zmanjšanje, delavski svet pa se je odločil, da bo nagradil delovodje za zmanjšanje nesreč pri delu. Število nesreč pri delu se je po tem ukrepu bistveno zmanjšalo, saj so delovodje najbolj pristojni in odgovorni za organizacijo in varnost proizvodnje.

Leta 1960 je bila stanovanjska gradnja zelo pereč problem, ki ga je bilo treba rešiti s pospešeno gradnjo. Železarna je najemala veliko občinskih, republiških in regijskih posojil, bodoči stanovalci novih stanovanj pa so svoj delež prispevali s prostovoljnimi delom. Takrat sta bili ustanovljeni tudi prvi stanovanjski zadrugi na Jesenicah in v Žirovnici.

Po letu 1962, ko je vodstvo delavskega sveta naše železarnice predal novemu predsedniku, je bil Zdravko Črv zelo aktiven v sindikatu, predvsem kot član izvršnega odbora konference osnovnih organizacij sindikata Železarni, v republiškem odboru sindikatov rudarjev in metalurgov ter v zveznem sindikalnem odboru.

Bil je član občinskega odbora SZDL ter tovarniškega in občinskega komiteja ZKS, leta 1975 pa je prevzel profesionalno funkcijo predsednika občinske konference SZDL Jesenice. Leta 1982 je bil izvoljen v delegacijo zdravstvene skupnosti občine ter postal njen predsednik, poleg tega pa opravlja še naloge predsednika Gorenjske turistične zveze.

Ko smo ga vprašali, kako bi lahko naš samoupravni sistem in položaj še bolj utrdili, je Zdravko dejal, da nam manjka predvsem odkritosti. »Današnje temeljne organizacije so preveč zaprte vase in premalo vidijo Železarno kot celoto. O problemih neke temeljne organizacije namreč največkrat izvemo šele takrat, ko jih sama ne more več reševati ali pa so načini za njihovo reševanje neustrezni.«

Res nam manjka predvsem odkritosti in medsebojne povezanosti tudi v samoupravljanju, saj vsaka temeljna organizacija svoje probleme ljubosumno skriva pred drugimi. Koliko je to dobro, bo pokazal čas.«

Z današnjim razgovorom končujemo predstavitev prvih predsednikov delavskega sveta naše Železarnice. Želeli smo predstaviti predvsem ljudi, ki so orali ledino samoupravljanja in okrepili njegove temelje v Železarni, ter probleme, s katerimi so se srečevali in načine, kako so jih reševali. Iz preteklih izkušenj smo hoteli izvedeti, kako bi danes lažje premagali naše težave in upamo, da nam je to tudi uspelo.

Lilijana Kos

OBVESTILA KOLEKTIVU – OBVESTILA KOLEK

RAZPORED DEŽURNIH ŽELEZARNE
OD 5. DO 11. AVGUSTA

5. avgusta, Vitomir GRICAR, vodja TOZD Valjarna debele pločevine, Jesenice, Titova 2, tel. št. 81-279.
6. avgusta, Janez BEGEŠ, vodja TC ED Elektrode, Lesce, Na Trati 59, tel. št. 74-766.
7. avgusta, Janez BIČEK, vodja TOZD Jeklarna, Jesenice, Udarina 9, tel. št. 83-193.
8. avgusta, Zdravko ČRV, vodja invest. razvoja, Jesenice, Cesta 1. maja 32, tel. št. doma 2660.
9. avgusta, Jernej HOČEVAR, vodja prodaje, Jesenice, Kejžarjeva 38, tel. št. 82-118.
10. avgusta, Anton KELVIŠAR, vodja TOZD Žičarna, Jesenice, Cesta na Golico 16.
11. avgusta, Franc GASSER, vodja TOZD Profilarna, Žirovnica, Moste 22/b, tel. št. 80-333.

Dežurstvo je vsak delovni dan od 14. do 6. ure zjutraj naslednjega dne, in sicer tako, da je dežurni v tem času dosegljiv doma. Ob sobotah, nedeljah in praznikih traja dežurstvo od 6. ure do 6. ure naslednjega dne.

V času dežurstva mora dežurni opraviti en obhod po Železarni, svoja opažanja vpisati v dežurno knjigo ter o tem poročati ob predaji dežurstva podpredsedniku poslovnega odbora.

DEŽURNI ZA VZDRŽEVANJE V ŽELEZARNI

DATUM:	DNEVNI:	NOČNI:
PONEDELJEK – 5. 8.	ALEŠ ROBIČ	MIRKO ZUPAN
TOREK – 6. 8.	MATJAŽ KELVIŠAR	JANKO CERKOVNIK
SREDA – 7. 8.	SAŠO DOLŽAN	MATIJA URH
ČETRTEK – 8. 8.	ALOJZ VARL	PRIMOŽ ŽVAB
PETEK – 9. 8.	JANEZ FALETIČ	MARJAN ROBIČ
SOBOTA – 10. 8.	DUŠAN BAK	IVAN SLAMNIK
NEDELJA – 11. 8.	IVAN MEŽIK	MARJAN ENDLIHER

Telefon dežurnega za vzdrževanje v Železarni je: 3551
vezni telefon je: 2317
Na redne delovne dni dela dnevni dežurni od 14.00 do 18.00 ure
nočni pa od 18.00 do 06.00 ure
Na proste sobote, nedelje in praznike dela: od 06.00 do 18.00 ure
dnevni dežurni od 18.00 do 06.00 ure
nočni pa
Predaja poslov se izvede na vodstvu TOZD Vzdrževanje, oziroma v sobi dežurnega vzdrževanja.

SLUŽBA OBRATNE AMBULANTE

Od 5. do 10. avgusta bodo delale naslednje ambulante:
DOPOLDNE: I. Obratna ambulanta: dr. Metod Rešek in IV. Obratna ambulanta: dr. Ivica Vreš.
Dispanzer za borce od 6.30 do 8. ure dr. Ivica Vreš.
POPOLDNE: III. Obratna ambulanta: dr. Bernarda Benedik.
SOBOTA, 10. avgusta samo dopoldne: III. Obratna ambulanta: dr. Bernarda Benedik.
ZOBNE AMBULANTE
DOPOLDNE: I. Zobna ambulanta: v. dent. Viktor Stražišar in II. Zobna ambulanta: dr. Alojz Smolej.
Za borce od 7. do 8. ure.
Popoldne in v soboto, 10. avgusta, bo zobna ambulanta zaradi letnih dopustov zaprta.

Na osnovi sklepa odbora za delovna razmerja pri DS TOZD Valjarna debele pločevine

OBJAVLJAMO

proste delovne naloge
2. plamenska rezalka, šifra 1391, D-3, 6. kat., 1 oseba
POGOJI:
– dokončana osemletka,
– izbrana kandidatka bo morala opraviti tečaj za plamensko rezanje
Prijava z dokazili o izpolnjevanju pogojev pošljite na posebnih prijavnicah, ki jih dobite na sprejemnem oddelku ali pri tajnicah, v roku 8 dni na naslov: Kadrovske sektor Železarnice Jesenice, C. železarjev 8.

Po sklepu odbora za delovna razmerja z dne 25. 7. 1985 in v skladu s pravilnikom o delovnih razmerjih delovne skupnosti E-TKR-NG

OBJAVLJAMO

prosta dela in naloge v TKR (OTK)
1. I. obdelovalec preizkušancev, šifra 5789, 8. ktg., 3 osebe (ponovna objava)
2. arhivar ERC, šifra 5039, U-4, 14. ktg., 1 oseba
POGOJI: 1. – poklicna šola strojne smeri,
– eno leto delovnih izkušenj.
2. – inženir I. stopnje,
– 3 leta delovnih izkušenj s področja vzdrževanja elektro in strojnih naprav.

Kandidati naj pošljejo prijavnice z dokazili o izpolnjevanju pogojev v roku 8 dni po objavi na kadrovske sektor Železarnice Jesenice, z oznako »za delovno skupnost E-TKR-NG.«
Prijavnice dobite v sprejemni pisarni kadrovskega sektorja.

JUBILANTI 50-LETNIKI

V mesecu avgustu bodo praznovali petdeset let svojega življenja naslednji sodelavci: Ludvik KOMLJANC, Žičarna – 1. avgusta; Ranko DABIČ, Valjarna debele pločevine – 4. avgusta; Ljudmila LAKOTA, Jeklovlek – 4. avgusta; Mira MIKULA, KSI – SVS – 4. avgusta; Franc KOBLAR, Strojne delavnice – 5. avgusta; Anica GROSMAYER, ETN-OTK – 8. avgusta; Dušan PREŠEREN, Hladna valjarna Jesenice – 8. avgusta; Vencelj KOŠIR, Remontne delavnice – 10. avgusta; Radojko RAJAKOVIČ, Valjarna bluming štekel – 10. avgusta; Jakob ROZMAN, ETN – RO – 15. avgusta; Jane CERKOVNIK – KSI – PGRS – 16. avgusta; Ivanka KOTNIK, Družben prehrana – 19. avgusta; Nikola SELAKOVIČ, Jeklarna – 19. avgusta; Aloj SKUMAVC, Profilarna – 20. avgusta; Branko ŠUVAK, Hladna valjarna B la – 20. avgusta; Jože ERLAH, Remontne delavnice – 22. avgusta; Simon PRISTOV, KO-FI – FRS – 23. avgusta; Franc PRISTOV, Vzdrževanje – 24. avgusta; Jože ŠRANC, Transport – 30. avgusta in Janko LOVŠE, Vzdrževanje – 31. avgusta.
Vsem sodelavcem iskreno čestitamo!

ljavec, ogrevalec in vodja dela pri škarjah. Mladinska brigada je dosegala enake delovne rezultate kot ostale dneve, njeni najboljši člani: Zdravko Črv, Jože Neuman in Mirko Kerštain pa so bili proglašeni za udarnike.

1962. leta je postal obratovodja Javornika I., 1975. leta pa je bil izvoljen za predsednika občinske konference SZDL Jesenice. Po pretečenem mandatu se je vrnil v Železarno na sektor novogradenj, kjer opravlja dela vodje investicijskega razvoja v valjarnah.

»Delavski svet je v obdobju našega vodenja zelo veliko časa namenil izpolnjevanju organiziranosti Železarni. Tako smo se v začetku leta 1960 odločili za štiri ekonomske in eno upravno enoto. Zakaj je bila potrebna takšna reorganizacija in kakšni so bili njeni rezultati?«

»V Železarni smo leta 1953 uvedli obratne delavske svete. Ti organi so vseskozi ostali na ravni posvetovalnih organov, ker niso imeli določenih pristojnosti. Teh enot je bilo 23, njihov obstoj pa je slonel predvsem na administrativno-tehnični razdelitvi podjetja.

Leta 1959 smo poskušali z reorganizacijo obratnih delavskih svetov, zato smo namesto 23 oblikovali le 11 grupnih delavskih svetov in sorodnih obratih. Temu organizacijskemu ukrepu pa niso sledili drugi ukrepi, kot je prenos pristojnosti, zato so obratni oziroma grupni delavski sveti še hitreje izgubljali svojo vlogo in so končno nehali delovati.

LETOŠNJA
KRVODAJALSKA
AKCIJA NA
JESENICAH PRVI
TEDEN V SEPTEMBRU

Letošnja krvodajalska akcija bo v jeniški občini potekala od ponedeljka, 2., do ponedeljka, 9. septembra, vsak dan, razen sobote in nedelje, od 6. ure zjutraj do 14. ure popoldan v prostorih Delavskega doma na Jesenicah.

Ta vsakoletna humanitarna akcija, ki jo izvaja občinski odbor Rdečega križa s pomočjo svojih aktivistov v krajevnih skupnostih in organizacijah združenega dela, je potrebna, da v občini pridobimo dovolj krvi prostovoljnih krvodajalcev za potrebe jeniške bolnice. V zadnjih petih letih so prostovoljni krvodajalci, med katerimi je okrog 57 % železarjev, darovali letno od 470 do 500 litrov krvi, v mnogih primerih nenadomestljivega zdravila, ki mnogim vrača zdravje in ohranja življenje.

Prijave prostovoljnih krvodajalcev bodo že po ustaljenem pravilu zbirali v temeljnih organizacijah združenega dela in v krajevnih skupnostih.

V livni jami (foto B. Grce)

TOZD Jeklovlek

Tudi odbor za gospodarstvo v TOZD JEKLOVLEK je na 2. seji 14. julija obravnaval plan za mesec avgust, ki znaša 2.050 ton. Izdelali naj bi 1700 ton vlečenega jekla, 190 ton brušenega jekla ter 160 ton vajano poboljšane jekla. Dvesto ton ameravajo izvoziti na Poljsko. Ker pričakujejo, da se bo pomanjkanje naročil za BK linijo nadaljevalo tudi avgustu, so predlagali, naj bi bil operativni plan proizvodnje za 100 ton nižji od gospodarskega načrta.

Razpravljali so tudi o izvrševanju plana v mesecu juliju, ko naj bi izdelali 1930 ton, na Poljsko pa prav tako izvozili 200 ton. Odbor je zaradi prevelikega deleža izmeta (ta je za 100 % višji od poprečja prejšnjih mesecev) ter neugodnega dimenzijskega sortimenta na Schumag vlečni liniji ocenil, da bo proizvodnja za 100 ton nižja od operativnega plana.

V mesecu juniju je bilo opravljeno 512 ur nadurnega dela ter 268 ur za

manjkajoče. Obravnavali so tudi idejo »Uvedba polavtomatskega brušenja na brusilnih strojih I, II, III v TOZD Jeklovlek« in jo ocenili kot uspešno. Avtor te zamisli, Bogomir Rozman, se je honorarju v celoti odpovedal, in sicer v korist Splošne bolnice Jesenice.

Pregledali so tudi zapisnike kvalitativnih konferenc in problematiko, ki se nanaša na njihovo temeljno organizacijo. Na predlog oddelka za študij dela in časa so sprejeli sklep o spremembi odstotka participacije za žerjavovodje, in sicer s 70 % na 100 %. Odgovora v zvezi s predlogom, naj bi se delež premije za izjemne dosežke povečal, še vedno niso dobili.

Osnovni šoli Gorenjskega odreda Žirovnica so podarili 500 kg materiala, ki naj bi ga porabili za dejavnosti in za izboljšanje pogojev dela. Turističnemu društvu Žirovnica pa 700 kilogramov za ureditev prireditvene gozdnice v Završnici.

BL

TOZD Valjarna bluming štekel

Odbor za gospodarstvo v TOZD Valjarna bluming štekel je na svoji 2. seji 24. julija obravnaval operativni plan za mesec avgust. Na blumingu naj bi v avgustu izdelali 16.860 ton, na štekel pa 15.350 ton, skupaj torej 32.210 ton, toda le pod pogojem, če bo dovolj vložka. V nasprotnem primeru bo plan pač treba prilagoditi dohodu vložka.

Ker v mesecu juliju niso prejeli vložka, ki so ga predvideli, so sklenili predlagati odboru za gospodarstvo pri delavskem svetu Železarne, naj jim zniža operativni plan za julij.

V zvezi s tem je bilo postavljeno tudi vprašanje, kdo bo plačal stroške reklamacije in jemanja prob ruskih slabov, ki jih Hladna valjarna Bela ne prevzame. Menili so, da bi bilo že pri slabu pred potisno pečjo treba vedeti, za kam je slab namenjen in kdo je naročnik.

V mesecu juniju so delavci v tej TOZD opravili 1916 ur nadurnega dela, kar sicer presega dovoljeno mejo, po drugi strani pa je to zaradi časa dopustov in kroničnega pomanjkanja delavcev razumljivo.

Odbor je obravnaval tudi uresničevanje ukrepov za izboljšanje rezultatov poslovanja v mesecu juniju (vrednostno). Iz poročila je razvidno, da so s samo tremi postavkami prihranili 22.697.500 din. Očitno je torej, menijo člani odbora, da so bili ukrepi za izboljšanje poslovnih rezultatov pravilno zastavljeni in da jih je treba tudi v prihodnje dosledno izvajati.

V zvezi z analizo zvišanja-znižanja stroškov so med drugim ugotovili, da imajo veliko stroškov z reno, ki se je niti ne tehta, niti se je ne prizna po asortimentu. Ocenili so, da je potrebno to zadevo pojasniti in poimenoško določiti odgovorne za to področje.

NOVICE IZ SINDIKALNIH ORGANIZACIJ

šno tekmujejo, bodo zanje kupili deset parov tenis copat.

TOZD ENERGETIKA

Deseta redna seja izvršnega odbora osnovne organizacije sindikata TOZD Energetika je bila 20. junija.

Pregledali so izvrševanje sklepov devete in dveh izrednih sej, poslovno poročilo za prvo tromesečje, za april in maj.

Strinjali so se s prispevki po 20 din na člana za poživitev kulturne dejavnosti v občini, prispevali 4.000 din za letovanje otroka sodelavke in zadolžili referenta za socialna vprašanja, da pripravi seznam dalj časa bolnih sodelavcev, ki še niso dobili denarne pomoči.

DELOVNA SKUPNOST E-TKR-NG

Člani izvršnega odbora osnovne organizacije sindikata delovne skupnosti E-TKR-NG so na 8. seji v sredo, 3. julija, obravnavali evidentirane kandidatov za občinski sindikalni svet in samoupravne interesne skupnosti. Kandidate bodo na sestankih izbrale delovne skupine do sredine septembra, volitve pa bodo drugo leto.

Pregledali so tudi delo komisije za kulturo. Menijo, da ima še vedno na razpolago premalo denarja, saj so v njihovi delovni skupnosti potrebe večje kot v drugih temeljnih organizacijah, zato bi morali ključ za delitev sredstev na ravni Železarne spremeniti.

Tudi komisija za oddihe ima težave, saj je prošnja za letovanje znatno več, kot je prostih mest, predvsem to velja za počitniško prikolico v Stoji.

TOZD VRATNI PODBOJI

Trinajste seje izvršnega odbora osnovne organizacije sindikata

TOZD Vratni podboji, ki je bila 8. julija, se je udeležil tudi vodja TOZD.

Poročal je o izvajanju ukrepov za izboljšanje poslovanja v TOZD. Ugotovili so, da so tako finančni kot količinski rezultati za maj zadovoljivi, okrepiti pa bodo morali še aktivnosti pri pridobivanju naročil, izdelati analizo cen, dopolniti linijo za izdelavo sestavljivih podbojev, znižati porabo energije, povečati izplen in pospeševati inovativno dejavnost.

Vodja TOZD je poročal tudi o rezultatih referenduma o združitvi s TOZD Profilarna. Kljub dobrim pripravam referendum ni uspel, vzroke za neuspeh pa morajo poiskati družbenopolitične organizacije. Poslovni odbor pa mora sprejeti nadaljnje ukrepe glede združitve.

Dogovorili so se tudi o udeležbi na srečanju slovenskih železarjev na Poljanah in o organizaciji piknika za delavce TOZD v Završnici.

TOZD PROFILARNA

Tudi člani izvršnega odbora osnovne organizacije sindikata TOZD Profilarna so na deveti seji, ki je bila 10. julija, obravnavali neuspešni referendum. Ocenijo so pripravile vse družbenopolitične organizacije na skupnem sestanku.

Podprli so akcijo Kulturne skupnosti in bodo prispevali po 20 din na člana za poživitev kulturne dejavnosti na Jesenicah.

Sklenili so tudi, da čimprej evidentirajo potrebne delegate, saj ni prišlo do predvidene združitve TOZD Profilarna in Vratni podboji.

Sodelavki so odobrili 3.000 din pomoči za zdravljenje.

PREGLED SESTANKOV SDS

SDS aglomeracija 1, 2 in 3 (TOZD PLAVŽ) brez pripomb podpirajo osnutke planskih dokumentov o razvoju občine do leta 1995 (za določena področja do leta 2000) in interesnih skupnosti (do leta 1990).

Iz TOZD JEKLARNA smo prejeli zapisnike SDS vodstvo TOZD, SM peči 1, 2 in 4, livna jama 1, 2 in 4, priprava vložka 1, elektropeči 2, 3 in 4, kontiliv 1 in 2, predelava talilniških odpadkov ter kamnolom Trebež. SDS SM peči 1 in livna jama 1 pripominjata, da bo treba dolgoročne plane usklajevati glede na tekoča gospodarska gibanja z možnostmi gospodarstva, oziroma da bo treba več pozornosti nameniti kratkoročnemu planiranju. Glede programa ukrepov za izboljšanje rezultatov poslovanja (obravnavale so jih tudi druge SDS) v TOZD Jeklarna pa menita, da bi morali biti bolj natančno opredeljeni. Tudi SDS priprava vložka 1 meni, da bo v sedanjem gospodarskem položaju težko doseči zastavljene cilje oziroma načrte. Podobno mislijo glede izvajanja programa ukrepov. Težko ga bo izpolnjevati, če ne bodo imeli delavcev na ključnih delovnih mestih (žerjavovodje in tehtalci). Tudi SDS elektropeči 2 meni, da je treba izboljšati kadrovskega zasledbo v jeklarni tako po številu kot po kvaliteti. Podobno tudi člani SDS elektropeči 4 »na vsakem sestanku pripominjajo, da manjka ljudi za delo«.

Iz TOZD VALJARNA BLUMING-SŠTEKEL smo prejeli zapisnike SDS vodstvo TOZD, bluming 3 in 4, adjustaža bluming 4, adjustaža štekel 1 in 2 ter adjustaža in lužilnica Javornik. SDS vodstvo TOZD v zvezi s planskimi dokumenti vprašuje, če je upravičeno načrtovati do leta 2000 gradnjo skoraj 2000 stanovanj, ko pa predvidevamo v obdobju 1986—1990 enoodstotno, do leta 2000 pa komaj 0,2 odstotno rast zaposlovanja. Člani SDS adjustaža bluming 4 pa vprašujejo, kdaj bo rešeno vprašanje »zadostnega števila zaposlenih« in kdaj bodo zagotovljeni vsaj minimalni pogoji za varno delo v obratu (kapacitete hale so preobremenjene). Po mnenju SDS adjustaža in lužilnica Javornik je »sramotno za TOZD, da imajo, recimo prebiralke, ki v TOZD delajo po 20 in 30 let, peto kategorijo«. Zanima jih, kdaj se bo »ta nepravilnost spremenila«. Tudi ostale kategorije so po njihovem mnenju »v tem težkem oddelku« prenizke in zato tudi glede tega vprašujejo vodjo TOZD in vodjo proizvodnje, kdaj se jim bodo grupe popravile.

Iz TOZD HLADNA VALJARNA BELA smo prejeli zapisnike SDS vodstvo TOZD, priprava dela + odprema, žarilnica 2, 3 in 4, adjustaža 1, 2 in 3, strojna adjustaža 3 ter valjarna 1, 2, 3 in 4. SDS vodstvo TOZD in priprava dela + odprema sta pri pregledu sklepov prejšnjega sestanka SDS ugotovili, da še vedno ni rešeno vprašanje začetka gradnje nove sevine sobe v obratu. Od sektorja novogradenj zahtevata, da izdela načrte. Prav tako zahtevata, da se žigosne ure popravijo pred pričetkom dneve v začetku meseca. Vprašujeta tudi, »kdo je postavil take odtoke v HVB, da ob velikih naliivih ne morejo požirati«. SDS žarilnica 2 v zvezi s planskimi dokumenti zanima, »kdaj bodo nadaljevali z že začetimi deli pri karavanskem predoru«. Skupina zahteva, da se čimprej popravi kopalnice (ena že precej časa ni uporabna, pa tudi iz kopalnic v prvem nadstropju skozi strop kaplja voda). Pripombe imajo tudi glede razkladalnega laka v vagonov. Po eni strani menijo, da je to dodatno in težaško delo (1 sod laka tehta 300 kilogramov), za katerega bi jih bilo treba dodatno nagraditi, po drugi pa, da to praviloma spada v področje dela odpreme ne pa žarilnice. SDS žarilnica 3 meni, da so cilji razvoja občine Jesenice previsoko zastavljeni. Glede gradnje karavanskega predora menijo, da bi se nam, če bi čakali na gradnjo več let, sredstva zaradi velike inflacije podvojila. Glede razkladalnega laka in umivalnic mislijo podobno kot SDS žarilnica 2. Ne strinjajo se z zamenjavo keramičnih umivalnikov z nerjavimi koriti. Predlagala je tudi, naj

bi si komisija iz TOZD Remontne delavnice in gospodar iz TOZD HVB ogledali, »kako iz zgornjih kopalnic kaplja umazana voda v spodnje kopalnice ljudem na glavo«. SDS žarilnica 4 v zvezi z izvajanjem sklepov prejšnjega sestanka omenja, da ni bilo odgovorjeno »na vprašanje pod 3. točko o različnih podatkih doseženega izplačila, prikazanih v poslovnem poročilu«. Pritožuje se tudi, da »kljub zagotovilom, da bodo problem kopalnic uredili, to ni urejeno«. Namesto tega je namreč dodatno zaprta še ena kopalnica in zato prihaja do gneče pri umivanju. Pripombo te SDS glede razkladanja laka pa objavljamo v celoti: »Ukinitev »ur v dobro« za težaško razkladanje lakov iz vagonov (poleg svojega rednega dela) je neumestna (dva delavca po »2 uri v dobro« za razloženih 50 sodov laka po 300 kg). S tem se ustvarjajo motnje v organizaciji raztovarjanja in nezadovoljstvo med prizadeti delavci. Dokončno se moramo odločiti, ali bomo delo prilagajali pravilom ali pravila delu. Ne smemo še pozabiti, da ima vsako delo svoje specifičnosti. Tudi pri razkladanju različnih tovorov. SDS adjustaža 1 vprašuje, kam se bo odlagal material, ko bo postavljena ključavničarska delavnica v A hali (posebno še konec meseca, ko odprema ne more vsega odpremiti kupcem). Varnost delavcev se bo po njihovem mnenju še poslabšala. Posebej opozarjajo tudi na problem (vprašujejo pa tudi, kako bo to vprašanje rešeno) tehtanja in vožnje z vilicarji, ko je konec meseca treba stehati ves adjustiran material (tudi po približno 300 ton dnevno), ker vsi želijo doseči dobre planske rezultate. Tudi kadrovskim vprašanjem v adjustaži bi kazalo v poletnih mesecih nameniti več pozornosti. SDS adjustaža 3 in strojna adjustaža 3 se pritožujeta, da nista prejeli nobenega odgovora na vprašanja, ki so jih postavili na sestankih 5. aprila in 11. maja letos. Za voznike vilicarjev so predlagali 100 % participacijo pri premijah. Menijo tudi, da je treba popraviti stopnjo deficitarnosti pri vozniku vilicarja, izdelovalcu palet in I. adjusterju (vsem z A na B). SDS valjarna 1 ugotavlja še vedno zelo »resno« kontrolo vložka pred ZRM, »in to tako s strani OTK kot tudi s strani delavcev predhodnih linij«. Kritike valjavcev na ZRM in CTM zaradi valovitosti travkov po njihovem mnenju niso upravičene, kajti »material, ki pride na ZRM raven in z dobrim profilom, pride prav takšen tudi v adjustažo«. Vprašujejo tudi, kdaj bodo brusilci imeli 100 % premije. Argument: proizvodnja je odvisna tudi od brušenja valjev. SDS valjarna 2 v zvezi s planom SIS za raziskovalno dejavnost pripominja, da »se sploh ne ve, kakšna dejavnost je to in kje so rezultati«. Tudi ta SDS predlaga (s podobno utemeljitvijo kot SDS valjarna 1), da se brusilcem popravi premija s 70 na 100 %. Na sestanku SDS valjarna 3 pa je brusilce zanimalo, zakaj niso dobili premije istočasno z žerjavovodji in zakaj so jo žerjavovodji dobili. Člani SDS se pritožujejo tudi nad neupravičenimi kritikami valjavcev ZRM. Pravijo namreč, da do odelbelitev na travkovih prihaja predvsem zaradi ne dovolj obrezanega materiala. Zapisnik SDS valjarna 4 je sicer zelo slabo čitljiv, vendar pa nam je uspelo prebrati, da žele, da bi jim nekdo odgovoril, »kaj je s sredstvi, odobrenimi za začetek gradnje karavanskega predora in zakaj se predor še ni pričel graditi«. Vsi vemo, poudarjajo, da so bila sredstva za začetek gradnje že nabrana. Tudi ta SDS podpira zahtevo brusilcev po povišanju premije.

Iz TOZD JEKLOVLEK smo prejeli zapisnike SDS vodstvo TOZD, hladna predelava 2 in 3 ter adjustaža 2. SDS vodstvo TOZD opozarja, da je v osnutkih planskih dokumentov premalo opredeljeno, kako mislimo zaposliti strokovni kader. Pri tem se sklicuje na to, da »smo edina občina na Gorenjskem, ki zaposluje fizične delavce iz drugih občin, del domačega strokovnega kadra pa se zaposluje izven naše občine«. Ostale SDS, ki so prav tako obravnavale planske dokumente, nanje nimajo pripomb.

V TOZD ELEKTRODE so delavci na dveh zborih obravnavali planske dokumente občine in interesnih dejavnosti. Člani SDS vodstva TOZD, rezalnica 1 in oplaševalnica 1 ter transport-skladiščenje opozarjajo, da v zvezi s predorom in novo cesto v planu ni zajeta tudi obvoznica mimo Jesenic. Glede plana SIS za otroško varstvo pa predlagajo, naj bi se vanj zapisalo, naj bi porodnice dobivale za vseh 365 dni 100-odstotno pla-

čan porodniški dopust. SDS rezalnica 2 ter oplaševalnica 2 in oddelki priprave elektrodnih mas pa so se pod razno seznanile s slabim izpolnjevanjem planskih obveznosti, zaradi česar je zaželeno, da bi delali tudi na proste sobote.

Iz TOZD REMONTNE DELAVNICE smo prejeli zapisnike SDS ključavničarji 1 in 2, instalacija Jesenice in Bela, montaža 1, žerjavni 1 in 2, hidravlika in pnevmatika, elektrodelavnica, delavnica elektrostrojev 1, elektrožerjavni oddelki, vodstvo GRD, tesarji, mizarji, kleparji, zidarji, plastika, GRD Javornik ter RTA 1, 2, 4, 5 in 6. SDS ključavničarji 1 in 2 se pritožuje, da še vedno ni prejela odgovora na vprašanje, zakaj se samo 6,1 % celotnega prihodka namenja za osebni dohodek. V zvezi s planskimi dokumenti pa pravijo: »Dolgoročni plan je dobro utemeljen in dobro napisan, samo za leto 1985 še nič ne vemo, kako do konca leta, kako iz sedanjih težav in problemov«. Dvomijo tudi v realizacijo planskih usmeritev ŽJ. Vodja SDS montaža 1, je na sestanku 23. julija ocenil, da je disciplina v skupini v zadnjem času nekoliko padla. Delavci so premalo pozorni tudi na varnost pri delu, kar se kaže tudi v poškodbah in bolniški odsotnosti. Tudi glede časa prihoda na delovišče niso preveč disciplinirani, kar pa je, kot pravi vodja SDS, »za naš oddelki sicer delno razumljivo, ker imamo relativno težko orodje, ki zahteva tudi dosti priprave«. Pripombo SDS žerjavni 1 in 2 v zvezi z julijskimi samoupravnimi aktivnostmi povzema v celoti: »Pristotni (25) smo menila, da ob taki odsotnosti ni smiselno imeti sestankov, ki že tako motijo, ker imamo preveč dela. Po obravnavi gradiva smo vsi pristotni ugotovili, da se s sklepi strinjamo, čeprav ne vemo, kdo je pod predlog podpisan, oziroma kdo za to osebno odgovarja. Niso nam poznane sankcije za nedoseganje teh planov. Pripomniti pa moramo, da nas trenutno veliko bolj kot leto 2000 zanima leto 1985 in se sprašujemo, če človek še lahko od svojega dela dostojno živi in zagotovi ustrezno pokojnino za plačilo v domu oskrbovancev«. Vprašujejo pa tudi, če smo »v Železarni Jesenice sposobni zagotoviti pravilno delo z napravami, oziroma če se v obratih sankcionirajo namerne in iz malomarnosti povzročene okvare in zastoji«. SDS elektrodelavnica in elektrožerjavni v zapisniku opozarjata, da še nista dobili odgovora na vprašanje, zakaj je njihova ura izdelave najdražja. Dodajata pa mu še novo vprašanje: kdo je dolžan dati odgovor. V zvezi z dolgoročnim planom občine jih zanima, kakšna bo nadaljnja usoda turizma in gostinstva, »saj bomo«, kot pravijo, »s hitro cesto in predorom izgubili prav vse tujce v ožji občini, za turizem v gornje-savski dolini pa tudi ne vidimo prepleh obetov, saj ne predvideva niti ponovne vzpostavitve železniške proge, niti obnove slabe ceste, ki bo po odprtju predora še slabše vzdrževana«. Pritožujejo se tudi zaradi zaboždravstvenih storitev in pravijo, da bi bila lahko zobna ambulanta ŽJ ob pomanjkanju tovrstnih storitev »izkoriščena 100 % in ne le 50 %, kot sedaj«. Zanima jih tudi, »ali mora biti cena izdelkov na mali prodaji za delavce res tako visoka«. SDS vodstvo GRD v zvezi s plani predlaga, naj se na področju izobraževanja čimprej odpravijo pomanjkljivosti usmerjenega izobraževanja. Moti jih tudi, ker v smernicah in elementih za pripravo srednjeročnega plana Železarne »ni razen enega stavka posredovanega nič bistvenega za TOZD Remontne delavnice«. Zato pripominjajo, da bi bilo treba tudi vzdrževalni dejavnosti v tem dokumentu nameniti nekaj več prostora (vsaj toliko kot informacijskim sistemom). SDS kleparji meni, da plan občine pravzaprav ne pomeni razvoja, pač pa na določenih področjih celo nazadovanje. Glede SIS pa pravijo, »da je SIS veliko preveč, ukrepa pa se ni«. Člani SDS GRD Javornik se pritožujejo, da ne morejo biti dostiokrat pravočasno na remontih, ker je glavna vratarica Javornik čez dan zaprta. Zahtevajo pojasnilo. SDS RTA 2 vprašuje, zakaj instrumentalci specialisti ne dobivajo otežkočenega dodatka za grupo, ki jo imajo (ta dodatek dobivajo vsi samo za 10. kategorijo). SDS RTA 5 še ni prejela odgovora na 4. točko sestanka, ki je bil 22. februarja (Dolgoročne usmeritve ŽJ 1986—2000).

(nadaljevanje prihodnjič)

Center za proučevanje samoupravljanja in informiranje — Božidar Lakota

OKREPITI JE POTREBNO DELAVSKO- RAZREDNI ZNAČAJ DELAVSKIH SVETOV

Znano je, da je bilo 27. in 28. junija 1985 v Beogradu tematsko srečanje samoupravljalcev Jugoslavije o delovanju delavskih svetov v procesu samoupravnega odločanja. Pomen letošnjega srečanja delegatov samoupravljalcev Jugoslavije je toliko večji, ker praznujemo 35-letnico uvedbe delavskih svetov in delavskega samoupravljanja.

Čeprav še nismo dobili dokončno oblikovanega sporočila tega srečanja samoupravljalcev o uresničevanju vloge delavskih svetov v socialističnem samoupravljanju, pa je vendarle mogoče na podlagi sporočil klubov samoupravljalcev, referatov, razprav in izmenjav samoupravljalških izkušenj oblikovati bistvene vsebinske značilnosti tega srečanja samoupravljalcev.

Za izhodišče oblikovanja sestavka o delovanju delavskih svetov lahko vzamemo spoznanje in prepričanje, da samoupravljanje v Jugoslaviji ni samo zgodovinska avantura in poskus, ampak realna stvarnost, ki ima svojo teoretično in ideološko oporo v marksističnem nauku o družbenih zakonitostih. To pomeni, da moremo najti v marksističnem nauku elemente za teoretične in dejanske osnove samoupravnih družb, kot smo jo oblikovali v Jugoslaviji. Vendar moremo tudi v 35-letnem razvoju samoupravljanja najti številne izvirnosti in posebnosti, ki so prilagojene jugoslovanski stvarnosti. Tovariši Tito je o tem ob sprejemu zakona o delavskih svetih dejal: »Pri Marxu, Engelsu in Leninu najdemo predvsem odgovore na vsa načelna vprašanja, nadaljnje oblikovanje in uporabo teh načel pa v vsaki državi posebej lahko opravijo samo tisti, ki so zrasi iz nedrj svoje dežele, ki poznajo probleme svoje dežele, njeno zgodovino, njene navade, njene pomanjkljivosti in njene dobre strani, ki lahko temeljito spremljajo vse pojave tam, kjer se dogajajo, ki hkrati poznajo tudi marksistično znanost, to se pravi, ki razumejo njene duha in jo uspešno uporabljajo in prenašajo v prakso.«

Samoupravljanje kot teorija in praksa pa ni omejeno samo na jugoslovansko stvarnost, ampak ga vnašajo kot svojo programsko osnovo velike leve partije na zahodu in napredno mednarodno delavsko gibanje. Zato ni pretirano reči in zapisati, da samoupravnega socializma ne gradimo le zase, ampak da je samoupravljanje postalo predmet zanimanja velikega dela človeštva. To je povsem razumljivo, saj ni samoupravljanje zanimivo zaradi samoupravljanja, ampak predvsem zato, ker realno omogoča, da človek dosledno uresniči svoje generično bistvo človeka. Zato so osrednje kategorije (pojmi) in dejstva teorije in prakse samoupravljanja: svobodni, delovni in ustvarjalni človek, svobodno in združeno delo, delitev po delu in rezultatih dela, kreativno odločanje o materialni osnovi in socialnem življenju sploh itd.

Zato ni čudno, če so delegati samoupravljalcev naše socialistične samoupravne skupnosti na letošnjem srečanju samoupravljalcev postavili odločno zahtevo, da je treba odpraviti stagnacijo in zastoj v samoupravljanju ter zagotoviti ponovno uveljavitev delavskih svetov in procesa samoupravnega odločanja. V osnutku sporočila samoupravljalcev o tem piše takole: »Z reafirmacijo vloge delavskih svetov je treba zagotoviti stalno krepitev njihove odgovornosti pri vprašanjih: razvoja samoupravnih družbenoekonomskih odnosov, dosledne realizacije pravic, obveznosti in odgovornosti delavcev pri delu z družbenimi sredstvi za proizvodnjo in odgovornost za usklajevanje posameznih s skupnimi in splošnimi družbenimi interesi.« Seveda je treba pri reafirmaciji delavskih svetov, kot je bilo posebej poudarjeno v sporočilih klubov samoupravljalcev in drugih o delovanju delavskih svetov v konkretni samoupravni praksi, dosledno izhajati iz ustave in zakona o združenem delu. To pa pomeni, da morajo delavski sveti kot najpomembnejša oblika samoupravnega odločanja dosledno uresničevati svoje pravice, obveznosti in odgovornosti na vseh ravneh samoupravnega organiziranja združenega dela materialne proizvodnje in družbenih dejavnosti.

V delovanju delavskih svetov v procesu samoupravnega odločanja morajo določene priti do izraza naslednji dejavniki:

- načrtovanje dela delegatov, družbenopolitičnih organizacij (npr. ZKS in ZSS) in samoupravnih organov;

- zagotavljanje celovitih pogojev za delo samoupravnih organov (delavskih svetov in kolektivno izvršilnih organov), pri čemer gre za dovolj znana vprašanja, kot, na primer, o obveščanju in informiranju, delegatskih razmerjih itd.;

- povezovanju delegatov samoupravnih organov z delavci — volici

ali tako imenovano bazo in družbenopolitičnimi organizacijami tako, da bi lahko delavski sveti delovali povsem v skladu z dejanskimi delavskimi samoupravnimi interesi;

- uresničevanje individualne in kolektivne odgovornosti delegatov in samoupravnih organov itd.

Svobodnejše delovanje ekonomskih zakonitosti v naši socialistični samoupravni družbi pogojuje in zahteva, da delavski sveti z vso odgovornostjo razpravljajo in odločajo o celovitem razvoju organizacij združenega dela, dohodkovnem povezovanju ter združevanju dela in sredstev v enotnem jugoslovanskem prostoru kot tudi o uresničevanju družbenoekonomskega in materialnega položaja delavcev. V tej smeri morajo delavski sveti, kot je poudarjeno v osnutku sporočila letošnjega srečanja samoupravljalcev, »uresničiti večjo samostojnost in odgovornost ter imeti večje pravice, da lahko intervenirajo, kadar se skupno utrjeni cilji ne uresničujejo.«

V delovanju delavskih svetov v procesu samoupravnega odločanja je potrebno zagotoviti večjo racionalnost, ustvarjalnost in učinkovitost. Mislimo na metode dela samoupravnih organov (delavskih svetov in kolektivno izvršilnih organov) ter druge pogoje, od katerih je odvisna uveljavitev delavskih svetov in samoupravljanja sploh:

- obveščanje in informiranje,
- delegatska razmerja,
- ekonomska uspešnost OZD,
- delitev po delu in solidarnost,
- samoupravna normativna dejavnost,
- odnos do samoupravljanja.

To pomeni, da morajo samoupravni organi (delavski sveti in kolektivno izvršilni organi) razpravljati in odločati o bistvenih vprašanjih materialne in družbene biti organizacij združenega dela materialne proizvodnje in družbenih dejavnosti. V tem smislu lahko izločimo še eno misel iz osnutka sporočila srečanja samoupravljalcev 1985, in sicer: »Številne slabosti, ki se pojavljajo v delu delavskih svetov, v veliki meri predstavljajo sliko stanja samoupravnih odnosov v posameznih organizacijah združenega dela, vendar pa udeležba in vpliv delavskih svetov v procesu samoupravnega odločanja kaže realno družbeno moč delavcev.« Prav zato se morajo samoupravni organi (delavski sveti in kolektivno izvršilni organi) uveljaviti in utrditi kot najpomembnejša oblika samoupravnega odločanja delavcev, da bi kazali realno moč delavcev in delavskega razreda (ekonomske, politične in družbene moči).

Morda se v tem času, ko se krizne razmere v naši socialistični samoupravni družbi vendarle postopoma urejajo, premalo zavedamo, da so se prav po samoupravni poti odpravljali ostanki razredne družbe ter administrativni socializem in država kot njegov nadomestek. Etatizem in drugi za samoupravljanje nesprejemljivi idejni pojavi še danes predstavljajo resno oviro za nadaljnji razvoj samoupravne in družbenopolitične prakse. Potrebno pa je vedeti, da se je s samoupravljanjem in da se mora z njim uveljavljati ekonomska, socialna in politična demokracija, kar je tudi cilj ne samo samoupravljanja, ampak tudi socializma. Že Lenin je poudarjal: »Socialistični preobrat pa je mogoče le tedaj, če desetine milijonov aktivno, neposredno in praktično sodelujejo pri upravljanju države.« Lenin je bil proti demagoškimi frazami o suverenosti ljudstva. Najpomembnejša naloga mu je bila naučiti množice upravljanja, pa ne iz knjig, na predavanjih, z zborovanji, temveč v praksi. Tudi tovariš Tito je ob sprejemu zakona o delavskih svetih v skupščini FLRJ 27. junija 1950. leta med drugim dejal: »Ali naj čakamo, da bodo vsi delavci enako pametni in sposobni za upravljanje podjetij? Vsekakor ne, ker bi morali predolgo čakati. Prav v procesu upravljanja si bodo delavci pridobili potrebno izkustvo.« Lahko bi torej rekli, da se samoupravljanja učimo tudi s samoupravljanjem samim.

Ob samoupravni praksi pa imajo in predvsem morajo imeti pomembno vlogo pri uresničevanju samoupravljanja družbenopolitične organizacije, zlasti sindikati in zveza komunistov. Tako je v osnutku sporočila samoupravljalcev 1985 navedeno: »Organizacije in organi zveze sindikatov v združenem delu morajo stalno vzpodbujati iniciativno delavskih svetov in zahtevati od njih, da proučujejo vprašanja, ki so v interesu de-

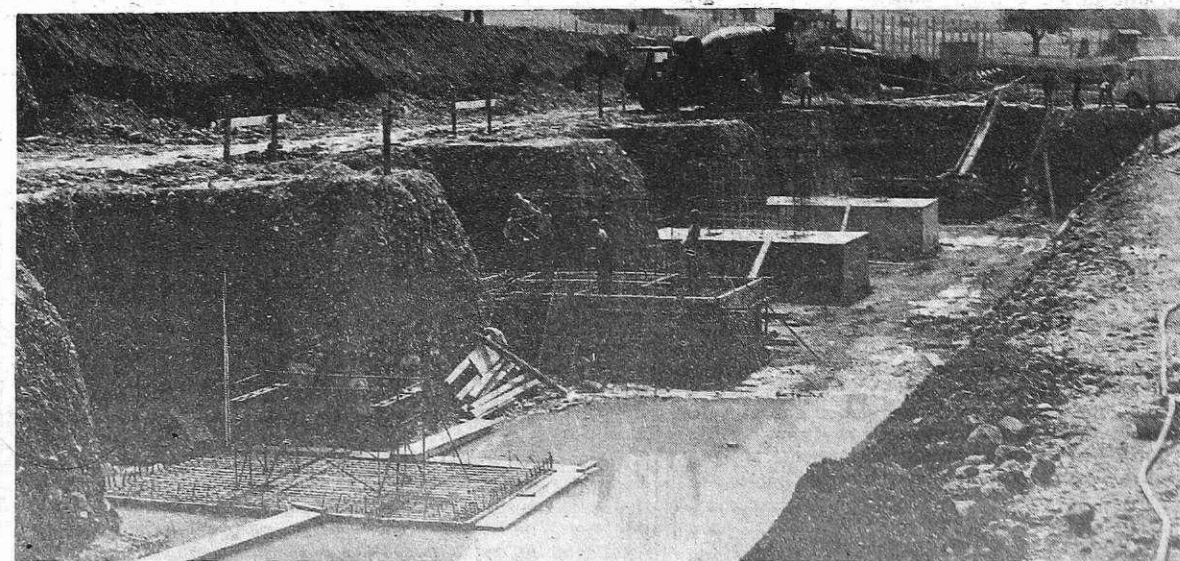
lavcev, da organizirajo razpravo med člani sindikata o vprašanjih, o katerih odločajo delavski sveti in da si prizadevajo, da se odločitve samoupravnih organov opirajo na enotne interese delavskega razreda.« Zveza komunistov pa mora svojo idejnopolitično in integrativno vlogo v procesu samoupravnega odločanja odigrati tako, da oblikuje jasna in konkretna idejnopolitična stališča o vprašanjih, ki so predmet odločanja v organih samoupravljanja v združenem delu materialne proizvodnje in družbenih dejavnosti.

Da ne bi ostali samo pri splošno opredeljeni zahtevi, potrebi in spoznanju o delovanju družbenopolitičnih organizacij, lahko navedemo konkretni primer iz sporočila OZD Industrija stekla iz Pančeva, ki navaja: »Vsi delavci so predhodno seznanjeni z najpomembnejšimi točkami dnevnega reda delavskega sveta delovne organizacije na sestankih družbenopolitičnih organizacij in preko sredstev informiranja, ki posredujejo najpomembnejše podatke o sklicanih sejah delavskih svetov.« To pomeni, da imajo družbenopolitične organizacije pomembno vlogo v procesu samoupravnega odločanja za organe samoupravno organiziranega združenega dela.

Seveda pa ne moremo iti mimo pomanjkljivosti in ovir v delovanju organov samoupravljanja, kot so npr. normativizem (v Jugoslaviji imamo okoli osem milijonov zakonskih in drugih predpisov), tehnokratske in birokratske težnje in drugi pojavi (premajhna prizadevnost, podrejanje samoupravnih organov, slaba usposobljenost in nizka raven znanja itd.). Za usmerjanje samoupravnega delovanja delovnih ljudi pa je gotovo potrebno oblikovati še etični kodeks (nepisana ali pisana pravila moralnega delovanja) samoupravnega obnašanja, kot ga imajo že zdravstveni delavci, ki je povezan s stroko in po katerem bi se morali ravnavati. Takšnega kodeksa nima cela vrsta skupin strokovnih delavcev, kot npr. v sistemu vzgoje in izobraževanja. S tem hočemo reči, da ni potrebno imeti samo samoupravno zakonodajo, ampak tudi družbeno oblikovano zavest, norme (etične), znanje in kulturnost. Prav to so tudi pomembni dejavniki za uresničevanje samoupravljanja v konkretni samoupravni in družbenopolitični praksi. Ni treba posebej poudarjati pomena znanja in izobrazbe, saj vsi dobro vemo, da le-to predstavlja vir moči posameznika, pa tudi delavcev in delavskega razreda in njihove sposobnosti za delovanje in usmerjanje našega socialističnega samoupravnega sistema. Pri razvijanju teh dejavnikov samoupravljanja pa imajo in morajo imeti poudarjeno vlogo klubi samoupravljalcev in izobraževanje odraslih. Zato imajo te institucije opredeljeno vlogo in naloge v sporočilu samoupravljalcev 1985.

To tematsko srečanje delegatov samoupravljalcev Jugoslavije mora biti opora, kot je poudarjeno v osnutku sporočila, »da delavci in sindikati v organizacijah združenega dela materialne proizvodnje in družbenih dejavnostih prevzamejo iniciativno za kritično proučevanje delovanja delavskih svetov v funkciji uresničevanja odločujoče vloge delavcev oziroma delavskega razreda.«

Srečko Krč

Gradnja jeklarne 2 (foto I. Kučina)

PRIPRAVLJENOST JE VEDNO BOLJŠA KAKOR GOLO PRIČAKOVANJE

TITO

CIVILNA ZAŠČITA V SKANDINAVSKIH DEŽELAH

Podobno zaklonišče v Vesterosu uporabljajo za telovadnico, klubski prostor, servisno delavnico za Saab avtomobile in kot skladišče. Na Švedskem imajo 55.000 raznih zaklonišč, v njih pa je prostora za 5.500.000 ljudi ali 66 odstotkov celotnega prebivalstva. Načrtujejo, da bodo do leta 2000 zagotovili vsakemu prebivalcu prostor v zaklonišču. Tedaj bi imeli v zakloniščih prostora za 11.000.000 ljudi.

Sistem obveščanja je v skandinavskih deželah zelo razvit. Na Norveškem skrbi za obveščanje prebivalstva o nevarnosti zračnega napada služba za obveščanje, ki je del civilne zaštite. Podatke prejemajo od opazovalnih postaj vojnega letalstva. Alarmne znake dajejo s 1700 sirenami. V naseljih uporabljajo za alarmiranje tudi cerkvene zvonove. Za obveščanje prebivalstva uporabljajo tudi radio in televizijo.

Na Danskem skrbi za alarmiranje služba za obveščanje. Podatke prejema preko operativnih centrov in opazovalnih postaj. Danska ima 700 sirene. Vsako sredo ob 12. uri preizkušajo sirene in oddajajo znake po radiu in televiziji.

Sistem za obveščanje švedskega prebivalstva obsega vso državo. Obveščanje poteka preko sirene, radia in televizije. Sirene so nameščene v vseh krajih, kjer je več kot 5000 prebivalcev.

Za kontrolo sevanja in obveščanja prebivalstva o nevarnosti radioaktivnih padavin imajo v norveški civilni zaščiti posebej usposobljene ljudi. Skupaj imajo 400 stacionarnih in premičnih postaj za radiološko-kemijsko in biološko kontrolo. Stacionarne postaje so organizirane pri krajevnih organih civilne zaštite. V krajevnih organizacijah so pri premičnih odredih organizirane izvidniške ekipe za RKB izvidništvo. Podatke s postaj za RKB kontrolo preko sredstev za zveze prenešajo v centre za obveščanje. Odtod stečejo k vodstvom civilne zaštite, Komandam oboroženih sil in nazaj k prebivalstvu.

Skandinavske dežele posvečajo veliko skrb civilni zaščiti v industriji in prometu. Na Norveškem skrbi zanjo zveza industrialcev. Člani te zveze so vsa industrijska, energetska in ostala podjetja. V okviru zveze je ustanovljena Uprava civilne zaštite industrijskih podjetij. Ukaze te uprave izpolnjujejo vsa industrijska podjetja, razen vojaških. Podobno je civilna zaščita organizirana v okviru norveških železnic, kjer železniški premični odredi štejejo 3.000 ljudi.

Na Danskem je civilna zaščita organizirana v vseh podjetjih, kjer dela več kot 75 ljudi.

Na Švedskem ima vsako podjetje organizirano civilno zaščito, kjer je zaposlenih več kot 100 ljudi.

V skandinavskih deželah organe in enote civilne zaštite dopolnjujejo z vojaškimi obvezniki — služenje v civilni zaščiti in na prostovoljni osnovi. Za usposabljanje članov imajo veliko centrov in poligonov. Letno opravijo obvezne vaje vsi člani civilne zaštite. Dobro organizirana civilna zaščita bo v veliki meri zmanjšala število žrtev med prebivalstvom in gmotno škodo.

Vir: Zarubežnoe voennoe obozrenie: »Grazdanskaja oborona Skandinavskih stran«; No 2, p. 22 — Moskva 1984.

CIVILNA OBRAMBA V ITALIJI

Celotna aktivnost pri naših sosedih je razdeljena v šest sektorjev. Civilna zaščita pomeni enega izmed sektorjev, kajti civilna obramba v Italiji zajema najširši kompleks ukrepov v okviru tako imenovanega civilnega sektorja. Deli se na:

- prvi sektor — nenehna aktivnost vlade,
- drugi sektor — telekomunikacije in sistem alarmiranja
- tretji sektor — varovanje in zaščita gospodarskega ter zalednega potenciala,
- četrti sektor — civilna zaščita,
- peti sektor — zdravstvena zaščita,
- šesti sektor — obveščanje javnosti.

Oglejmo si dejavnosti posameznih sektorjev.

Prvi sektor se ukvarja s problemi v zvezi z dejavnostjo vlade ter z njenimi pooblastili z ozirom na javni red, učinkovitost informativnih služb ter javnega obveščanja — vse z namenom ohranitve trdnosti na »notranji fronti«.

Drugi sektor ima nalogo vzdrževati varno delovanje telekomunikacijskega sistema (sestavljajo ga nacionalna omrežja, ki se po potrebi vključijo na osnovne centre mednarodnih zvez) ter sistem prenašanja različnih stopenj alarmiranja.

Tretji sektor ima naslednja pooblastila za reševanje:

- zaščita javnih služb, ki so vitalnega pomena,
- usklajevanje kopenskega, pomorskega, rečnega in zračnega prometa,

- skrb za pravočasno dobavo osnovnih surovin in repromateriala za vojno, farmacevtsko in sanitarno industrijo.

Obenem izbirajo, nakupujejo in skladiščijo strateške in druge surovine ter ustrezno skrbijo za pravilno izrabo energetskih virov. Začasno formira in obnavlja spremljevalne službe ter je izvajalec remontov in obnovitvenih del na pomembnih komunalnih objektih.

V delokrog tretjega sektorja spada tudi mobilizacija delavcev za vojne potrebe in obnovitvena dela.

Četrti sektor se ukvarja z različnimi problemi civilne zaštite:

- s predvidevanjem, preventivo in identifikacijo nevarnosti, ki jo prinašajo naravni in umetni agensi — vključno z radiološkimi, biološkimi in kemičnimi,

IZ POSLOVNEGA POROČILA

(Nadaljevanje s 1. strani)

merce Ljubljana, Elektrokovina Maribor, Brodomaterial Rijeka, Sever Subotica, Filip Kljajić Kragujevac, Metalna Maribor, RMK promet Zenica.

Terjatve do kupcev se gibljejo v normalnih okvirih. Stanje terjatev se je povečalo v enakem obsegu, kot se je povečal promet. Z ozirom na višino mesečne realizacije stanje terjatev še dalje pada.

Deset naših največjih dobaviteljev: Petrol Ljubljana — zemeljski plin, Petrol Ljubljana — trgovina, Vatrostalna Zenica, Željezara Sisak — koksara, RMK Zenica, IB Elektrogospodarstvo Maribor, Dalmacija Dugi Rat, ŽTP Ljubljana, Merkur — Universal Jesenice, Metalka Ljubljana.

Z ozirom na obseg prometa je stanje obveznosti do dobaviteljev relativno nizko. Željezarna poravnava tekoče vse svoje obveznosti.

POGOJI NABAVE IN PRODAJE

Pogoji poslovanja na domačem in tujem trgu so postali bolj usklajeni kot v lanskem letu. Na domačem trgu je bila ponudba materialov pestrejša, zato so bile tudi stornacije naročil zaradi zamujanja rokov dobav, reklamacije ter manjše specifikacije pogostejše. Težave pa so bile še vedno zaradi neustrezne kvalitete surovin in materialov ter postavljanja dodatnih pogojev (avansi, devize, razvoj ipd.). Povpraševanje po specifičnih in kvalitetnih vrstah jekel je bilo še vedno večje od ponudbe, medtem ko je bila za masovne vrste jekel, hladno valjane trakove, dodatne materiale in profile večja ponudba.

Na svetovnem trgu sta se konkurenca in protekcionizem nadaljevala oziroma stopnjevala. Protidumpinški postopki so postali redni, sestavni del boja za prodor na tuji trg, medtem ko je zaščita pred tujo konkurenco na domačem trgu začela upadati.

Največji problem v prvem polletju letos je bil v neusklajenosti cenovnih gibanj vhodnih materialov ter naših izdelkov. Devizno združevanje je bilo slabše, kot smo načrtovali (sprememba deviznega zakona). Zaostrene pogoje poslovanja smo omilili s posebnimi aranžmaji v poslovanju s tujimi partnerji.

NABAVA NA DOMAČEM TRGU

Pri nabavi surovin, repromateriala in energetskih medijev smo se srečevali s težavami zaradi nerednih dobav, prevoza blaga po železnici (pomanjkanje vagonov) in podobnim.

Iz Ljubije smo prejeli 61 % pogodbenih količin rude, iz Lukovca in Bakra pa 92 % koksna na že zmanjšano pogodbeno količino. Jeklenke odpadka smo dobavili manj, kot smo načrtovali, zaradi neustrezne kvalitete. Dobave ferolegur so bile neredne, redukcije pri dobavah zemeljskega plina pa so povzročile, da smo porabili večje količine mazuta od načrtovane, in sicer v obliki dražjih destilatov. Pri nabavi polizdelkov je bil položaj še težavnejši, saj smo uspeli dobaviti le 80 % vlečene žice, drugih izdelkov pa precej manj.

Cene nekaterih drugih surovin in repromateriala so se v prvem polletju povečale celo za 75 %.

PRODAJA NA DOMAČEM TRGU

Poleg redne prodaje naših izdelkov smo precej pozornosti posvetili še področju združevanja dinarskih sredstev za razvoj ter deviznih sredstev za uvoz surovin in polizdelkov. Devizno združevanje je bilo manj uspešno kot v preteklih letih predvsem zaradi določenih sprememb v zakonodaji, zato smo povečali število aranžmajev z našimi kupci za uvoz surovin ter povečali obseg kompenzacijskih poslov.

Za prvo polletje 1985 smo načrtovali, da bomo na domačem trgu prodali 147.810 ton naših izdelkov. Načrt smo uresničili s 100 %, prodali smo 147.906 ton.

IZVOZ

V prvem polletju 1985 smo hoteli na konvertibilno področje izvoziti za 10,1 milijona dolarjev naših izdelkov, skupno s posrednim izvozom pa za 13,6 milijona dolarjev. Pri lastnem izvozu smo načrt uresničili 84 %, izvozili smo za 8,5 milijonov dolarjev, medtem ko načrtovanega posrednega izvoza nismo dosegli.

V primerjavi s prvim polletjem lanskega leta smo skupno s posrednim izvozom izvozili na konvertibilno področje za 26 % manj, oziroma za 3,1 milijona dolarjev manj.

Na klirinško področje smo izvozili za 4,2 milijona dolarjev, kar je 87 % načrtovanega izvoza ter 88 % izvoza, doseženega v enakem obdobju lani.

V prvem polletju letos smo s kompenzacijskimi posli dosegli 2,1 milijona dolarjev. Vrednost maloobmejneg prometa z Italijo je znašala 0,3 milijona dolarjev.

UVOZ

V prvem polletju 1985 smo načrtovali, da bomo s konvertibilnega področja uvozili za 21,4 milijona dolarjev, s klirinškega področja pa za 6,8 milijona dolarjev. Dejansko smo s konvertibilnega področja uvozili za 10,7 milijona dolarjev ali 50 % načrtovanega uvoza, s klirinškega področja pa za 5,2 milijona dolarjev ali 76 % predvidenega uvoza.

Poleg lastnega uvoza so za potrebe Željezarne uvozili repromaterial tudi naši kupci (oblika združevanja deviznih sredstev), in sicer za 2,7 milijona dolarjev (to je 52 % načrtovanega uvoza).

Glede na enako obdobje lani je skupni uvoz večji za 28 %. Konvertibilni uvoz je večji za 26 %, klirinški pa manjši za 7 % (manjši uvoz polizdelkov iz ČSSR). Uvoz repromateriala in polizdelkov preko naših kupcev se je povečal za 2,3 milijone dolarjev.

INVESTICIJSKA DEJAVNOST

V prvem polletju je investicijska dejavnost potekala v znamenju gradnje jeklarne 2, gradnje objektov posebnega programa in zaključevanja vrste manjših projektov.

Jeklarne 2: Končani so površinski izkopi, izdelana je konstrukcija hale legur ter polovica temeljev hale, jeklena konstrukcija glavne zgradbe, gradnja dela pomožnih prostorov so v zadnji fazi ipd.

Investicija je torej na začetku druge tretjine realizacije. Trimesečna zamuda tujega dobavitelja pri pripravi ustrezne dokumentacije je vplivala na zamudo pri izdelavi delovnih projektov in na pričetek izvajanja del, s tem pa se zvišuje tudi investicijska vrednost projekta.

Opravljen so bila pripravljajna dela za izdelavo domače tehnološke in pomožne opreme. Dobavljen je bil del procesnega računalnika.

Garderobe in zaklonske jeklarne 1: Dokončana so bila vsa gradbena dela in večji del obrtniških del. Dobavljena je bila oprema.

Brusilni stroj za slabe je bil zmontiran in preizkušen. Končuje se tudi montaža odpravevalne naprave.

Hala vložka valjarne bluming: Dela ne potekajo tako, kot smo načrtovali zaradi zamud s strani odgovornega projektanta. Zamuda povzroča težave pri delu v adjustaji.

Finalizacija debele pločevine: Dela v okviru druge faze so potekala po planu. Izvršena je bila montaža razvalnega stroja z delom valjnic. Izvajanje del je oteženo zaradi redne proizvodnje.

Dograditev lužilne linije v TO HV Bela: Dela še niso dokončana, ker je dobavitelj peskalnega stroja podaljšal dobavni rok. Izdelani so bili temelji in dobavljena je oprema.

Povečanje proizvodnje diskov: Stiskalnica je bila v poizkusnem obratovanju. Dodatna mehanizacija in peskalni stroj za diske sta bila dobavljena.

HE Javornik: Opravljena so bila gradbena dela, v izdelavi je tudi oprema in cevne povezave. Dokončanje investicije je predvideno konec leta.

Povečanje proizvodnje VAC žice: Izdeluje se oprema; mehanska oprema je v glavnem izdelana, težave pa so pri dobavi el. opreme, predvsem el. motorjev. Investicija bo dokončana konec leta.

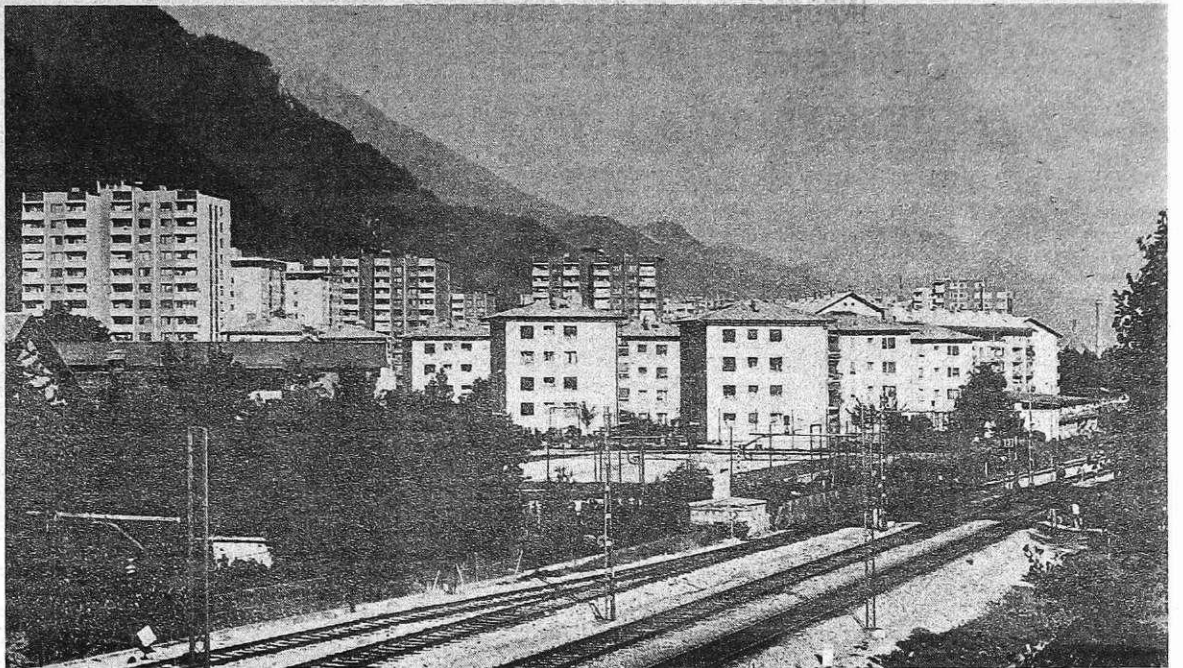
Nerjaveča žica: Dobavljena je bila večina uvozne opreme, ne pa tudi dokumentacija za montažo. Po planu bodo dela končana konec leta.

Agglomerirani praški: Montaža opreme poteka po planu. Pričetek poizkusnega obratovanja je predviden v zadnjem četrtletju.

Vlečni stroj VS — I: izdelujejo v TOZD Vzdrževanje.

OSEBNI DOHODEK

V letošnjem prvem polletju je imela inflacija še večji vpliv na gibanje osebnih dohodkov kot v prejšnjih letih. Navadno smo osnove osebnega dohodka usklajevali z večjo vrednostjo dohodka in višjimi življenjskimi stroški dva ali trikrat

Jesenice (foto I. Kučina)

letno. Letos to očitno ne bo zadostovalo. Življenjski stroški beležijo rekordno rast, v planskih dokumentih pa smo zapisali, da bomo z dobrim delom ustvarili pogoje, da bo rast našega osebnega dohodka celo večja od rasti življenjskih stroškov. In kako ta cilj uresničujemo?

Stimulacija za doseganje skupnega cilja poslovanja se je izkazala kot učinkovita vzpodbuda za delo že ob koncu lanskega leta. Letos smo nje težo v osebnem dohodku še povečali in v prvih treh mesecih smo kljub večjim proizvodnim težavam cilj poslovanja presegli in si na tej osnovi razdelili še poprečno 8.000 din poravnave gibljivega dela osebnega dohodka.

Ko smo se v aprilu odločili, da bomo preseganje cilja poslovanja stimularili sproti, je bila že kar prvi mesec vrednost prodaje za 17 % večja od postavljenega cilja. V naslednjih dveh mesecih je bil rezultat pro-

daje nekoliko skromnejši, vendar še dovolj dober, da smo negativni poslovni rezultat prvega tromesečja obrnili v pozitivni rezultat ob polletju. Čeprav smo ob višji stimulaciji za doseganje cilja dvakrat povečali tudi osnove osebnega dohodka, je rast osebnega dohodka manjša od povečanja vrednosti prodaje.

Čeprav življenjski stroški neusmišljeno naraščajo, nam je v letošnjem letu uspelo vzdržati korak z njimi. Po nedokončnih podatkih o rasti življenjskih stroškov je naš osebni dohodek v primerjavi z lanskim prvim polletjem realno večji za okrog 3 %, v primerjavi s celim letom 1984 pa je za približno toliko manjši. To je ugoden rezultat glede na gibanje osebnega dohodka v Sloveniji in Jugoslaviji, ker so rasti osebnega dohodka v poprečju manjše. Če pa bomo hoteli uresničiti letni cilj — 3 % višji realni osebni dohodek, bomo morali svoje delo še izboljšati.

OSEBNI DOHODKI JANUAR—JUNIJ 1985 IZ SREDSTEV TOZD IN DSSS

TOZD DSSS	Plan OD za 1985		Izplačani OD I.—VI. 85		Indeksi			1985:1984 I.—VI. na delavca
	Neto OD na delavca	Vsota bto v 000 din	Neto din na delavca I.—VI.	Vsota bto v 000 din	4:2	5:3	neto	
1	2	3	4	5	6	7	8	
Plavž	47.260	34.458	45.102	75.204	95,4	89,0	193,2	
Jeklarne	49.180	287.775	50.158	267.993	101,9	93,1	183,8	
Livarna	41.613	20.043	45.437	29.027	109,2	99,9	188,0	
Valj. blum. štekel	43.091	129.594	46.307	131.075	107,5	101,1	206,8	
Valjarna žice	44.271	59.211	45.770	59.353	103,4	100,2	192,3	
Valj. deb. ploč.	39.773	59.044	40.709	62.620	102,4	106,1	195,0	
HV Bela	47.012	106.565	45.578	99.698	96,9	93,6	184,5	
HV Jesenice	40.208	70.627	44.465	74.580	110,6	105,6	138,9	
Žičarna	37.751	76.551	43.592	79.370	115,5	103,7	207,2	
Profilarna	40.543	22.998	39.484	20.955	97,4	91,1	190,3	
Vratni podboji	38.822	15.722	36.573	16.243	94,2	103,3	192,9	
Jeklovlek	42.319	50.879	40.826	47.546	96,5	93,4	181,3	
Elektrode	38.373	79.217	36.341	72.137	94,7	91,1	187,1	
Želblarna	40.180	26.672	38.853	26.955	96,7	101,1	194,9	
SD	39.894	107.743	41.322	104.020	104,1	96,5	182,9	
RD	44.587	183.777	44.303	184.973	99,4	100,7	183,5	
Vzdrževanje	46.196	210.868	48.113	222.298	104,1	105,4	198,4	
Energetika	45.292	91.017	46.362	88.831	102,2	97,6	192,9	
Transport	40.943	124.559	40.380	121.659	98,6	97,7	189,2	
KO-FI	44.276	101.219	43.536	104.834	98,3	103,6	187,9	
KSI	41.998	119.999	39.921	114.805	95,1	95,7	192,9	
SEO TKR NG	47.953	191.177	47.139	186.139	98,3	97,4	189,9	
Družb. prehrana	32.739	45.610	32.712	46.045	99,9	101,0	195,5	
Željezarna Jesenice	43.652	2.274.330	44.121	2.236.362	101,1	98,3	189,5	

GIBANJE ZAPOSLENIH V PRVEM POLLETJU

Poprečni stalež je za 1,3 % nižji kot v istem obdobju lani. Število zaposlenih se je zmanjšalo za 98 delavcev glede na lansko prvo polletje.

Čista fluktuacija predstavlja 2 % glede na število vseh zaposlenih. Največja fluktuacija je bila v naslednjih TOZD: Valjarna žice in profilov 6,2 %, Želblarna 4,8 %, Valjarna bluming štekel 4,3 %, HV Bela 4,1 %, Žičarna 4,0 %.

Delež šolanega kadra je manjši od pričakovanega, večji je delež nešolanega kadra. Odsotnost z dela se je znižala.

SKUPNA DISCIPLINSKA KOMISIJA

Vloženih je bilo 317 zahtevkov za uvedbo in vodenje disciplinskega postopka. Na 37 obravnavah so bili obravnavani 304 zahtevki.

Na disciplinske ukrepe je ugovarjalo 23 delavcev, v 10 primerih so disciplinski ukrep potrdili, v 6 primerih spremenili, v 5 primerih ni bilo potrebnega števila glasov.

IZOBRAŽEVANJE

V delovni organizaciji se je funkcionalno izobraževalo 1.333 delavcev in izven delovne organizacije 253 delavcev v domovini in štirje delavci v tujini.

Željezarna štipendira 298 študentov:

— višje in visoke šole 41
— srednje 4-letne 90
— srednje 3-letne 122
— srednje 2-letne 45
Študentov ob delu je bilo 73 in iz dela dva delavca. Proizvodno delo in

obvezno prakso sta opravila 302 dijak oziroma študenta.

Zaposlenih je 33 pripravnikov, strokovni izpit je uspešno opravilo 23 pripravnikov.

VARSTVO PRI DELU IN VARSTVO OKOLJA

V letošnjem prvem polletju je bilo 55 primerov poškodb manj kot lani v istem obdobju, poškodbe pa so bile nekoliko lažje kot v preteklem letu.

V prvem polletju so v TOZD Jeklarne imeli eno smrtno nesrečo. Pomembno zmanjšanje poškodb je v TOZD Jeklarne, Valjarna bluming štekel, HV Bela, Elektrode in Vzdrževanje.

Izveden je bil tudi preizkus znanja iz varstva pri delu za vodje dela, žerjavovodje in voznike vilicarjev.

Na področju ekologije dela in varstva okolja so bile izvršene meritve fizikalnih in kemičnih škodljivosti v prostorih TOZD Jeklarne, Elektrode in valjarn na Beli.

ZDRAVSTVENA IN SOCIALNA DEJAVNOST

V prvem polletju smo zaradi 4.760 primerov obolenj izgubili 50.548 delovnih dni. Bolezenska odsotnost je bila v primerjavi z istim obdobjem lanskega leta nižja. Največji delež so imele naslednje TOZD: Družbena prehrana (10,75 %), Profilarna (8,13 %), Elektrode (7,7 %), Strojne delavnice (7,59 %), Želblarna (7,29 %) in Vratni podboji (7,09 %).

Za odsotnost do 30 dni je bilo v breme DO izplačanih 35 milijonov dinarjev nadomestil osebnega dohodka, v breme Zdravstvene skupnosti 14 milijonov dinarjev in v breme Skupnosti otroškega varstva 9 milijonov dinarjev.

Na rešilnih postajah so nudili pomoč 2.382 delavcem, od katerih so jih 575 zdravili ambulantno. Usluge so nudili 407 delavcem.

Kontrolor bolezenske odsotnosti je v tem obdobju opravil 334 obiskov pri 296 delavcih. Pri 24 delavcih je ugotovil zlorabljanje bolniškega staleža.

NOVATORSTVO

Novatorji v TOZD in delovnih skupnostih so s tehničnimi in tehnološkimi izboljšavami ustvarili 134.895.302 din inovacijskega dohodka, za kar je 108 novatorjev prejelo 2.042.367 din posebnih nadomestil.

MALOPRODAJA OBVEŠČA

delavce in upokojujence Željezarne, da bo zaradi letnega dopusta zaprta od 30. julija do 30. avgusta.

«Gora» (foto B. Grce)

JUGOSLOVANSKE SERIJSKE PUBLIKACIJE — 1985

Predstavljamo vam abecedni seznam jugoslovanskih časopisov in časnikov, ki jih letos prejemamo v strokovni knjižnici.

Sistem informiranja poteka po istem sistemu kot za tuje serijske publikacije. Časopis oz. časnik pošiljamo zainteresiranim uporabnikom po sistemu kontroliranega kroženja.

Informacije o kroženju jugoslovanskih in tujih serijskih publikacij dobite v strokovni knjižnici ali po telefonu (2326, 2327).

ANDRAGOGIJA: Časopis za obrazovanje odraslih i kulturnu. Zagreb
ARHIV ZA HIGIJENO RADA I TOKSILOGIJU. Zagreb
AUTOMATIKA. Zagreb
BANČNI VESTNIK: revija za denarništvo in bančništvo. Ljubljana
BILTEN DOKUMENTACIJE. Beograd.

Serijske:
B5: zavarivanje AOP bibliografija
C2: metalurgija 11 — teorija i praksa informatike
F1: org. in ekon. radnih organizacij
BILTEN NARODNE BANKE JUGOSLAVIJE. Beograd
BILTEN SAVEZNOG ZAVODA ZA MEĐUNARODNU NAUČNU, PROSVETNU-KULTURNU I TEHNIČKU SARADNJU. Beograd
BIOMEDICINA SLOVENICA. Ljubljana
BIT: slovenska računalniška revija. Ljubljana
CARINSKI PREGLED: strokovna publikacija. Beograd
CIVILNA ZAŠTITA. Zagreb
DELO. Ljubljana
DEFEKTOSKOPIJA MATERIJALA. Sarajevo
DELO IN VARNOST: revija za varstvo pri delu. Ljubljana

DIREKTOR: časopis za teoriju i praksu rukovanja i upravljanje. Zagreb
DZS ONO: stručno-informativni list za pitanja društvene samozaštite i opštenarodne odbrane. Beograd
ECHO YUGOSLAVIA. Ljubljana
EKONOMSKA POLITIKA. Beograd
EKONOMSKA REVIIJA: glasilo zveze ekonomistov Slovenije. Ljubljana
ELEKTROPRIVREDA: stručni časopis. Beograd
ELEKTROTEHNIŠKI VESTNIK: revija za elektrotehniko. Beograd
ENERGETIKA I METALURGIJA: bilten EKOS. Beograd

ERGONOMIJA. Beograd
FRONT. Beograd
GASILSKI VESTNIK. Ljubljana
GLAS. Kranj
GLASNIK PRIVREDNE KOMORE JUGOSLAVIJE. Beograd
GLASNIK SLUŽBE DRUŽBENEGA KNJIGOVODSTVA. Beograd
GORIVA I MAZIVA: časopis za tribologiju, tehniku podmazivanja, primjena goriva i inženjerstvo sagorevanja. Zagreb

GOSPODARSKA GIBANJA. Ljubljana
GOSPODARSKI VESTNIK. Ljubljana
GOSPODARSTVO. Trst
GRADBENI VESTNIK: glasilo zveze društva gradbenih inženirjev in tehnikov Slovenije. Ljubljana
INDEKS: mesečni pregled gospodarske statistike SFR Jugoslavije. Beograd
IB — REVIIJA ZA PLANIRANJE: informativni bilten. Ljubljana

INDEKSI KLIZNE SKALE. Beograd
INDEKSI ZA OBRACUN RAZLIKE V CENI GRADBENIH STORITEV: metodologija 1972 — samo za interno uporabo. Ljubljana
INFORMACIJE ZRMK. Ljubljana
INFORMACIJE O KNJIGOVODSTVU IN STROKI. Ljubljana
INFORMATICA: časopis za tehnologiju, računalništvo in probleme informatike. Ljubljana
INFORMATIVNI BILTEN: obavijesti s tržišta, kretanje cijena, zalihe materijala — grane 114. Zagreb
INFORMATIVNI FUZINAR: glasilo ravnstvih železarn. Beograd

INFORMATOR. Zagreb
ING — REGISTAR. Zagreb
INVENTIVNI RADNIK: informativno-stručni časopis za područje inventivnog rada. Zagreb
INVESTICIJE. Beograd
IT — NOVIJE. Beograd
JUGOSLOVENSKA I INOSTRANA DOKUMENTACIJA ZAŠTITE NA RADU. Niš
JUGOSLOVENSKE PRIVREDNIKE: informativno-propagandni glasnik. Novi Sad
JUGOSLOVENSKE DEVIZNO TRŽIŠTE. Beograd
KADROVSKA PRAKSA: priručnik za kadrovske poslove u udruženom radu. Beograd

KEMIJA U INDUSTRIJI: časopis kemičara i tehnologa Jugoslavije. Zagreb
KGH — KLIMATIZACIJA, GRIJANJE, HLAĐENJE: jugoslovanski naučno-stručni časopis za grejanje, hlađenje i klimatizaciju. Beograd
KIBERNETIKA AUTOMATIZACIJA POSLOVANJA. Beograd
KNJIGOVODSTVO: časopis za pitanja računovodstva i poslovnih finansija. Beograd
KOMUNIST: glasilo ZK Jugoslavije in ZK Slovenije. Ljubljana

LETNI PREGLED ZUNANJE TRGOVINE. Ljubljana
LIVARSKI VESTNIK: glasilo društva livarjev Slovenije. Ljubljana
MANIPULACIJA — SKLADIŠĆENJE. Beograd
MARKETING. Zagreb
MAŠINSTVO: separat Tehnike. Beograd
MEDNARODNI PRAKTIKUM. Beograd
MESEČNI STATISTIČNI PREGLED SR SLOVENIJE: društveni razvoj SR Slovenije. Ljubljana

METALURGIJA. Sisak
MOJ MIKRO. Ljubljana
NARODNA ARMIIJA. Beograd
NARODNE NOVINE: službeni list Socijalističke republike Hrvatske. Zagreb
NAŠA OBRAMBA. Ljubljana
NAŠE GOSPODARSTVO: revija za aktualna gospodarska vprašanja. Maribor
NAŠE OKOLJE: revija za varstvo dobrin splošnega pomena in vrednost človekovega okolja. Ljubljana
NAŠE ZDRAVLJE: časopis za zdravstveno obrazovanje i odgoj. Zagreb

NEDELJNI INFORMATIVNI BILTEN: Tanjug. Beograd
NEKATERI POMEMBNEJŠI PODATKI GOSPODARSTVA SR SLOVENIJE. Ljubljana
OBČAN. Ljubljana
OBRAMBA IN ZAŠČITA. Beograd
OBVESTILA. Ljubljana
OEP: Organizacija i ekonomika poduzeća. Zagreb
OMO: Održavanje mašina i opreme: časopis za unapređenje održavanja. Beograd

ORG — ABSTRAKTI: Informatika. Zagreb
ORG — MANUALI. Zagreb
Serijske:
RK — rukovodilac i kompjuter
MTO — metode i tehnike organizacije
N — nabava
OIP — održavanje industrijskih postrojenja
UMA — upravljanjem materijalom

RSE — racionalno korištenje i štednja energije
TTO — tehnike i tehnologija održavanja
UAOP — upravljanje AOP-OM
SBP — sistem baze podataka
TSA — tehnike sistem analize
PP — praksa programiranja
IPKT — internac. pregled komp. tehnologije
UERC — operativno upravljanje ERC-om
AA — aplikacije AOP
SZ — sigurnost i zaštita podataka
MM — mikrokompjuteri — mikroprocesori
AP — analiza poslovanja

ORG: REPORTERI. Zagreb
Serijske: upravljanje i rukovođenje kadrovi
planiranje i upravljanje proizvodnjom
AOP — organizacija — sistem analiza
upravljanje programiranjem computera
ORGANIZACIJA IN KADRI. Ljubljana
ORGANIZACIJA IN RAZVOJ POSLOVANJA. Beograd
PATENTNI GLASNIK: službeni list Saveznog zavoda za patente. Beograd
PLANIRANJE I ANALIZA POSLOVANJA: mesečni časopis zavoda za ekonomske ekspertize. Beograd
PODUZEĆE — BANKA: jugoslovanski časopis za organizacije udruženog rada. Zagreb
POROČEVALEC: skupštine SR Slovenije in skupštine SFR Jugoslavije za delegacije i delegate. Ljubljana
POSLOVNA POLITIKA: jugoslovanski poslovni časopis. Beograd
PRAKSA: jugoslovanska revija za AOP — Teorija in praksa. Beograd
PRAKSA I KNJIGOVODSTVO: priručnik za računovodstvo i poslovne finansije. Beograd
PRAVNA PRAKSA: časopis za pravna vprašanja. Ljubljana

PRAVNIK: revija za pravno teoriju in praksu. Ljubljana
PREGLED NAUČNO-STRUČNE LITERATURE ZAŠTITE NA RADU: CIS bilten. Niš
PRIKAZI IN STUDIJE. Ljubljana
PRIRUČNIK O SPOLJNOTRGOVINSKOM I DEVIZNOM POSLOVANJU U JUGOSLAVIJI: izmene i dopune. Beograd
PRIRUČNIK STRANIH DEVIZNIH PROPISA: izmene i dopune. Beograd
PRIVREDA I PRAVO: časopis za privredno — pravnu teoriju i praksu Zagreb
PRIVREDA I RUKOVOĐENJE. Beograd
PRIVREDNI PREGLED: informativni privredni dnevnik. Beograd
PRIVREDNI VJESTNIK. Zagreb
PRIVREDNO FINANSIJSKI VODIČ: sa tekućim registrom i rečnikom poslovnih izraza. Beograd
PRIVREDNO-PRAVNI PRIRUČNIK: za pravnu, opštu i kadrovsku službu organizacije udruženog rada. Beograd
PRODUKTIVNOST: časopis jugoslovenskog zavoda za produktivnost rada. Beograd
PROMETNI VESTNIK. Ljubljana
PROPOS I O PTT SAOBRAĆAJU I RADIO VEZAMA: zbirka propisa o telekomunikacijama i pošti. Beograd
PTT VESTNIK: organ skupnosti jugoslovanskih pošta, telegrafova i telefonova. Beograd
RADIOAMATER: jugoslovanski časopis za elektroniku i telekomunikacije. Beograd
RADNI ODNOSI I SAMOUPRAVLJANJE. Beograd
RASPODELA: stručni bilten za praktična pitanja. Beograd

RAZISKOVALEC: informativni bilten. Ljubljana
REVIEW: Yugoslav Monthly Magazine (angleška, ruska, nemška). Beograd
RUDARSKO-METALURŠKI ZBORNİK: revija za geologiju, rudarstvo in metalurgiju. Ljubljana
RUDARSTVO-GEOLOGIJA-METALURGIJA: separat publikacije Tehnika. Beograd
SAMOUPRAVLJANJE: časopis za teoriju i praksu socijalističkog samoupravljanja. Beograd
SAMOUPRAVNO ORGANIZOVANJE UDRUŽENOG RADA. Beograd
SAVREMENA PRAKSA: list za privredna pitanja i pravna pitanja udruženog rada. Beograd
SEKUNDARNE SIROVINE: mesečni stručno-informativni list jugoslovenskih OOUR iz delatnosti sekundarnih sirovina. Beograd
SIGNALNE INFORMACIJE IZ BIBLIOTEKARSKE STROKE. Ljubljana
SPORTSKA PRAKSA. Beograd
STANDARDIZACIJA. Beograd
STROJARSTVO: časopis za teoriju i praksu u strojarstvu. Zagreb

STROJNIŠKI VESTNIK. Ljubljana
SPORTNOMEDICINSKE OBJAVE: stručno-naučna revija udruženja za sportsku medicinu Jugoslavije. Ljubljana
TEB-ov PRIVREDNI VJESTNIK: informativno praktično-teoretski časopis. Beograd
TARIFSKO TRANSPORTNI VESTNIK. Beograd
TEORIJA IN PRAKSA: revija za društvena vprašanja. Ljubljana
TRANSPORT (unutrašnji i međunarodni): mesečni časopis za saobraćaj, veze i špediciju. Beograd
TRIBOLOGIJA U INDUSTRIJI: časopis za pitanja tribologije, obrade metala i optimizacije proizvodnih procesa. Kragujevac

TV 15: naš tovariš. Ljubljana
URADNI LIST SFRJ. Beograd
URADNI LIST SRS. Ljubljana
URADNI VESTNIK GORENJSKE: občine Jesenice, Kranj, Radovljica, Škofja Loka, Trzin, Kranj
VARILNA TEHNIKA. Ljubljana
VARNOSTNI PROBLEMI IN VARNOSTNA NAVODILA. Ljubljana
VIDIKI SAMOUPRAVLJANJA/72. Ljubljana
VODA I SANITARNA TEHNIKA: časopis udruženja za tehnologiju vode. Beograd
VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE: revija za teoretična in praktična vprašanja vzgojnoizobrazovne delatnosti. Ljubljana

ZAŠTITA ATMOSFERE. Sarajevo
ZAŠTITA OD POŽARA: časopis vatrogasnog saveza Jugoslavije. Beograd
ZAVARIVAČ. Beograd
ZAVARIVANJE. Zagreb
ZBIRKA PROPISA O TELEKOMUNIKACIJAMA I POŠTI. Beograd
ZBIRKA SPOLJNOTRGOVINSKIH I CARINSKIH PROPISA. Beograd
ZDRAVSTVENI OBZORNİK: strokovno glasilo medicinskih sester Slovenije. Ljubljana
ZDRAVSTVENO VARSTVO. Ljubljana
ZDRAVENO DELO. Ljubljana
ŽELEZNICE: železniški stručni časopis. Beograd
ŽIVLJENJE IN TEHNIKA: revija za poljudno tehniko, znanost in amaterstvo. Ljubljana
Jana Jamar

UMRL JE PREDVOJNI KOMUNIST LOJZE TIŠOV

6. junija 1929 in je bil zaposlen v martinari skoraj 30 let.

Leta 1944 je bil zaprt v Begunjah in nato v koncentracijskem taborišču, po osvoboditvi pa je nadaljeval z delom v železarni do upokojitve leta 1960.

Tudi po osvoboditvi je Lojze Tišov nadaljeval s političnim delom, ustanovil je organizacijo KPS na Javorniku, nato pa je bil predsednik številnih organizacij in društev, tako organizacije Zveze borcev prav v času postavitve osrednjega spomenika padlim borcem, talcem in žrtvam nasilja med drugo svetovno vojno. Pozneje je bil predsednik Društva upokojencev na Javorniku in ustanovitelj Društva prijateljev mladine. Bil je tudi član gradbenega odbora za gradnjo delavskega doma Julke in Albina Pibernika na Javorniku. Položil je tudi temeljni kamen. Izredno prizadeven je bil na področju ljudske obrambe in samozaščite, več kot 30 let pa je sodeloval z graničarji na karavli Karavanških kurirjev NOB, poleg tega pa je bil tudi mentor osnovne organizacije ZSMS na Javorniku in pionirskega odreda Jožeta Zupana-Ježka na osnovni šoli Karavanških kurirjev NOB na Koroški Beli. Z mladimi je sodeloval vrsto let in kot mentor vzgajal, učil in vzpodbujal k delu.

V sredo, 24. julija, so se številni prijatelji, znanci in tovariši iz predvojnih, medvojnih in povojnih let poslovili od Lojzeta Tišova, predvojnega revolucionarja in komunista.

Lojze Tišov je bil rojen 27. maja 1904 v vasi Polje pri Bohinjski Bistrici. V družini je bilo šest otrok, mati pa je po smrti moža morala skrbeti za preživetje družine. Lojze se je moral kmalu lotiti priložnostnih del, ob tem pa je spoznal vse težave delavcev — proletarcev. Že zgodaj se je pridružil mladim v Bohinju, leta 1924 je postal član SKOJ in nato še sekretar SKOJ na območju Bohinja. Njegovo prizadevanost so kmalu opazili komunisti Joža Azman, Franc Vojvoda in drugi ter mu naročili, naj se poveže s komunisti na Jesenicah. Spoznavno geslo je bilo »Pepca«, od takrat dalje pa je imel Lojze Tišov tudi takšno ilegalno ime. Član KPJ je postal leta 1931.

Na Jesenicah je spoznal komuniste: Toneta Cufarja, Toneta Vergla, Janeza Mlakarja, Albina Sušnika, Albina Pibernika in druge. Sestajali so se na različnih krajih in tudi pod odrom delavskega doma pri Jeleni na Savi, kjer jim je o marksizmu in leninizmu pogosto predaval Janez Mlakar. Lojzetu Tišovu so zaupali nalogo, da skrbi za varnost glavnega kurirja Jožeta Repinca, ki je vzdrževal zvezo z Moskvo. Lojze je dobil delo v Kranjski industrijski družbi na Jesenicah

NEKI SEJI OB ROB

Morda je kdo izmed delegatov ali ostalih, ki so spremljali zadnjo sejo zbora združenega dela Skupščine občine Jesenice, odhajal s seje z mešanimi občutki, tudi z občutki negotovosti ali neučinkovitosti. Pa vendar ni bilo tako. Res so nekateri delegati, ne prvič, pred koncem zapustili sejo in tako za predzadnjo točko dnevnega reda sklepov ni bilo moč sprejeti. A to je stvar druge razprave.

Veliko bolj smo lahko veseli tega, da se vendar na zelo kratkem času pripraviti na razpravo, vanjo vnesti nekaj svežega, novega, četudi vseh tistih, ki bi morali biti ob obravnavi predloga ukrepa družbenega varstva v HTDO Gorenjka, TOZD Žičnice Kranjska gora, v dvorani ni bilo. To je še bolj čudno zato, ker so bili sicer navzoči predstavniki sestavljene organizacije, precej od daleč, najodgovornejših delavcev delovne organizacije pa na seji ni bilo.

In v čem je spodbudnost zadnje seje jeseniškega zbora združenega dela? Prav gotovo v tem, da, če želimo in hočemo, veliko zmoremo. V tem primeru, pripraviti se na razpravo, kar je po vztrajnem mrtvilu delegatov tega zbora ob obravnavi pomembnih točk, kot so predlog resolucije, pa poročil o gospodarstvu ali planskih dokumentih (nekaj razprav, resnici na ljubo, je tudi ob teh dokumentih bilo), tudi pomembno.

Torej, če imamo interes, če nekaj želimo doseči ali dokazati, se na to tudi pripravimo. Če pa stvar malce obrnemo: mar molk ob obravnavi temeljnih točk, ki govorijo o gospodarstvu in našem razvoju, dokazuje, da nam za to ni nič mar? (Mimogrede, razprava o osnutku dolgoročnega plana občine, razen v našem največjem delovnem kolektivu, kar mirno spi!)

Pa nam res ni nič mar? Prav gotovo ne, le organizirati se ne znamo ali pa nočemo. Doselej smo tudi premalo pozornosti posvečali po eni strani družbenopolitičnemu delu v temeljnih okoljih, kjer je odsotnost »vzgoje zavesti« več kot očitna, po drugi strani pa za zanemarljivo dejstvo, da je le dobro, učinkovito in odgovorno delo porok za uspeh in razvoj. Razvoj pa v razpravah na četrtkovni seji zbora združenega dela ob predzadnji točki dnevnega reda ni bil mnogokrat

omenjen. O njem niso govorili niti tisti, ki bi morali biti zanj najbolj zainteresirani: predstavnik delavskega sveta, pa podpredsednik občinskega sindikalnega sveta, pooblaščen predstavnik delavcev. Širši, družbeni interesi, ki so jih pojasnjevali predstavniki predlagatelja ukrepa družbenega varstva, so ob takem razumevanju sedanjega in jutrišnjega trenutka jeseniške občine ostali nerazumljeni.

In razprava se je tudi preveč sukala le okrog Kranjske gore, kot da TOZD Žičnice resnično skrbi le za ta zimskošportni center, o drugih: Mojstrani, Španovem vrhu, pa nič.

Nikomur, najmanj pa našemu razvoju, ne koristi zaverovanost vase, ozko gledanje, nepovezovanje. Zdrava ambicioznost, prežeta s strokovnostjo, razgledanostjo, zdrav ekonomski pogum, ob skupni pomoči in sodelovanju vseh — od drugih temeljnih organizacij do delovne organizacije, sestavljene organizacije ter družbenopolitične skupnosti, lahko in morajo roditi uspeh. Zato si lahko le zaželim, da bodo stališča družbenopolitičnega zbora Skupščine občine Jesenice ter pripravljenost sestavljene organizacije v tem poletnem času vendarle začele stvari premikati na bolje. Če je k temu prispevala tudi razprava na seji zbora združenega dela in pripravljenost delavcev temeljne organizacije, ki so jo izrekli, da se bodo problemi začeli reševati, je bil namen obravnave predloga ukrepa družbenega varstva v TOZD Žičnice Kranjska gora dosežen, čeprav sklepov zbor združenega dela zaradi neodgovornosti nekaterih delegatov ni mogel sprejeti.

KAKO je z Julijanovo izobrazbo? Ko se je pred dvajsetimi leti zaposlil v gostinstvu, je v svoji prošnji navedel znanje jezikov. V tem dokumentu se sicer izraža previdno (ali morda skromno): »ostaja znanje evropskih jezikov, nemščine, angleščine itd.« piše na koncu.

ZAKAJ imajo za Julijana ljubljanski dogodki posebno težo? Pri opisovanju doživetij v kraju, kjer dela in stanuje, je neprimerno bolj skop, skorajda stisnjen. Odgovor na to vprašanje bo treba iskati v siloviti potrebi po vračanju na prvotne pozicije, tja, kjer se je vse začelo. Kaj »vse«? Lakota po neskončnem razpoložljivem času?

OSNUTEK ZA DRUGO POGLAVJE

Julijanu se je v zadnjih časih le poredko dogajalo to, kar bo zdaj postalo nemara njegov vsakdanji kruh. Govorimo o spolni nepreskrbljenosti, poznamo namreč dve vrsti moških, take, ki so, in take, ki niso preskrbljeni. Kadar se je znašel med drugimi, so se mu občasno dogajale čudne stvari. Tovariš Jelovšek bi temu nemara rekel, da je plen podzavestnih čustvenih impulzov. Vzemimo takle primer: Julijan natančno ve, da je njegova priljeznica ta hip petdeset ali več kilometrov oddaljena od njega, pa vendar se mu zazdi, da je na drugi strani ceste opazil obris njene postave. Potem se seveda izkaže, da je tisto popolna tujka, ženska, ki ima Jasni podobno držo, da hodi na podoben način, ali pa, da ima isto barvo las.

Ti nenadni sunki so toliko bolj izraziti, če sta se pred tem razšla nemarno, brez pravega občutka za svojo nesmrtno koruzniško skupnost; če so bili pred tem njuni odnosi (po Jasni besedah) na psičku.

O tem, kako je bilo med njima v času pred Jasninim prvojunjskim odhodom, v obdobju, ki se je končalo, ko je izpred hotela *Aurora* odpeljal avtobus ob tri četrt na sedem, je bilo dobesedno malo povedano. Slab teden po tem je Julijan doživel prej opisani šok ob srečanju z znano žensko. Bila je Svetlana, Jasniina dvajset let mlajša prijateljica, pravzaprav njena nekdanja prijateljica. Julijan je spoznal Svetlano v Jasniini družbi, kadar je imel Julijan nedeljski siht, sta ga skupaj čakali na terasi pred »njegovim« hotelom. Zdi se, da je tam Jasna Svetlano nekoč ogovorila, ko je ta nekoga zamenjal pričakovala. Na videz pa jo je poznala tudi od Jelovškovih: Svetlana je, preden je odšla v Ljubljano na faks, pogosto zahajala k Jelovškovi Jasni.

Jasno je verjetno takoj očaral način, kako jo je Svetlana poklicala po imenu: ko da sta vrstnici. To je bilo za Jasno srhljivo. Svetlana se je to ime med svojimi prijateljevanjem z mlajšo Jasno navadila izgovarjati bolj malomarno. Ta način je potem uporabljala za obe Jasni. Kako bo tu učinkovalo na starejšo od njiju, si verjetno ni mogla predstavljati.

Sledilo je kajpak razočaranje. »Julijanov« Jasna je zasumila, da bi prav to trmasto in samosvoje dekle utegnilo biti kamen spotike in torej slikovitih prekucij in trpljenja v vseh mavričnih barvah: kje, pri zakonskem paru onkraj parkirnega prostora. Pravzaprav ni ugotovljeno, ali gre res za sum. Lahko so bile vmes kakšne informacije, vendar Jasna ni hotela izdati vira teh informacij, ko je Julijanu povedala o Svetlaninem spogledovanju s tovarišem Jelovškom. Alfonzov duševni sestav kajpak ni bil odporen za take okužbe. Julijan ni dvomil, da je Svetlana tudi spogledljiva, za Jasno je od do ločenega trenutka dalje postala samo to. Verjetno je na tej podlagi prišla do sklepa, da se jima je Svetlana prislinila samo zato, ker take punce nasploh uživajo, če lahko razdrejo kakšno idlično razmerje. Res je Julijan v tem času, kadar sta ostala sama, rad začel čist teoretične pogovore o tem, kako črta ne bi smeli zreducirati na en sam šablonski tip obnašanja, na zakonska razmerja ali na razmerja, ki so de facto kakor zakonska, pa čeprav niso vnesena v občinske matične registre. Pri tem je imel očitno pred očmi nekakšno idilo, nekakšno utopično stanje. Jasniina vizija idile je bila drugačna od njegove. Zazdelo se ji je, da ji Juli-

jan skuša predlagati nekaj takega kot skupno previdno ljubimkanje, nekaj, kar bi se dogajalo v troje in v čemer po njegovem za pogled s strani ne bi bilo ničesar spotikljivega. Pri tem je dejstvo, da je Julijan sam, na glas razmišljal o nekakšnih idealnih stanjih, ni prav nič potolažilo. Mik prijateljstva je povsem potemnel.

Zdaj bi se morali vprašati, ali imata Svetlana in Julijanova Jasna kaj skupnega. Na obeh obrazih padejo v oči izrazite ličnice, te so Julijanova priznana slabost. Navdajajo ga s podobno vzemirjenostjo, kakršna se poloti puščavskih živali, kadar zapihava vroči veter samum. Tudi Julijan »tu znotraj« začuti nekaj razdražljivo vročega. Vendar Julijan (zdaj govorimo o dogodkih petega junija 1978) še ni mogel razbrati obrisov Svetlaninega obraza, ko je to začutil. Zgrabilo ga je, preden je njegova zavest vzela na znanje, da se je na pločniku pred njim pojavila znana oseba, mlada ženska, ki jo bo nemara treba pozdraviti.

Tu je vmes morda nekakšen biološki sindrom, skupek rasnih posebnosti, ki so lastne ženskam s širokimi ličnicami. Morda specifična telesna drža, ki je Julijan zavestno sicer ne dojemata, ki jo pa vendarle nekako začuti na daleč. V tem sta si morda ti dve ženski eno. (Ena od njih je bila dolgo časa »njegova«, druga nikoli ne bo njegova — razen v območju neskončne razpoložljivosti, s kakršno se poigrava domišljjsko romanopisje: ali na podlagi tega razmisleka lahko govorimo o »obeh Julijanovih ženskah«?)

To naj bi bila torej razumna razlaga puščavske vzemirjenosti, ki ga je v hipu prevzela. Vsiljujejo pa se tudi drugačne razlage.

»Julijanovi ženski« imata res nekaj skupnega, to pa sploh ni njuna zunanost. Tisto skupno nastaja v Julijanovi lepi duši. Tu je Svetlanina podoba odslinila tik poleg Jasnine, morda se z njo sploh malce pokriva. Do te skupne odslinave je prišlo takrat, ko je Julijan, kot smo prej poročali, prišel na dan s svojimi utopičnimi predlogi. V jedru teh previdno izraženih predlogov je vizija nekakšnega skupnega erotskega polja, prostora, v katerega naj bi onadva, namreč Jasna in Julijan, poleg sebe umestila še to ljubko uporniško bitje, ki se imenuje Svetlana Mrak; oziroma »osebo, s katero nočem imeti nobenega opravka«, kot se je nekaj dni zatem izrazila Jasna. Za nastanek kompleksa Jasna-Svetlana je torej odgovoren Julijanov netaktni predlog. Če smo čisto natančni: kriv je fantazem, ki ga je spodbudil k temu teoretičnemu (akademskemu, pravnič-zares-mišljenemu) predlogu.

Julijan si ni zapisal datuma te »skupne odslinave«, vendar lahko ta dogodek brez posebnih pomislekov postavimo v leto 1976, torej za dve leti nazaj. Zdaj bi lahko mirno nadaljevali z opisom srečanja na nekem ljubljanskem pločniku, treba pa je opozoriti še na nekaj. Julijan je to dopoldne hodil po ljubljanskih ulicah v izrazito mladostniškem razpoloženju. Ne gre za »drugo puberteto«. Julijana tako nosi že vsa desetletja, kadar se le znajde na taistih pločnikih. Prej bi lahko rekli, da gre pri tem za stalno puberteto. Edina izjema je bil prejšnji večer. Nenadoma se mu je zazdelo, da je mladostne zbezanosti zdaj konec, svet se mu je zazdel stvaren, tak kot je. On sam v njem ni bil več neznan in nespoznan, no, povejmo kar naravnost, s svetom se je začutil eno. Ni potrebe, da bi zdaj to misel zavijali v ne vem kakšne podobe. V poletni noči je šel na cesto brez vsakih skritih računov, pripravljen se je bil ljubeče (ali pa kako drugače) soočiti s tem kar je tu, in s tem, kar prihaja. Res je, v taki preprosti vsakdanjosti ni mistike — vsaj za tistega je ni, komur je taka vsakdanjost domača. Julijanu pa ni bila. V ušesih so mu odmevale slabo razumljene in slabo zapomnjene sanskrtске in hebrejske formulacije Tega-kar-je. In To (To-kar-je) je doživel kot nekaj, kar mu odpira nove neslutene možnosti.

Malce prenačljeno pa je domneval, da bo odslej vedno tako. Očitno je pozabljal, da so mistična doživetja varljiva in minljiva — sicer ne bi bila to, kar so.

Skratka, ko je naslednje jutro skozi tanke podplate svojih čevljev začutil asfalt ljubljanskih pločnikov, je spet zapadel v stanje, pred katerim nas razsvetli Gautama Buddha še in še svari: lotilo se ga je nedoločno in hkrati neznosno hrepenenje. Zadevo si je sam za svojo privatno rabo razlagal tako, kot je on, Julijan O., (Julijan Podbevšek, Julijan Pixatelli) v stalnem ljubezenskem

odnosu s tem mestom. To naj bi bila njegova posebna perversnost, in zdelo se mu je, da mu zaradi te sprevrženosti ni treba hoditi k psihiatru.

Se je zdaj duh tega mesta — mesta, ki je že dokaj let predmet Julijanovega nenaravnega poženja — nenadoma utelesil v mladenki vrtnje črnih las, izrazitih ličnic in (vsaj ta hip) nagajivega pogleda? Julijanova zgodovina je poznala že več podobnih mističnih utelesenj, vsa so bila varljiva in zatorej zgolj začasna. Julijan se pred tem nikoli ni dotaknil Svetlaninega telesa, kratek postane v dvoje na robu pločnika, pri čemer je bila ona kajpak na vzvišenejšem mestu, torej na pločniku, on pa na cestišču, je ves potekal v znamenju bežnih dotikov. Nekdanja anarhistka, zdaj kurirka pri projektivnem biroju mu je pripovedovala o svoji začasni zaposlitvi, on pa je medtem segal k njenim lasem, jih gladil s členki desne roke. Z dlanjo je rahlo podrgnil po njenem rokavu. Telesnost teh dotikov je bila torej bolj simbolična. Dotikal se je snovi, ki so sodile k njej, vendar niso bile ona. Razločno je čutil, da se ne bi izmaknila, če bi jo bil prijel za laket ali objel čez rame, morda se ne bi niti zdržnila, če bi ji segel v nedra. Prav zato mu kaj takega zdaj sploh ni bilo potrebno. Njeno telo je bilo tako kot vedno: narejeno iz trdne in živčne snovi, zdaj pa je bila ta živčnost uročena. Vsekakor je bila ta snov na svoj način prežeta z vednostjo o utelesitvi.

Tudi v njunem čebljanju je prišla ta vednost do izraza, kajpak samo po zelo oddaljenih zvezah. Vprašala ga je, kje stanuje, bilo ji je jasno, da se ni ta hip pripeljal in da je torej tu prespal. S tem se je dotaknila Henčka (pravnega lastnika sobice v ulici tam za vogalom), »matere šivilje«, s katero je Julijan Henčka nekoč spočel, vse te mitske predzgodovine, ki je vselej hodila za njim. Seveda ji o tem ni mogel govoriti: tam zadaj za vogalom, je rekel. Njegovo ležišče, leseni okvir z žimnico in pomečkani rjuhami, je bilo samo za streljaj oddaljeno od kraja, kjer sta zdaj stala. V prvem nadstropju, je rekel, da bi še poudaril to bližino.

OSNUTEK ZA KONEC POGLAVJA

Je v resnici kaj zamudil? Misel, da bi bil lahko Svetlano povabil v Henčkovo sobico, je bila neuporabna. Sodila je v svet-ki-ga-ni. V svetu-ki-je pa je bilo tako, da je morala Svetlana še to uro prinesiti šop načrtov, dopisov ali česar si že bodi v neko pisarno, v neki prostor s pisalnimi mizami, tajnicami in možmi, ki so tam hodili od ene do druge mize in medtem nemara živčno nekaj razpravljali. Listine, o katerih govorimo, pa vendarle niso bile umeščene v kakšni aktovki, ampak so štrlele iz lične in malce umazane hipijevske torbice, ki je nemarno bingljala s Svetlaninega ramena. Res pa je, da mu ni prav nič kazala, da se ji kam mudi. Je bila to zgolj vladnost do nekoga, ki ima štirideset in toliko let? Vsekakor se je zdaj vrnilo nekaj sinočnjega mističnega razpoloženja, nekaj zadovoljstva nad Tem-kar-je. Zmožen je bil na videz povsem neprisliljeno klepetati z nekim dekletom na robu pločnika, si pri tem izmišljati umišljene in povsem nepotrebne izgovore, da se lahko dotika las na njenih sencih in njenega rokava. Šele kasneje mu je prišlo na misel, da je Svetlana proti koncu pogovora izrekla nekaj zelo čudnih stavkov, omenjala je svojo sobo in okoliščino, da lahko zdaj sprejema tudi obiske. Samo ženske? — Ne, zakaj? Vsakršne obiske.

(nadaljevanje)

— Sam veš, kaj delaš. Bolj kot kdaj pazi, kod boš hodil. Posebno okoli Goloba.

Aleš je pogledal:

— Zakaj pa ravno tam?

— V tisto smer odhajajo nemške patrulje največkrat. Tudi Filip ve to!

— Že prav. Martina, varuj se! je spet ponovil.

— Hm, to je nekako tako, kot bi udaril na zvon, ki ne sme zadone-ti! Vedno zahtevaš kaj nemogočega!

— Nič ni nemogoče, zapomni si!

— Da, nič, Aleš; če te bodo lahko obvarovale moje misli, te ne bodo nikoli dobili!

— Aleš je naglo utonil v temi. Dogovoril se je bil z Golobom. Zdaj se mu je še posebno mudilo, da bo morda še pred srečanjem s Filipom zvedel, kaj se je zgodilo. Po sporočilu o preseljevalni ekspediciji, ki so jo potolkli, se ni dal preveč zapeljati. Med potjo pa se je premislil in zavil proti Filipovemu gradbišču, da potem ne bi imel tako daleč. Tiho se je pomikal naprej in hodil po krajih, ki so bili za zasede neprikladni. Filipu ni zaupal več. Z brzostrelko v rokah je pretaknil vso okolico, da bi odkril kakšno past, pa ni bilo nikogar. Nazadnje tudi Filipa ni našel. Ni ga bilo v novi hiši, v domači ga pa tudi ni bilo čutili. Čemu ga je potem vabil k sebi? Kaj pa, če se moti in so ga Nemci medtem že aretirali?

Poln neurejenih misli je prišel h Golobu. Pri njem so se zdaj stekale poglavitne novice, zato ga je prizadelo, ko je zvedel, da tja tudi Nemci zahajajo vse pogostje. Hotel se je tolažiti, da prihajajo tja predvsem zaradi Roze in malic.

Z Golobom sta za hlevom šepetala o vsem, kar bi moglo biti pomembnega. Potem se je Golob rahlo odkašljal, to pa je pomenilo, da bo pvoedal nekaj, kar mu ne bo šlo rado z jezika.

— Ne maram se vmešavati v tvoje stvari, je rekel, pa te prav zaradi tebe in vse te naše reči moram opozoriti. Midva se pozna malo bo-

IVAN JAN

27

MRTVI NE LAŽEJO

povest

lje in oba imava težave z ženskami. Vsak po svoje. Kajne? Zato ti svetujem, da ne bi več zahajal k Martini. Mislim, v hišo. Oba poznam, zato me tudi skrbi! Pa ne le mene! Si videl, koliko so jih spet potolkli!

Če bi bil to izgovoril kdo drug, Aleš gotovo ne bi prenesel. Toda Golob ni bil človek, ki bi želel slabo. Te besede so zajemale več, kot je bilo izrečenega. Vse, kar je viselo nad ljudmi. Zato je Aleš prikimal, kakor pri kraji zasačeni pobič, in rekel:

— Vsi me opozarjate pred vsemi, jaz pa naj zaupam vsem. Saj veš, da sem jo moral videti in opozoriti!

Golob je povzel:

— Tudi kdo drug bi jo lahko. Ne gre samo za vaju. Naj ti ne bo nerodno; oba misliva na isto nevarnost!

To je bilo prav toliko, kot če bi bil omenil Filipovo ime. Njegova navzočnost je pokvarila nov stik, zajedala se je v delo in v vse, ki jim ni bilo vseeno, kako se bo končalo.

— Kaže, da se bo res kmalu morala umakniti. Če bo treba, si tu še ti!

Golob ga je razumel.

Preden je odšel, mu je tudi on svareče rekel:

— Tod okoli je zdaj res, kot bi hodil po megli. Varuj se, name pa vedno lahko računaš! Nemara pa res ne bo dolgo, ko me bo požrl gozd. Ali pa arest!

Preden je stopil v skrivnostno noč, je tudi Aleš opozoril Goloba:

— Zdržati moraš tu. Pazi se in ne pozabi na Filipa! Če boš čutil, da res ne gre drugače, pridi k nam!

Aleš se je zagodzil med grmovje, ki je obdajalo ozko stezo. Golobova domačija je ostala spodaj v temi. Onstran grape, kjer je preskočil potok, jo je ubral po gozdni poti, ki se je sprva spuščala, potem pa se je polagoma vzpenjala proti blagemu grebenu. Zdaj se je počutil varen, zato je orožje obesil prek rame in zamišljen hodil skozi temo.

Nenadoma pa se je vanj zajedla ščemeča svetloba, hkrati je iz teme zarenčal oster glas:

— Hände hoch!!!

Tega vzklika Aleš ni slišal prvič. Nanj je bil v resnici in nagonsko pripravljen vsak hip. Kot bi ga kdo močno sunil od strani, se je Aleš pognal z ozke poti. Poziv je Aleš v takih okoliščinah imel za neodpušljivo napako, če že ne za sabotažo protihitlerjevske razpoloženi vojakov. Tak poziv je omogočil beg. Pravi zagrizenci so ponavadi takoj streljali. Zdaj se mu je kljub nepričakovani zdel kot pomoč, kakor pomilostitev, pravzaprav edina priložnost, ki jo je mogel izkoristiti z naglim begom.

A to pot je bilo drugače. Tisti, ki je razmeščal zasedo, je vedel, kaj hoče. Pod potjo, ki se je skrivala v ovinek, nad katerim se je bočila od furmanskih koles odrgnjena skala, je padel v močne roke, ki so ga podrla na tla. Alešovo krepko telo se je zvijalo v klobčiču sopihajočih prstov. Spodnesel je prvega in se z glavo zakadil v drugega, da je policistu, ki ga je zgrabil zgornj, ostala bluza v rokah. Enega izmed lovcev je pahnjal, da je potem krucifiksal v grmovju. Premetavajoči se klobčič se je takoj nato znašel tam spodaj. Aleš se je napol kakor lok in se iztrgal pohlepni rokam le toliko, da je osvobodil desnico. Trdo je udarjal v telesa okoli sebe. Med preklinjanjem in stokanjem policistov, ki jih je bilo vedno več, se je nenadoma sesedel. Položil ga je udarec s puško.

(nadaljevanje)

Prejšnji teden sta dve komisiji občinske skupščine Radovljica razpravljali o nalogah ob občinskem prazniku, ki ga slavijo 5. avgusta. Komisija za sodelovanje z drugimi družbenopolitičnimi skupnostmi je sprejela program bivanja delegacij iz pobratenih in prijateljskih občin in določila člane komisije za sprejem teh delegacij. Komisija za odlikovanja pa je sklepala o dodelitvi občinskih priznanj in odlikovanj zaslužnim posameznikom in organizacijam, ki jih skupščina podeljuje ob občinskem prazniku.

Člani komisije za planiranje in stabilizacijo pri OK SZDL Radovljica so na julijski seji izrekli mnenje, da odlok Zveznega izvršnega sveta o vračanju cen ni dosegel namena, ker ni upošteval svobodnega delovanja tržišča na principu ponudbe in povpraševanja. V radovljiški občini po oceni komisije industrija, ki je pretežno predelovalnega značaja, ne more dohajati naraščanje cen uvoznih materialov, ki so višje kot njihovi končni izdelki. Družbeni plan občine, ki je v javni razpravi kot osnutek, je po mnenju komisije dober, vendar mu očita preveč optimistično usmeritev v gospodarstvu.

Kljub počitniškemu času so SIS družbenih dejavnosti še kar naprej aktivne, ker morajo opraviti naloge, za katere so jih pooblastile njihove delegatske skupščine. Koordinacijski odbor za spremljanje uvajanja enotne skupne evidence pri občinski skupnosti socialnega varstva Radovljica je sprejel več sklepov o neposrednih nalogah s tega področja. Koordinacijski odbor za tekoče in splošne zadeve ter razvoj pri Kulturni skupnosti Radovljica je oblikoval predlog valorizacije programa za leto 1985, ki je višji za 13 %. Odbor za planiranje pri Telesno-kulturni skupnosti Radovljica pa je razen tekočih nalog sprejel lastni predlog valorizacije.

Na zadnji julijski seji koordinacijskega odbora za svobodno menjavo dela pri občinski zdravstveni skupnosti Radovljica so po pooblastilu svoje skupščine sprejeli predlog odkupa programa skupnosti za leto 1985 za dejavnost osnovnega zdravstva. Sprejeli so tudi predlog samoupravnega sporazuma o svobodni menjavi dela z Gorenjsko lekarno v Kranju za leto 1985 ter določili nove cene zdravstvene nege na oskrbni dan v zavodu Matevža Langusa v Kamni gorici.

V spomin na 5. avgust 1941, ko je bil na Jelovici ustanovljen Cankarjev bataljon, slavijo v radovljiški občini svoj občinski praznik. Letošnja slavnostna seja občinske skupščine bo v soboto, 3. avgusta, v sindikalnem domu v Kropi. Udeležili se je bodo delegati vseh treh zborov, predstavniki DPO, sosednih in pobratenih občin in delovnih organizacij. Na seji bodo podelili občinska priznanja in odlikovanja zaslužnim posameznikom in organizacijam.

Slavnostna seja delegatske skupščine krajevnne skupnosti Bled v počastitev krajevnega praznika, ko se spominjajo julijskih dni leta 1941 in znamenite mladinske napisne in tro-

silne akcije proti okupatorju, je bila 16. julija v dvorani hotela Svoboda na Bledu.

V počastitev krajevnega praznika in dneva vstaje slovenskega naroda je krajevna organizacija zveze borcev NOV Bled pripravila v nedeljo, 21. julija, v restavraciji Blegaš vsakoletno tovariško srečanje blejskih borcev in aktivistov.

Med pomembnejše prireditve na Bledu velja še posebej omeniti počastitev 90-letnice Planinskega vestnika Slovenije. Ob tej priložnosti so v Festivalni dvorani odprli razstavo »Gorska krajina in planinska literatura«. Postavil jo je Loški muzej v sodelovanju z likovno sekcijo KUD Bled, Planinskim društvom Bled in Kulturno skupnostjo Radovljica. Razstavljali so najbolj znani likovniki iz škofjeloške, radovljiške in jeseniške občine. Planinsko literaturo je dal na razpolago Uroš Zupančič z Jesenic.

Primerjalni podatki o prenočitvah v radovljiškem kampu, ki ga skupaj z letnim kopališčem upravlja kopališki odbor pri svetu krajevnne skupnosti Radovljica, kažejo, da je bilo v letošnjem juniju (za julij še ni podatkov) za 126,5 % več nočitev kot lani. Junija lani so namreč naštel v tem kampu 410, letos pa 930 turistov, ki so prenočevali. Pretežno so bili to večletni stalni gostje iz Holandije in Nemčije, precej novih pa je prišlo z Danske. Cene, računane v tuji valuti za tujce, so enake lanskim in znašajo za nočitev 2 dolarja, za domače goste pa so višje od lanskih in znašajo 250 din.

Delavci Delavske univerze Radovljica in slušatelji te izobraževalne ustanove za odrasle niso zadovoljni s prostorski razmerami, v katerih se izobražujejo. Delavska univerza ima v radovljiški graščini, ki je vse prej kot ustreza za takšno dejavnost, 12 učilnic s površino 416,86 m², dvorano z 80 sedeži in površino 83,65 m² ter 91 m² poslovnih in 16,50 m² sanitarnih prostorov, ne upoštevaje hodnikov, avle in stopnišč. Vsi prostori so izredno mrzli, zaradi česar ima delovna skupnost velike stroške za ogrevanjem.

Inštitut za razvoj mednarodnih odnosov prek umetnosti (IDRIART), ki ima sedež v Ženevi, ustanovljen pa je bil na pobudo znanega slovenskega violinista Miha Pogačnika je priredil, letos že drugič, osrednji glasbeni festival na Bledu z mednarodno udeležbo. Tudi ta glasbena manifestacija od 15. do 19. julija je obogatila kulturni utrip Bleda v njegovi najvišji turistični sezoni.

Na območnem gasilskem tekmovanju za memorial Matveža Haceta v Mojstrani so med 50 gasilskimi skupinami iz gorenjskih društev izredno uspešno nastopili tudi pripadniki gasilskih enot iz občine Radovljica. Pri veteranih so bili prvi člani industrijske gasilske enote Tomaž Godec iz Bohinjske Bistrice, pri članih pa gasilci iz Begunj, drugi pa so bili gasilci industrijske gasilske enote Veriga Lesce. Pri članicah so se najbolj izkazale gasilke iz Kamne gorice in Gorjuš v Bohinju. Za člani niso nič zaostajali tudi mladinci in pionirji. Pri mladincih so bili najuspešnejši gasilci iz Begunj in pri mladinkah gasilke iz Kamne gorice, prav tako pri pionirjih in pionirkah.

Če bo vse teklo po načrtih, bodo v begunjskem Elanu že jeseni izdelali za poskusni polet prototip novega dvosedežnega jadrnega letala z vgrajenim motorjem z oznako DG-500 Elan. Od novega letala, ki bo tudi vrednostno pomenil velik korak naprej, si v Elanu obetajo ugodne mednarodne rezultate, saj se po poslovno tehničnih uspehih Elan skupaj s firmo Glasser — Dirks lahko postavi ob bok najboljšim svetovnim izdelovalcem različnih tipov jadrnih letal.

Na Bledu so po dogovoru med samoupravno stanovanjsko skupnostjo Radovljica oz. njegovo strokovno službo Alpdom in Integralom TOZD hoteli Bled začeli graditi stanovanja za gostinske delavce te delovne organizacije. Predvidoma bodo pridobili 36 stanovanj. Z obnovitvenimi posegi na starejših hišah pa bodo zagotovili še 20 manjših stanovanjskih enot za svoje osebje, s čimer bodo vsaj delno omilili težko stanovanjsko stisko zaposlenih v gostinstvu.

Letos naj bi začeli tudi z gradnjo novega Kompasovega hotela B kategorije v Ribnem pri Bledu. Stal bo na mestu sedanega gostišča Prepih, na eni najlepših razglednih točk na strmini nad Savo Bohinjko. Predvideno je več teniških in otroških igrišč, balinišč in drugih rekreacijskih površin za goste. Zatrjujejo, da bo nov objekt, ki bo velika pridobitev tudi za blejski turizem, odprt za prve turiste čez dve leti.

Gasilsko društvo Bled, ki letos slavi častitljiv jubilej 100-letnice ustanovitve, je počastilo ta praznik z več priložnostnimi prireditvami ob praznovanju krajevnega praznika Bleda. Že 17. julija so gasilci v središču uprizorili vajo. V soboto, 20. julija, zvečer je bila v Festivalni dvorani seja društva s kulturnim programom, v nedeljo, 21. julija, popoldne pa je bila najprej gasilska parada, nato pa v blejski športni dvorani gasilska veselica.

Zaradi obilice snega je moralo Planinsko društvo Radovljica v počastitev svoje 90-letnice preložiti otvoritev krožne poti po vrhovih okoli Kriških podov, o čemer smo poročali v 27. številki Železarja. O slovesnosti ob odkritju omenjene poti in o pohodu bo PD Radovljica pravočasno obvestilo člane in druge ljubitelje planin.

Po delovnem programu Zveze kulturnih organizacij Radovljica je bilo v nedeljo, 14. julija, popoldne vsakoletno srečanje folklornih skupin radovljiške občine. Na prireditvenem prostoru Pod skalco v Bohinju so se številnim domačim in tujim obiskovalcem predstavile odrasla in otroška skupina DPD Svoboda Rudi Jedretič iz Ribnega, odrasla in otroška skupina DPD Svoboda Tomaž Godec iz Bohinjske Bistrice ter odrasle folklorne skupine KPD Veriga Lesce, kulturnega društva Bled in kulturnega društva Triglav iz Srednje vasi v Bohinju.

V okviru večletnega sodelovanja med Zvezo kulturnih organizacij Radovljica in RKUD Svoboda-Vis iz Varaždina je gostovala v soboto, 13. in v nedeljo, 14. julija, v Varaždinu godba na pihala iz Gorij. Kot vedno, so bili tudi tokrat gorjanski godbeniki pristrčno sprejeti.

IMENITEN KONCERT LUCY HALLMAN RUSSEL

Že četrtilt je v Radovljici gostovala izvrstna pianistka stare glasbe, čembalistka svetovnega slovesa Ms. Lucy H. Russell. Po rodu je Američanka iz Alabame, že vrsto let pa živi v Gessertshausnu blizu Augsburga v ZRN. Predava muzikologijo, staro glasbo, predvsem renesančno, rokokojsko in baročno. Je odlična poznavalka in interpretatorka Frascollardija, Bacha in Scarlattija.

V radovljiški graščini smo v sredo, 24. julija, z nestrpnostjo pričakovali njen nastop na starodavnem instrumentu — čembalu. Instrument je podoben majhnemu pianu. L. Russell je za svoj koncert izbrala dela Jeana-Philipa Ramena (1683—1764), Johanna Sebastian Bacha (1685—1750) in Domenica Scarlattija (1685—1757).

Njeno virtuosno izvajanje del velikih mojstrov baroka je v vsej lepoti harmonije do zadnjega kotička napolnilo prostore stare graščine. Sve-

če so pričarale prav tisto vzdušje, kakor so ga bili deležni ljubitelji glasbe v času baroka. Suite, sonate in simfonije so izzvenele v vseh niansah, kakor bi jih radi čuli njihovi lastni mojstri.

Mojstri baročnih skladb so namreč včasih nad notami zapisovali le številke (basso continuo), tako da je moral izvajalec improvizirati skladbo, to pa zahteva posebno spretnost in poseben študij. In prav v tem je mojster Lucy Russell.

Svoje študente (tudi v Radovljici na poletni akademiji) namreč poučuje, kako je potrebno izvajati noto, s kakšno ritmiko in s kakšnim gibanjem rok! Pri igranju na čembalo je zlasti pomembna tehnika rok: zapetje morabit mehko in prožno, prste pa moramo znati kontrolirati pri počasnih gibih! Zato je potrebno ogromno vaje in leta igranja. Pa še nekaj je potrebno: poleg talenta je potrebna velika ljubezen do glasbe.

Naslednje dni, v četrtek in soboto je Lucy Russell koncertirala v Vili Bled z našim priznanim virtuosom blok flavte Klemenom Ramovšem. Pred predvsem tujim občinstvom, ki je zelo zbrano spremljalo koncert, sta glasbenika izvajala dela: Vivaldija, Händla, Jacoba von Eycka in Jeana Batiska Loeilltija. Za konec je Lucy H. Russell dodala še delo baročnega skladatelja G. F. Händla!

Tomaž Iskra

Božo Benedik

ČRNI RIBEZ SE UMIKA ZLATI PŠENICI

V preteklih letih so na gorjanskem področju kar množično zasajali črni ribez, ki je v nekaj letih izpodrinil pšenična polja, krompirjeve in koruzne nasade.

Takrat je potihoma krožila parola: brez velikega truda in dela bo dobra bera dala veliko denarja. Toda, ni bilo vse tako, kakor so si obetali. Res je bilo v »zlati dobi« ribeza kar dovolj. Največja enoletna bera na gorjanskem območju je bila 240 ton, kasneje pa je ta številka padala iz leta v leto. Razne bolezni v nasadih, pršica in vse nižje odkupne cene so marikateremu plantažniku dale misliti. Letos je bilo v Gorjah odkupljene le še eno tona ribeza po ceni 126 dinarjev. Sicer je še nekaj ribezovih nasadov in tudi pretekla huda zima ga ni prizadela, pač pa spomladanska majska pozeba, ko so bili na-

sadi v bogatem in polnem razcvetu. Razveseljiva pa je ugotovitev, da vsa polja, ki so bila do nedavna še ribezove plantaže, spet zasajajo s krompirjem in koruzo, zlasti pa s pšenico, kar je najbolj razveseljivo. V letih, ko je bilo treba žitna polja žeti s srpom ali koso, je bilo spravilo te poljske kulture res težavno, danes, ko celotno delo na njivi opravi stroj in je treba pospraviti le polne vreče zlatega zrna, ni več dvomov in upati je, da bo takih »zlatih« površin iz leta v leto več. In polje bo spet služilo namenu, ki so mu ga dali že naši predniki — kruhu.

Jože Ambrožič

RAZSTAVE V KRANJU

Ob prazniku občine Kranj je Gorenjski muzej v Kranju pripravil naslednje razstave:

- v galeriji mestne hiše razstavo del akademskega slikarja Vinke Tuška,
- v mali galeriji razstavo grafik koroškega slikarja Wernerja Berga,
- v Prešernovi hiši razstavo slik starih mojstrov iz muzejskih depozev.

Razstave bodo odprli v petek, 26. julija, ob 19. uri v galeriji Mestne hiše.

ZANIMIVI KULTURNI DNEVI »IDRIART« NA BLEDU

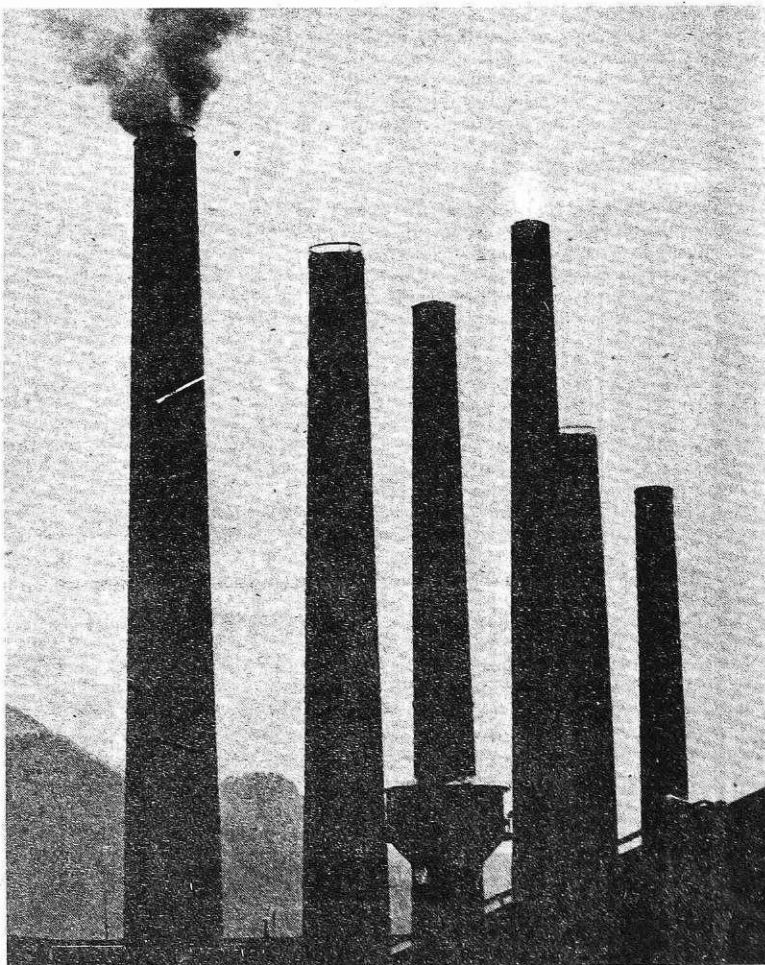
Naš rojak Miha Pogačnik je držal lansko obljubo, da bo še prišel na Bled in da bo s seboj pripeljal ljubitelje umetnosti iz vsega sveta, da bi umetnost združila vse človeštvo, kot je to cilj Združenja, ki ga v svetu imenujejo »Idriart«.

Letos je Miha Pogačnik na Bled privabil nekaj sto ljubiteljev umetnosti, glasbe in drugih kulturnih dejavnosti. Njihov cilj je bil veselo srečanje, spoznavanje med seboj in vzgoja v različnih umetnostih.

Zanimivi in vabljeni so bili koncerti na otoku je Miha Pogačnik podal Bacha, v farni cerkvi je Leo Kremer (ZRN) prikazal razvoj glasbe od srednjega veka do današnjih dni, nepozabni so bili nastopi Slovenske filharmonije s solisti Pogačnikom in Onczajem z Madžarske. Tudi v dopoldanskih urah niso mirovali. Tako je nastopila domačinka Olga Gracelj, kvartet Klima, Csaba Onczay.

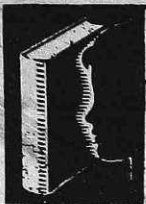
Glasbeno življenje je spremljala vrsta predavanj, okroglih miz o vseh mogočih problemih, ki danes zanimajo svet. Predavali so številni znanstveniki iz vsega sveta o pesništvu, vzgoji, gimnastiki, novem pojavu v svetu — eurtimiji (zmes glasbe, plesa in mimike — vendar vse v improvizaciji). To je bila največja novost tokratnega srečanja.

Vsa predavanja so bila v nemščini in angleščini, prevajali pa so jih tudi v slovenščino.

Sekstet

(foto I. Kučina)

Simota SEIDZI: Japonski vojak.
Mladinska knjiga 1985.

Leta in desetletja po končani vojni smo lahko brali in slišali o japonskih vojaki, ki da so se šele zdaj predali, misleč, da svetovna vojna še traja. Bili so kajpak zvesti prisegi, ki so jo nekoč dali »cesarski hiši«. Kot kakšni Robinsoni so se borili za golo življenje v džungli na tihomorskih otokih. Kakšni ljudje so bili to? Kakšen vojaški duh jih je prežemal? Bolje rečeno, kakšni duševni dresuri so bili od vsega začetka podvrženi, da so tako dolgo ohranili zvestobo vojskujoči se domovini?

Knjiga Japonski vojak govori prav o tem. Napisana je v preprostem realističnem slogu, avtorju je največ do tega, da pove, kako je tam bilo. Seveda: knjige, ki so namenjene predvsem informiranju, imajo zagotovljen krog bralcev. Toliko bolj, če gre za »večno zeleno« vojno snov.

O bitkah na Pacifiku ste lahko brali že dolgo vrsto različnih knjig, leposlovnih in dokumentarnih. V čem se na primer Mailerjev roman **Goli in mrtvi** — eden najboljših romanov s to tematiko — razlikuje od Japonskega vojaka? Avtorja sta antimitarista, oba kažeta odpor do tistih vojakov in podoficirjev — na lastni strani! — ki kažejo v boju preveliko prizadevanost: ki jim vojna ni nujno zlo, pač pa priložnost, da se izkažeš z ubijanjem. Preseneti nas razlika v razpoloženju, ki preveča to ali drugo knjigo. **Golim in mrtvi** se pozna, da jih je napisal pripadnik zmagovalnega naroda, zmagovalne armade. Antimitarizem gor ali dol, med vrsticami vseeno povsod čutiš zatajeni klic »zmagali smo«. **Japonski vojak** pa nam nasprotno od prve do zadnje vrstice pripoveduje: »bili smo poraženi«.

Omenil sem informativnost. S tem pa nisem mislil reči, da v romanu mrgoli podatkov o krajih, vojskovodjih, bitkah in podobnega; tega je razmeroma malo, verjetno toliko, kolikor je lahko vedel povedati vojak, ki se je vojskoval v džungli. Kar je, pa je verjetno avtentično. Očitno pa gre za visoko stopnjo informativnosti o nekem drugem področju. Iz knjige lahko precej zvemo o tem, kaj se je dogajalo v duši navadnega vojaka in podoficirja. Navdušenca, ki mu je bilo zabičano, da je sramotno postati ujetnik.

Gre za peščico vojakov, ki so se vdali avstralski vojski potem, ko so bili že čisto shirani od lakote. V enoti, v katere sestavi so se vojskovali Takana, Jošimura in Tadzaki, jih je od 200 vojakov ostalo živih le 12, od Kubove čete so ostali živi samo štirje. Ko so si prvič od blizu ogledali kosmatince (t. j. belce, avstralske vojake), so se čudili njihovi rejenosti. Čudili so se tudi vsemu drugemu.

Zdaj, ko so se s tem, da se predali, rešili gotove smrti od lakote, so jih čakale drugačne težave. Kako se znebiti očitkov vesti, kako ubežati strahu pred tem, kako jih bodo sprejeli v domovini? Vsi so bili vzgojeni tako, da bi si pravzaprav morali vzeti življenje, če so jih že ujeli. Vendar so lahko videli: oficirji, ki so jim vbijali v glavo to moralo, v glavnem niso naredili harakirija. Nekateri ujetniki so poskušali zdravo reagirati. Tak je bil že omenjeni Kubo, politično prebujen človek, levčar, ki je stalno kontaktiral s podobno mislečimi Avstranci. Kubo je med ujetniki organiziral krožek, v katerem so razpravljali o svojem novem položaju, pa o tem, da je vojna za Japonce izgubljena. Kaj storiti? Po vojni bo treba zgraditi drugačno, nemilitaristično Japonsko.

Precej pa je bilo takih, ki se globoko vsajenega pojma lažne časti niso mogli kar tako otresti. Kasneje so nekateri spoznali, da jih v resnici ni sram, pač pa se bojijo tega, kako jih bodo obsojali rojaki po vrnitvi domov.

Do zapleta pride, ko prave vojne ujetnike — tiste, ki so se vsi shirani predali sovražniku — dajo v taborišče skupaj z enotami, ki so se predale ob kapitulaciji: ti se namreč ne štejejo za prave ujetnike in torej tudi ne za izdajalce. Zato ujetnikom kažejo prezir, ki končno pripelje do nekakega spopada.

Roman **Japonski vojak** je bil preveden v slovenščino po ruskem prevodu. Zanimivo. Čudimo se, kako zelo je bil posameznik v japonski armadi podrejen kolektivu: prej se nam je to zdelo značilno za rdečearmejce. Ob tem se bo kdo spomnil, kako so Sovjeti sprejeli svoje rojake, ki so bili osvobodjeni iz nemškega ujetništva: če me zgodovinski spomin ne vara, so jih v glavnem poslali v nova (zdaj sibirski) taborišča. Gre torej za odnos med posameznikom

in kolektivom, ki je izrazito vzhodnjaški.

Kako čudno se počutijo ti sestradanci, ko si lahko od blizu ogledujejo do včeraj osvojenega kosmatince! Podobno je pri duši nam, ko se poskušamo vživljati v dušo japonskega

vojaka, morda za naše pojme vojnega zločinca, ki pa je ravnal preprosto tako, kot so ga učili. Nekaj o tem lahko zvemo tudi iz odlomka, ki pripoveduje o prvih urah ujetništva.

M. H.

ODLOMEK IZ KNJIGE JAPONSKI VOJAK

Ukazali so jim sesti na pošto debla. Nič več niso bili pri njih samo stražarji, tudi drugi vojaki so prišli iz šotorov. Pustili so delo, se zbirali okrog ujetnikov in jih radovedno opazovali. Nekateri so jih fotografirali in jih celo risali. Vojaki so se glasno pogovarjali in jih ogledovali, kot da so kakšne redke živali. Japonci so sedeli z očmi uprtimi v tla. Neki Avstralec je potrepel Jošimura po hrbtu in mu pomolil nekakšen zavitek: »Je! Gotovo si lačen.« Toda Jošimura ga ni vzel. Počutil se je tako zanikarno, da mu še do jedi ni bilo. Od nekdaj je prinesel močan vonj po kavi, vendar tudi to ni zbudilo v njem nikakršnih čustev.

Nekdo mu je pomolil cigareto: »Prižgi!«, a je ni vzel. Spomnil se je, kako so nekoč tudi oni sami natančno takole obkrožali ujetnike in jih ogledovali. Na tem otoku sicer nikoli ni srečeval ujetnikov, toda v osrednji Kitajski jih je pogosto videl. Seveda med boji ni bilo priložnosti, da bi jih ogledovali. Kadar je njegova četa med kakšno »operacijo« opravila kaznovalni pohod v sošednji predel, so ujetnike, ali takoj postrelili ali jih pobili s puškinimi kopiti, le včasih so jim odsekali glave, kar tako, da bi »preizkusili meč«. Kadar pa je bila četa dalj časa na enem kraju, so patrulje pogosto pripeljale Kitajce in takrat so jih vojaki, prav tako kot zdaj, obkrožili in radovedno ogledovali. Vojakom so pojasnili, da jih ne smejo ubiti, ker jih je treba odpeljati v štab na zasljanje. Vendar se je bilo težko odreči zadovoljstvu udariti v obraz nezadržanega človeka, ali mu dati brzo s težkim čevljem. Navadno so ujetnike obkrožali z vseh strani in jih pretepali z izgovorom, da se neprimerne vedejo.

Zdaj so se sami znašli v ujetništvu, vendar jih tu ne tepejo in ne ponižujejo. Na obrazih vojakov, ki jih obdajajo, ni sovraštva. Morda samo zato ne, ker se Avstranci zavedajo svoje večvrednosti? Le poglej, kako siti in zdravi so, ujetniki pa... Jošimura se je spomnil strašnega življenja po džunglah in nehote so mu začele siliti solze v oči.

Ti močnejši postav, poraščeni s kodrastimi dlakami in z maščobnimi gubami na telesih, so se zdeli ogromni. Kratke hlače, mokre od znoja, so jim skoraj pokale na zadnjicah. Od njihovih teles je vel odvraten, živalski vonj potu. Sredi belega dne so odkrito kurili ognje. Zdelo se je, kot da se tile zagoreli, močni fantje sploh ne vojskujejo, ampak so se preprosto odpravili na lov v džunglo.

Od nekdaj je bilo slišati pojoč ženski glas. Najbrž radio ali plošča... Bil je vesel in sladkoben. Jošimura je nehote prišel na misel neki večer. Pred kakim mesecem je s štirimi vojaki šel »v akcijo«. Sovražnikove prednje linije so bile takrat še precej dlje kot zdaj. Najbrž je bila tisto druga enota, ali pa morda prav ta. V tem so se nesišli prikradli k ogradi in skozi šprango med debli molče opazovali sovražnikov položaj. V šotorih so gorele luči in prav tako kot zdaj je vonjalo po kavi, svežem kruhu in tudi sladki ženski glas je prepeval, le da je zvenel še glasneje, kajti bila je noč. »Do siteda bi se najedel kruha in umrl,« je takrat pomislil Jošimura, ki je moral v sebi premagovati željo, da bi prestopil ogrado.

Tudi tisti večer so tako kot vedno vrgli čez ogrado dve bombi in jo na vrat na nos pobrisali. Med begom so grabili za veje dreves in se spotikali ob korenine. Še preden sta bombi eksplodirali, so zaslišali za hrbtom strele iz brzostrelke, po eksploziji pa so skozi džunglo ostro zaregljali mitraljezi.

Pretekli so petdeset metrov, nakar so poplegli po tleh in kakih pet minut molče poslušali lajež mitraljezov. Krogle so udarjale čisto blizu in se odbijale od vej in debel. Potem je streljanje potihnilo in le še globoko v džungli se je izgubljala odmev. Nastopila je tišina. V šotorih so znova prižgali luči in v njihovem odsevu so se zalesketali listi, mokri od nočne rose. Nekaj časa so se plazili po zemlji, ne da bi dvignili glave in nenadoma je njihova ušesa dosegla pesem v japonsčini: »Višnja, višnja zacvetela.« Pela je majhna deklica. Po surovem laježu mitraljezov — nenadoma nežen, tenak glasek. Bilo je tako nepričakovano, da so zadržali

dih. Toda ko so se zavedli sovražnikove potegavščine, so opsovali: »Svine!« Vse je navdal občutek neznanega ponižanja, užaljenosti, prizadetosti in nekakega nejasnega hrepenja. Pesem je utihnila in skozi molčečo džunglo se je razločno razleglo: »Vojaki Okamurove enote, pozdravljeni!« To je bila njihova divizija. Napovedovalec je govoril brezhibno japonsčino.

»Vojaki Okamurove enote! Pogumno ste se borili in zaslužili naše iskreno spoštovanje. Toda izid bojev na otoku je že zdavnaj odločen. Nove žrtve so nesmiselne. Zakaj bi klavmo padli? Pridite k nam! Mnogi izmed vaših sobojnikov so že pri nas. Pravijo, da se bojite, da vas bomo ustrelili, če se predate. Ne verjemite tem nesmislim. V skladu z ženevskim sporazumom zavezniška vojska...«

Nekaj časa so obstali. Zamahniti z roko in iti naprej? Toda nekje na dnu src je vztrajno kopala misel: »ar ne bi bilo bolje oditi tja, od koler prihaja glas?«

»Morda pa je res?« je spregovoril nekdo.

Tedaj je Jošimura planil: »Nehajte z bedastimi pogovori. Vrnilo se!«

Stopil je naprej. Korakal je hitro in skušal zadušiti lastne dvome.

Glas je nedvomno pripadal Japoncu ameriškega porekla. Povedal ni nič novega, vse to so že večkrat prebrali na letakih, vendar je napravil močan vtis, kajti nanje se je obrnil živ človek, ki je govoril skrajno preprosto, prijateljsko.

Jošimura je bil potem še dva, tri dni pod vtisom tiste oddaje. Zdalj ko se je tega spomnil, je pomislil, da ima sovražnik v svojih prednjih linijah gotovo povsod ljudi, ki dobro obvladajo japonsčino. Toda sodeč po vsem tule nimajo prevajalca, kar pomeni, da je to najbrž kakšna posebna enota. Morda pa je bil glas, ki so ga takrat slišali, preprosto posnet na ploščo?

Kakorkoli že, nenadoma so se znašli v popolnoma drugačnem, neznanem svetu. Zdelo se je, da je resnični razpadel na dvoje in da so vse samo sanje.

Čez kake pol ure so pripeljali trije džipi (da so bili to prav džipi, je zvedel šele dosti pozneje). Iz avtomobilov so poskakali vojaki v belih opasčih in z belimi trakovi na rokavih, na katerih so bile rdeče črke: M. P. Pogovorili so se o nečem s stražarji, nato še prav na kratko z vojakom, podobnem oficirju, ki je spet stopil iz šotora, zatem pa so hitro razmestili ujetnike po vozilih, tako da se je vsakdo znašel med dvema stražarjema, in džipi so odpeljali.

Takano se je peljal v prvem, Jošimura v drugem avtomobilu. »Na, zdaj nas peljejo v policijsko enoto,« je pomislil. »Kakšna usoda nas čaka? Sicer pa se mi ni treba bati smrti. Mislim, moram na padle tovariše.«

Tedaj je opazil, da mu kolena narahlo drhtijo. V primerjavi z debeli mi bedri vojakov, na katerih so ležale zelene pobarvane brzostrelke, so bile njegove koščene noge videti tenke kot suhe veje. Vojaki so neprestano nekaj čekali s šoferjem in njihova lica niso bila tako stroga kot obrazi stražarjev. Bili so nekam zelo vsakdanji, videlo se je, da opravljajo svoj običajni posel. Morda so bili prepričani, da ujetniki ne bodo zbežali? Ali pa so bili samo brezskrbno leni, kot je značilno za vojake iz zalednih enot?

RAZSTAVI RUDOLFA ARHA

V prostorih hotela LARIX v Kranjski gori je uprava hotela pripravila 45. samostojno razstavo likovnih del Rudolfa Arha, člana DOLIK Jesenice, na temo »Planšarski stani in stajanje«, ki bo odprta do 31. avgusta.

V Beljski koči na planini Lipanca Planinsko društvo Bled pripravlja 46. samostojno likovno razstavo Rudolfa Arha na temo »Planšarska gradnja (arhitektura)« od 1. do 31. avgusta.

Slike so v glavnem risbe v kredni in akvareli.

Severnjak sem.

Rodil sem se na severu in živim na severu. Ljubim cvetenje ledenih rož na oknih in pogled na zasnežene gorske vršace — a prav tako ljubim tudi bohotno cvetje toplih krajev, lenobno sproščenost juga, omamno čutnost subtropskih noči.

Vzgojen sem v snažnosti, urejenosti, marljivosti in discipliniranosti — tista druga, skrita polovica moje ga bitja pa hlepi po umazaniji, neredu, ležernosti in razpuščenosti, tako značilnih za življenje juga.

Na severu živimo v zaklenjenih hišah in v ograjenih vrtovih, ki jih čuvajo psi. Navsezgodaj vstajamo, ves dan delamo, zvečer gledamo televizijo in ponoči nas pogosto muči nesplošnost. Hladni smo, obvladani in redkobesedni. Zakonske zveze sklepamo prek časopisnih oglasov in ženitnih posredovalnic, če zabredemo v težave, se zapijamo, govtamo tablete, se zatekamo k psihiatrom in skačemo pod vlak.

Južnjaki imajo vrata in okna svojih hiš na stečaj odprta. Pozno hodijo spat in pozno vstajajo. Obedujejo zunaj na terasah in na vrtovih, kasno v noč posedajo po hišnih pragih in se pogovarjajo. Ob nedeljah se s

tranzistorji v rokah sprehajajo po parkih in poslušajo športne prenoske kurijo ognje na obalah rek in morij, plešejo, pojejo, se ljubijo in prepirajo. Zgovorni so, spontani in čutni. Na ves glas se smejejo, če so veseli in ni jih sram jokati, kadar so žalostni. Ne v dobrem ne v slabem nikdar niso sami, vse delijo z drugimi. Zato jim je vsako breme lažje in vsako veselje slajše.

Pošiljali so me v šolo, službo in v vojsko, rekli so mi: rana ura zlata ura, daj cesarju, kar je cesarjevega in ljubo doma, kdor ga ima, jaz pa sem se skupaj z Vasco da Gamo prebijal skozi viharje mimo Rta Dobrega upanja, sledil Livingstону proti izviru Nila, se s Paulom Gauguinom naselil na Tahitiju in vmes obiskal še Roberta Louisa Stevensona na Samoi. Žal so se vsa ta eksotična potovanja končala s prvim jutranjim svitom, z zvonjenjem budilke, ki me je zmeraj znova vračala v megleno in zatohlo srednjeevropsko stvarnost.

S to stvarnostjo sem se z leti zбоgal, v njej sem pognal korenine, ozelel krošnje. A glej, celo te krošnje se z vsakim listom posebej obračajo proti soncu, proti jugu.

Belo polje (foto I. Kučina)

DOLIKOVCI IN RELIKOVCI ZA OBČINSKI PRAZNIK

S krajšim glasbenim recitalom mlade pianistke, učenke jeseniške glasbene šole Urške Rebernik, bodo jutri ob 18. uri v razstavnem salonu DOLIK v počastitev občinskega praznika — 1. avgusta — odprli skupinsko razstavo likovnih del članov pobratenih likovnih klubov RELIK DPD Svoboda Trbovlje — center in DOLIK DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice, klubov iz dveh pobratenih občin.

Člani pobratenih likovnih klubov RELIK (revirski likovniki) DPD Svoboda Trbovlje — center in DOLIK (dolinski likovniki) DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice se dvakrat letno predstavijo s svojimi likovnimi deli na skupni razstavi, in sicer za občinski praznik Trbovelj. 1. junija v Trbovljah in za občinski praznik Jesenic 1. avgusta na Jesenicah. Razen tega se enkrat letno s svojimi deli skupinsko predstavijo RELIKOVCI na Jesenicah in DOLIKOVCI v Trbovljah. Poleg tega sodelovanja pa so z listino o pobratenju tudi opredelili različne druge oblike strokovnega in družabnega sodelovanja. Prav gotovo sodelovanje med likovniki dveh pobratenih občin — Trbovlje in Jesenice — sodi med najbolj redno in vzorno urejeno sodelovanje.

Likovni klub RELIK neprekinjeno deluje 22 let. V ta leta pa je vpeto neizmerljivo število ur strokovnega usposabljanja in likovnega ustvarjanja ob rednem delu v rudniku, tovarni, pisarni ali ob študiju in gospodinjstvem delu, poleg organizacijsko-operativnega dela pri izvajanju lastne razstavne dejavnosti in priprave razstav drugih ustvarjalcev. Njihova vztrajnost, delavnost in nenehna strokovna rast so zarezale globoke brazde v kulturno-estetsko podobno pobratene občine Trbovlje.

Vsa ta leta RELIK poprečno združuje okrog 30 članov, v svojem klubu pa imajo tudi okrog 60 podpornih članov. Odlika trboveljskega kluba je prav gotovo v tem, da člani svoje likovne rešitve oblikujejo v skoraj vseh slikarskih in kiparskih tehnikah (olje, tempera, risba, grafika, linorez, les, baker, kamen, glina, steklo) in da so tudi njihova likovna sporočila zelo pestra.

Za svoje delo je RELIK prejel številna družbena priznanja, med drugim leta 1978 »1. junijsko nagrado« občine Trbovlje, leta 1981 plaketo Tončke Ček; ki jo podeljuje Kulturna skupnost Trbovlje in leta 1983 Ažbetovo diplomu Zveze kulturnih organizacij Slovenije in Združenja likovnih skupin Slovenije. Visoka družbe-

na priznanja pa so prejeli tudi posamezni člani.

Člani RELIKA so doslej razstavljali v naslednjih krajih: Velenje, Celje, Maribor, Videm ob Ščavnici, Jesenice, Krško, Hrastnik, Zagorje, Ljubljana, Rogaska Slatina, Kranj, Domžale, Beograd, Lazarevac, Dundovci in vsako leto po večkrat v Trbovljah. V tujini pa so svoja dela predstavili v Fohnsdorfu in Leobnu — Avstrija in Münchnu — ZR Nemčija. S svojimi deli so sodelovali tudi na slovenskih preglednih razstavah ljubiteljske likovne ustvarjalnosti, ki so bile organizirane v različnih krajih Slovenije in Jugoslavije pa tudi v zamejstvu (Poljska, Avstrija).

Enako pot so ubirali tudi likovniki združeni v likovnem klubu DOLIK le s to razliko, da bodo Dolikovci februarja drugo leto praznovali že 40-letnico svojega neprekinjenega delovanja. Zelo podobna pot razvoja in ustvarjalnega hotenja, poleg že tradicionalnega sodelovanja naprednih kulturnih delavcev vpetih v razredni boj med obema vojnima v rudarskem in železarskem revirju, so bila osnova za pobratenje med obema likovnimi kolektivoma, pa tudi eden od motivov za pobratenje jeseniške in trboveljske občine.

S svojimi likovnimi deli se leto predstavljajo naslednji člani:

RELIK: Zdravko DOLINŠEK, Marjana HOLEŠEK, Vinko HROVAT, Helca KRANIK, Alojz NADRAH, Franc OSTANEK, Ernest ŠPILER, Miloš TODOROVIC, Miloš VASTIČ, Jani VOZELJ in Ivan ŽGALIN.

DOLIK: Ivanka ARZENŠEK, Franc BERCE, Branko ČUŠIN, Franc DOLINŠEK, Evgen GUŠTIN, Janko KOROŠEC, Pavel LUŽNIK, Tine MARKEŽ, Anton MODRIJAN, Draga SOKLIČ, Tone TOMAZIN, Cveto VELIKAJNE, Franc VANDOL in Marjan ŽIDANEK.

Razstava bo na ogled od vključno 14. avgusta, in sicer vsak dan, razen nedelj in praznikov in sobot popoldne, od 9. do 12. ure in od 16. do 19. ure.

16. do

MO PD Jesenice

ANTONIJA ANCELJ — TILEŽEVA TONČKA IZ MOJSTRANE

Rojena 25. aprila 1896 pri Tiležu v Mojstrani šte. 11, umrla 9. julija 1985 v svoji rojstni hiši.

Ob smrti je bila stara devetinosemdeset let, dva meseca in dva tedna.

V Beljaku leta 1920

Kaj vse bi se dalo napisati o tej ženi! Toliko samoodrekanja najprej v prid staršev, potem brata, nazadnje pa nečakinj, nečakov in njihovih otrok, bi malokdo zmogel. Vsemu se je odrekla. Svoje življenje je posvetila drugim, se zanje žrtvovala. Nikomur ni bila mati, pa smo se vendarle vsi k njej zatekali kot k materi.

In kako pogumna, odločna je bila! Leta 1943 je prevzela gospodarski odbor v Osvobodilni fronti v Mojstrani, potem pa skrbela, da nobeden od kurirjev na okoliških postojankah nikoli ni bil lačen. Ko ji je leta 1960 umrl brat Janez, hišni gospodar in vnet čebelar, je prevzela njegovo čebelnjak in vso mojstransko ter dovško čebelarstvo družino vodila vse do svoje smrti. Najbrž bi Mihaelu Ambrožiču, po vsem svetu znanim čebelarju iz Mojstrane, nikoli ne odkrili spominske plošče na njegovi rojstni hiši, ko bi ne bilo Tiležev Tončka.

Z Zvonkom Koplanom sva v noči z 10. na 11. julij 1985 premlevala njeno življenje. Stopil je h krsti, pred katero sta v žametnem ležali njeni čebelarški odlikovanji. Še na svojo hišo, komaj na nas je bila toliko ponosna, kakor na tisti dve svetlini. Joj, koliko sta ji pomenili!

Ob odkritju spominske plošče Mihaelu Ambrožiču 5. junija 1983 mi je njegov vnuk, Dorničev Janko, prinesel s podstrešja Ambrožičeve hiše tri panjske končnice. Originale. Naslikal jih je Mihael Ambrožič sam. Na eni izmed njih je bila takó lepa Madona s klobukom, da bi jo najraje poljubil. Vprašal sem Janka, ali vé, kdo je ženska na panjski končnici. Pa je odkimal. Njegova teta je bila. Kristina. Mihaelova najljubša (in najlepša) hčerka. Tista, ki se je 1905. leta dala Pavlinu z Jesenic fotografirati ob Aljaževem stolpu vrh Triglav.

Ko je teta Tončka pri svojih sedemdesetih letih odrenkala svoj čudoviti govor, ki ga Mojstrančani še dolgo ne bomo pozabili, se je hitro pridrenjala k meni:

»Janez, kam pa misliš s temi končnicami?«

PRIPIS

Čudna je usoda Ambrožičevih panjskih končnic. Janko Dornič jih je podaril meni. Zavil sem jih v lep papir, ampak v celem letu dni se mi ni posrečilo priti v Radovljico, da bi jih izročil v hrambo Čebelarstvu muzeju.

26. maja 1984 sem jih dal rajnki teti in botrici Tončki Ancelj, predsednici Čebelarstva družine Dovje-Mojstrana. Zagotovila mi je namreč, da jih bo takoj nesla v radovljiški Čebelarstvo muzej. Takrat je bila ob vseh svojih visokih letih še živahna, zdrava. Sam ljubi Bog ve, zakaj je potem tisti moj zavitek z Ambrožičevimi panjskimi končnicami postavila na policu v Tileževi kamri. Tam je obležal.

Med tèm časom se je mojstranskim planincem po dolgi desetlet-

jih vendarle posrečilo odpreti pri starem Joznu Triglavski muzej. Že samo ime muzeja kaže, čemu je namenjen. Menda Triglavu? Ali pa tudi ljudem, ki pod njim živimo?

Namerilo se je namreč, da so nekaj tednov pred njeno smrtjo moja teta Tončka obiskali domači planinski funkcionarji. Izumili so ji tisti moj zavitek z Ambrožičevimi panjskimi končnicami, češ da jih bodo v kaj vem katerem stoletju, ko bodo prišli do denarja za prostore, razstavili v Triglavskem muzeju.

To ni bilo pošteno. Teta Tončka je bila tedaj že tako bolna, da je brčkone pozabila na dano obljubo. Izkoristiti na smrt bolnega človeka za to, da mu izpuliš kako dragocenost iz rok, je pa grdo.

Ne maram se pripraviti z ljudmi, najmanj pa s sosedi. (Ta stavek bodo

»Za zdaj jih bom nesel domov. Vém, kakšen zaklad držim v rokah.«

»Svojim otrokom povej, da to spada v Čebelarstvo muzej!«

Panjske končnice sem dal prefotografirati. Dal sem ji barvne slike. Pa ji je bilo premalo. Čez leto dni jih je prišla iztirjat, da jih bo pač poslala v radovljiški Čebelarstvo muzej. Če jih še ni poslala tja, bom poskrbel, da bodo tiste panjske končnice prišle v Radovljico.

Ob takih spominih sem prebedel noč ob svoji mrtvi teti in botrici, Tileževi Tončki. Enajst nas je bilo Svoljšakovih otrok. Tončka Anceljeva, Tileževa Tončka, nam je bila vsem krstna botrica.

V ranem jutru sem se vrnil domov, da bi se pred pogrebom malo naspal. Pa nisem mogel zaspati. Sédel sem za pisalno mizo in na papir se mi je zlija pesem. Požvižgal sem se na vso metriko, na pentametre in heksametre, na elegijski distih. Naj ostane žalostinka taka, kakršna je v tistih jutranjih urah privrela iz mojega srca!

ŽALOSTINKA ZA NAŠO BOTRICO

Tiho odšli ste od nas.

Bili ste hišni stebér.

Vsem ste nam bili kot mati,

Kje bomo našli zavetje,

Niste užili življenja.

Zdaj, teta, krog sebe pogledjte:

Sto sedem nečakinj, nečakov,

Kaj bi le rekli s — edaj,

V uho šepetate besede:

Vsak naj bo dober in srečen!

Na mamó nikar ne zabite,

Staršev se spomnite svojih,

Vtisnili smo si v spomin,

Dokler bo živel naš rod,

Tiležev dom bo ostal

Duh vaš se bo nasmehnil,

Moje fante, dekleta poglédjé:

Taki ostajamo vsi,

Mimo počivajte zdaj

Hiša bo zdaj onemela.

Kdo jo podpiral bo zdaj?

Ki piščeta zbira ob sebi.

Ko vas več na svetu ne bo?

Živeli ste le za mladino.

sto sedem nas tukaj stoji!

naših hčérá in sinov.

ko bi nas videli zbrane?

Tiležev rod naj živi!

Bog naj vam srečo deli!

na starega ata nikdár!

po njih ste vsi Tileževi.

kar ste nam vtiskali v glavé.

boste živeli vi z nami.

in Tiležev rod bo živel

ko bo pogledal na Zémlijo:

Priden je živélj, pošteni!

kar nas krog groba stoji.

ob svoji materi, atu!

Janez Svoljšak

BLEJSKI VESLAČI DOSEGLI NAJVEČJI USPEH DOSLEJ

Veliko je bilo v teh dneh napisanega in izrečenega o mladih blejskih veslačih. Štiri zlate medalje so prinesli s Plivskega jezera iz Jajca, pa še eno srebrno. Takega uspeha blejski veslači na domačih državnih prvenstvih niso dosegli že od leta 1961, ko so iz Splita prinesli prvi naslov mladinskega državnega prvaka. Sedaj je mlajši rod po trdem in res strokovnem delu domačih trenerjev Stanka Slivnika in Miloša Janše ponovno dokazal, kaj zmore.

Zlato so si prinesli Frčej, Prešeren, Krašovec in Janša. Ta ekipa je že posegla tudi v evropski vrh, zato od njih pričakujemo, da se bodo uvrstili v finalne borbe na letošnjem svetovnem prvenstvu v Belgiji čez dober mesec.

Uspešna sta bila tudi Krašovec in Janša v dvojici brez krmarja, saj sta premagala vse starejše tekmece z lepim, tehnično dovršenim veslanjem.

Tudi mladi: Žust, Mirjanič, Papler in Mujič uspešno sledijo zgledu starejših tovarišev. Zato je njihov uspeh v četvercu brez krmarja prav tako poseben. In zmagava v osmercu, najboljši in elitni veslaški

disciplini, je bila samo še krona tega njihovega uspeha!

In kaj sedaj? Mladi bodo odšli na svetovno prvenstvo v Brandenburg, kjer bo boj trši in konkurenca večja. Vendar je uspeh to, da so uvrščeni med najboljše. Prav tako bo z našim starejšim četvercem brez krmarja. V tej disciplini je konkurenca velika, vendar so se že uveljavili. Žalimo jim lahko še malo sreče pri žrebu in v vse najboljše.

Sicer mrtvi Blejci so se tokrat izkazali in tekmovalce pričakali z gorjansko godbo na čelu. Ob tej priložnosti so si zaželeli, da bi ta uspeh privabil še več blejske mladine v veslaški šport, in da bi tudi Blejci bolj zaživeli s tem športom. Ne samo ob takšnih veseljih priložnostih, ampak naj bi jih podprli tako moralno kot materialno. Blejski klub ima zelo malo denarja, potrebovali pa ga bodo za pravo in potovanje, pripravi pa morajo tudi čoln mladincev, ki je poškodovan. Samo za popravilo potrebujejo okoli sto milijonov dinarjev. Ali bosta Bled in širše zaledje to zmogla?!

Božo Benedik

Blejski četverec

ODPRTO PRVENSTVO MOJSTRANE V AKROBATSkih SKOKIH

V okviru letošnjih športnih prireditev ob prazniku občine Jesenice bo tudi odprto prvenstvo Mojstrane v akrobatskih skokih v vodo. Morda se boste vprašali, za kakšno disciplino sploh gre. Že nekaj let se vztrajno razvija nov zimski šport akrobatsko smučanje, ki ima tudi pri nas vse več ljubiteljev. Svoje začetke ima ta šport pri nas prav v Mojstrani. Domačina Iztok Pergar in Brane Rabič ter ljubljancini Janez Nečemer, Bojan Žvanut, Janez Bonač in Boris Kalčič so se leta 1975 začeli navduševati nad vragolijami na snegu, ki so bile povsem drugačne od klasičnega smučanja. Naj spomnimo, da ima akrobatsko smučanje tri discipline: balet, prosti slog, najbolj atraktivni pa so skoki.

Leta 1980 so v Mojstrani ustanovili akrobatski smučarski klub, ki deluje v okviru športnega društva. Resno so se lotili dela in uspeh ni izostal. Vse več mladitih v Mojstrani se navdušuje za ta šport, dosegajo pa tudi lepe rezultate. Trikrat so že osvojili naslov državnih prvakov v ekipni in posamezni konkurenci, tekmovalci iz Mojstrane pa tudi tvorijo stebere državne reprezentance na tekmah evropskega in svetovnega pokala.

Sedaj pa razvozlajmo uganko o akrobatskih skokih v vodo. Ljubitelji te nove smučarske vrste morajo veliko trenirati, če želijo obdržati kondicijo. Predvsem jo zahtevajo skoki, kjer je potrebna velika moč, pogum in spretnost. Trenirati morajo tudi poleti in prav zato so ob manjšem jezeru na Kredu nad Mojstrano postavili skakalnico iz umetne snovi, kjer v pole-

tnih mesecih vadijo. Posebnost tega treninga je v tem, da se tekmovalci spuсти s smučmi po zaletišču, opravi skok in potem pristane v vodi.

Člani akrobatskega kluba Mojstrana so se odločili, da v počastitev letošnjega občinskega praznika Jesenic organizirajo odprto prvenstvo v akrobatskih skokih v vodo, in sicer v soboto, 3. in nedeljo, 4. avgusta, na Kredu.

Priprav na prireditev so se lotili izredno resno in upajo, da bo uspela v zadovoljstvo vseh. Očistili so okolico, uredili boljši dostop do jezera. Skušali bodo zgraditi še manjšo skakalnico za enostavnejše skoke. Obnovili so tudi večjo skakalnico, na kateri bo odprto prvenstvo.

Nastopili bodo vsi naši najboljši akrobatski smučarji iz Mojstrane ter drugih jugoslovanskih klubov, pričakujejo pa tudi tekmovalce iz Avstrije.

V soboto ob 10. uri bo uradni trening, ob 13. uri pa se bo začelo tekmovanje. V nedeljo ob 10. uri bo uradni trening, ob 13. uri pa bodo ekshibicijski skoki. Popoldne ob 15. uri bo pred hotelom Triglav razglasitev rezultatov in družabno srečanje. Pokrovitelj prvenstva bo izvršni svet Skupščine občine Jesenice.

Organizatorji vabijo vse ljubitelje te atraktivne smučarske panoge, da si tekmovalstvo v soboto in nedeljo ogledajo v čim večjem številu. Do Kreda nad Mojstrano ni daleč, postavili pa bodo tudi usmerjevalne table.

J. R.

JESENIŠKI NOGOMETAŠI SE PRIPRAVLJAJO NA NOVO SEZONO

V poletnih mesecih jeseniški nogometiši ne poznajo počitka. Marljivo se že pripravljajo na novo sezono, ki se bo tokrat začela z nastopi v gorenjski ligi. V prejšnji sezoni so namreč zasedli zadnje mesto v slovenski območni ligi-zahod ter izpadli v gorenjsko ligo.

V okviru priprav na novo sezono so odigrali prijateljsko tekmo s Slovanom iz Ljubljane in izgubili z rezultatom 0:4, polčas 0:3. V četrtek, 1. avgusta, se bodo pomerili z ljubljansko Ilirijo, v soboto,

3. avgusta, bo na igrišču v Podmežakli turnir v počastitev praznika občine Jesenice. Poleg domačinov bodo nastopila še moštva: Rudar iz Trbovlj, Šentjakob s Koroske in Vozila iz Nove Gorice. Začetek turnirja bo ob 9. uri.

Omenimo še, da bodo jeseniški nogometiši v sredo, 7. avgusta, ob 18. uri na igrišču v Podmežakli odigrali prijateljsko tekmo z moštvom Vrbovec, ki je član zagrebške lige.

J. R.

GORSKI TEK

Na tekmovalcu v teku na 21 km dolgi progi, ki se je vzpela preko gorskega prelaza 2101 m visoko in je imela kar 1268 metrov višinske razlike, smo se na povabilo organizatorja iz Forni Di Sopre udeležili štirje Mojstrančani: Miro Smodič, Vlasta Kotnik, Barbara Klinar in Franci Teraž. Organizatorji so nas lepo sprejeli in nam zastojni nudili spanje in hrano. Do starta smo se pripeljali z avtobusom. Med potjo sem opazoval, kje bo potekala tekma. Večkrat mi je zastal dih, ko sem opazil vzponce.

Na startu smo bili že vsi nestrpni. Po prvih treh kilometrih smo se tekli v strnjeni skupini, nato pa sem pospešil tempo. Na vrhu prelaza sem imel 5 minut

prednosti pred nasledovalci in že sem sanjal o zmagi.

Vendar nisem poznal proge navzdol, zato sem veliko izgubil in so o zmagi odločili zadnji metri. Za dobro sekundo me je premagal Ezio Rovera, ki je progo pretekel v eni uri, 55 minutah in 49 sekundah.

Odlično se je uvrstil tudi Miro Smodič, ki je brez treninga osvojil 45. mesto med 95 tekmovalci (45 min. zaostanka za zmagovalcem).

To je bil doslej moj najtežji tek, saj je trikrat težji kot tek na Vršič, a se bom te tekme še z veseljem udeležil. V Jugoslaviji sedaj verjetno nimam tekmece na gorskih tekmah.

FT

PERMANENTNE VSTOPNICE

Hokejska kluba Jesenice in Kranjska gora obveščata vse svoje prijatelje in simpatizerje, da si lahko v avgustu preko sindikata ter v pisarni HK Jesenice v Podmežakli nabavijo permanentne vstopnice po 3.000 din.

Upravni odbor

PRIPOMBE K SESTAVKU »PRED ŠTIRIDESETIMI LETI IN PREJ«

V zadnji, 29. številki Železjarja, je tovariš Slovenko objavil sestavek »Pred štiridesetimi leti in prej«, v katerem je nekaj hudih napak, ki jih je zaradi natančnosti potrebno popraviti.

Avtor v svojem prispevku navaja: »Delo partijske organizacije je bilo zelo okrnjeno, šibko in otežkočeno. Stalna preganjanja in notranji frakcijski boji so partijo popolnoma oslabil, zato je poiskala možnosti svojega delovanja v okviru napredne sindikalne organizacije SMRJ (Savez metalnih radnika Jugoslavije) in delavskega kulturnega društva Svoboda.«

Vse kar navaja Slovenko je res, le glede delovanja partije moramo popraviti njegove ugotovitve, in sicer na osnovi znanih dejstev, ki jih v svojem zgodovinskem zapisu navaja tudi Miroslav Stiplovšek, Delavska enotnost šte. 23, 13. junija 1985, ki pravi naslednje:

»... Med organizacijami, prek katerih si je KPJ na Slovenskem hkrati z obnavljanjem najprej in najbolj učinkovito prizadevala širiti svoj vpliv med delavskimi množicami, so na najvidnejšem mestu delavska kulturna društva Svobode. Ta so dobila še poseben pomen že po uvedbi šestojanuarske diktature, ko so po-

stale edine legalne delavske organizacije, v katerih so lahko delovali komunisti, kajti tem je bilo tedaj prepovedano vključevanje v socialistične sindikate... Najprej in najbolj izrazito se je komunistični vpliv izdal v jeseniški podružnici, eni največjih v okviru Svobode. Širjenje komunističnega vpliva je osrednje vodstvo Svobode v Ljubljani poskušalo zavezati z drastičnim ukrepom, z razpustom jeseniške Svobode leta 1933. Člani razpuščene organizacije so nato ustanovili delavsko kulturno društvo Enakost...«

Ko avtor govori o stavki jeseniških kovinarjev pred 50 leti navaja: »Vencelj Perko, glavni delavski zapnik obeh tovarn na Javorniku in na Savi, je bil glavni pobudnik.«

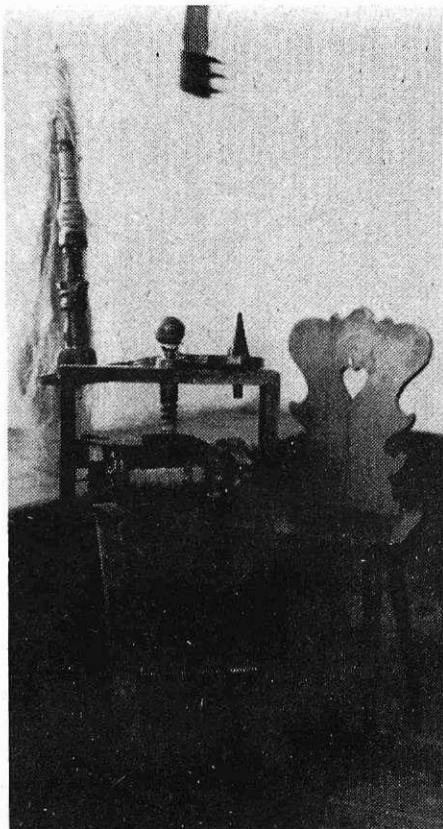
Vencelj Perko je bil takrat glavni zapnik za obrate na Savi, medtem ko je bil glavni zapnik za javorjske obrate Ignac Kralj, pač pa je bil Perko starešina vseh 34 delavskih zapnikov, kolikor jih je bilo takrat v Kranjski industrijski družbi in poleg Kralja glavni organizator stavke.

Slovenko tudi navaja, da je: »18. julija vodstvo tovarne popustilo in stavka je bila zaključena.«

Dejansko pa, kot v svojih spominih navaja Vencelj Perko, so bila pogajanja med KID in predstavniki delavcev končana v petek, 19. julija, ob 21. uri zvečer. Po tem so delegati delavcev odšli v obrate na Javornik in Savo in poročali delavcem o pogojih sporazuma, na katere je pristala KID. Poročila delegatov so delavci po daljšem obravnavanju sprejeli. Sporazum je bil podpisan v soboto, 20. julija, ob 1.30 ponoči.

Pri opisovanju različnih dogodkov iz zgodovine delavskega gibanja moramo v interesu zgodovine in resnice uporabiti vse dosedanje zapise oziroma vi re, ki jih je za naše območje zelo veliko. Zelo natančno sta jih pridružen v zadnjem desetletju v LISTIH in zborniku Jeklo in ljudje obdelala književnik, zgodovinar in publicist Miha Klinar in predvojni komunist in revolucionar Vencelj Perko. Vsekakor bi tako zapisovalci kot pripovedovalci morali poseči vedno po najnovejših virih, predvsem pa navajati, katere vi re so uporabljali pri svojem zapisovanju.

Joža Varl

Kolourat v Prešernovi rojstni hiši v Vrbi
(foto Branko Čušin)

Miha Cenc

SKLADEN S SEBOJ IN DRUGIMI

Odnos zarišeš,
na sebe napišeš,
ga v vlakna vpneš.

Grudi gnetljive,
lakotnice prilagodljive,
spomine dotikov kopičijo.

Prstom domačnim,
dlanem tujim
isto odgrinjajo.

Celo skregana brata,
malinovec in tropinovec,
se še v slabi pesmi
vdano rimata.
Zato, kar se da hitro
pozabi me.

TRMASTO PROTI TEŽNOSTI

Na začetek se vrača krog.
Nam je zato tako blizu
koketna špirala,
da bi težnosti kljubovala?

Če videl nisi
LE GRAND HORNU
si ušel še eni žalosti.
Se upirata razpadanju
le kamen in bron,
visoko postavljenega
kipa lastnika.
Središče je bil, os,
želel večnost, moč.

Je požrl zeleni volk,
trde, bronaste oči,
da videl ne bi
kako železo rjavi,
kako plevel sesedlino zeleni.

V ušesih mu drobna ptica gnezdi,
da ne bi čutilo uho bolečino,
ko iznenada opeka pade v tišino,
kjer nekoč je jeklo rožljalo,
se trlo železo, zvenelo.

Veter trga zadnje
rjaste, pločevine,
skozi osleplela okna
opustelē vorane napihuje,
stene zdeluje.
LE GRAND HORNU,
tako čudno joka, stoka,
kot da bi zdehala
velika, počena okarina.

V 64. številki LISTOV s svojimi prispevki sodelujejo: Miha Cenc (pesmi), Emil Cesar (kulturna zgodovina), Valentin Cundrič (pesmi, ocena pesmi), Valerija Čučnik (pesmi), Marjan Čufar (pesmi), Obraski Diamant (pesmi), Benjamin Gracer (pesmi), Miha Klinar (pesem), Franc Konobelj-Slovenko (zgodovina), Tone Konobelj (zgodovina), Sonja Koranter (pesmi), Janez Meterc (zgodovina), Igor Pustovrh (pesmi), Ana Staze (pesmi), Milan Strmec (pesmi), Edo Torkar (proza), Marinka Uršič (pesmi), Joža Varl (zgodovina), Ivan Vesel (moralka), Anđelko Vuletić (pesmi), učenci osnovne šole Jeseniško-bohinjski odred Kranjska gora in slikarka naivka Zlata Volarič. Ostali slikovni material: Tehnični muzej železarne.

LISTI izhajajo kot priloga tednika ŽELEZAR — glasila delovnega kolektiva SOZD SZ Železarna Jesenice. Ureja kulturno umetniški klub DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice, glavni in odgovorni urednik Joža Varl.

Marjan Čufar

VZEMLJOHOD

1.
Predanili smo v podobah.
Prenočili v jadrnih in obrežni fantaziji.
Potoči reko pesmi za podzemljem,
Za mrtvo idejo v mahagoniju!

Nekje je pleme ufonavtov.
In tam so v gozdu pečine iz
alabastra, kite in žile iz
kaljene vode.
V razgibani srebrnini se levijo ježi
in podobe celinske noči se kopljejo
v izkrvavljenem veselju.
Toda kaj, ko pa je perut osemenjejanja
trohnočna. Otipana je z molovsko
pahljačo in s tuležem volkov.

Nad nami imajo rotorji oblakov
svoje večerne promenade
in kresničja telesca so všita
v lepoto solz.
Nad nami je sveča časti
v mrakobni čumnati
in zaman so vse zvezde.

2.
Zjasnilo se je v šibju
premočenega obzorja.
Oporniki neba se lomijo.
Diskutativni veter je zamolčal
skupinsko prisluškovanje
In zrcalni dim je sploščen
kot volja padel v zrak.

Predramili smo se nekje
nad svojim jazom.
Noč se je vsa porjavela krotovičila
in bilo je tik pred tem, da zagori.
Volja je cvetela kot pašnik zaznav
in bila je tik pred
svojim vzemljehodom.

KDO IZ MENE POJE:

LJUDJE, LJUDJE, LJUDJE...

Delavski zbor med stavko leta 1935 v valjarni žice

OB 50-LETNICI STAVKE JESENIŠKIH KOVINARJEV

JOŽA VARL

ZA OBVLADOVANJE TEŽKIH RAZREDNIH SPOPADOV IN IZVAJANJE AKCIJ JE BILO POTREBNEGA VELIKO ZNANJA

Stavka kovinarjev pred petdesetimi leti v naprekinjenosti naprednega delavskega gibanja v našem železarskem revirju pomeni velik uspeh močno pomlajene, čeprav komaj dvajsetčlanske jeseniške organizacije komunistične partije pri širjenju vpliva med delavci, ne glede na njihovo različno strankarsko pripadnost in svetovni nazor. Pomeni prelom v razvoju delavskega gibanja glede krepitve akcijske enotnosti in revolucionarnosti delavske in široke ljudske fronte. S tem so jeseniški komuni-

sti dokazali, da dosledno uresničujejo novo strateško politično usmeritev, ki jo je oblikovala pokrajinska konferenca Komunistične partije Jugoslavije v Goricanah in četrt državna konferenca KPJ v Ljubljani v drugi polovici leta 1934 ter plenum partije junija 1935 v Splitu. Čeprav je bilo stavkovno gibanje na Slovenskem sredi tridesetih let močno razgibano, pa je bila jeseniška stavka prav gotovo prva, ki je akcijsko povezala delavce iz vseh treh strokovnih — sindikalnih organizacij, ki so se tudi

MIHA KLINAR JESENIŠKA PESEM

Napolnili ste
moje srce s pesmijo,
težko kakor jeklo
in pekočo kakor taleča se rudā —
prebodite me — plavž,
da izlijem žareči šarž.

Prebodite, plavžarji, plavž!
Pretalil me je ogenj
in nestrpen čakam,
da bruhnem skozi odprtino
goreči železni potok
in zažarim pred vašimi očmi
in sproščnem sijaju.

S svojim žarom bom razbil temo
in poljubil skale Mežakle,
pobožal smrekove gozdove,
objel našo ozko dolino
in v vas, plavžarji,
zazrl svoj obraz
in — domovino...

(Nadaljevanje na 2. strani)

povezale v enotni »medstrokovni akcijski odbor«, ki je sprejel politični program nadaljnjega skupnega delovanja in začel izdajati svobodno glasilo delavcev KID NAŠ KOVINAR.

Politično in akcijsko delovanje maloštevilnih jeseniških komunistov, izraženo predvsem v političnem uspehu stavke, in leto kasneje pri občinskih volitvah, je dobilo veliko posnemalcev v stankah, ki so na Slovenskem sledile. Svoj odmev pa je dobilo tudi v »Manifestu slovenskemu narodu«, ki je bil sprejet na ustanovnem kongresu Komunistične partije Slovenije 18. aprila 1937 na Čebinah. To je bil prav gotovo veliki prispevek jeseniškega delavskega gibanja in delovanja komunistov v njem k slovenski zgodovini, kar šele v zadnjih letih dobiva pravo mesto v zgodovini slovenskega delavskega gibanja. Brez revolucionarnih procesov, ki so se odvijali na Gorenjskem ob jeseniškem štrajku in po njem, na Jesenicah ne bi dosegli že leta 1941 take politične enotnosti železarjev in večine prebivalstva. Že v prvem letu okupacije je na poziv Komunistične partije Jugoslavije k oboroženemu odporu odšlo v partizane 243 železarjev in delež jeseniških borcev v skupnem številu slovenskih partizanov je v letu 1941 znašal kar 12 %. O tem govori celo nemško poročilo z dne 27. januarja 1942, da so na Jesenicah skoraj vsi ljudje pristali Osvobodilne fronte slovenskega naroda.

Stavka leta 1935 je bila za razvoj delavskega gibanja prelomnega pomena, saj je potrdila spoznanje o povezanosti in medsebojni odvisnosti delavskega razreda. To pa prav gotovo zato, ker so jeseniški komunisti dovolj zgodaj spoznali, da je delavsko enotnost mogoče doseči le v akcijah za njihove interese z dosledno in pošteno borbo in z lastnim zgledom. Jeseniški komunisti so to spoznali kljub napačnim direktivam takratnega vodstva Komunistične partije Jugoslavije v emigraciji, ki je izražalo sektaško-stališče, da je potrebno ustvariti najprej organizacijsko enotnost delavcev.

DOLGA LETA ŽALOSTNEGA RAZDORA MED DELAVSKIM RAZREDOM

Dogajanja pred petdesetimi leti ne moremo obravnavati nepovezano z življenjem in delom pred tem in ne da bi upoštevali, da je bilo delavsko gibanje na Jesenicah že od samega začetka izpostavljeno težkim preizkušnjam. Najbolj nam bo to ilustriral citat iz brošure »Jesenice«, ki so jo leto dni po štrajku izdali jeseniški železarji in v njej ocenjujejo razmere v začetku našega stoletja takole: »Javnega zborovanja tedaj ni bilo več mogoče sklicati. Nahujskani delavci in meščani... so bili pripravljani na vse, samo da preprečijo vsako sestajanje in delo teh pogumnih mož... Župnik in ravnatelj sta imela povsod svoje vohune... ki se niso sramovali ovajati lastne sotrpine, ako so se udeležili »rdečkarških« shodov in sestankov... Terorizirali so celo gospodinje, da so morale »rdečkarjem« odpovedati stanovanja. Prostorov za sestanke ni bilo mogoče nikjer več dobiti. Plačani agenti so kar grmeli po Jesenicah... Župnik je v svojem gorečem stremljenju šel tako daleč, da... ni hotel krstiti otrok, ako je domneval, da so njihovi botri »rdečkarji«... škof je to odobril z motivacijo, da se socialdemokratov ne prizna za botre...«

S prvimi stankami ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja, to je v času koncentracije industrije na jeseniškem območju, se dejansko že začel žalostna pot razdora med komaj porajajočim se delavskim razredom. Klerikalno-liberalnim nasprotjem so se pridružili še socialni demokrati, vsi pa so se borili za vpliv med delavskim razredom in za vključevanje delavcev v svoje strokovne organizacije. Sociali-

stično usmerjeno strokovno organizacijo dobimo šele leta 1906, in sicer Zvezo kovinarskih delavcev Avstrije — podružnica Jesenice. Te politične stranke oziroma strokovne organizacije delavstva so ustanovljale tudi kulturna in druga društva, da bi tudi na ta način širile svoj vpliv med delavstvom in ostalim prebivalstvom. Čeprav se je do sredine tridesetih let zvrstilo več delnih in splošnih, večjih ali manjših stank, zaradi razdora med delavci ni bilo vidnejših uspehov, čeravno je bil to čas socialnega prebujanja delavcev.

Razdiralne tendence so se nadaljevale tudi po prvi svetovni vojni, ko smo imeli tri organizacije: Zvezo kovinarskih delavcev Jugoslavije, Jugoslovansko strokovno zvezo in Narodno strokovno zvezo. Tako kot so se cepile politične sile, tako se je začelo oziroma nadaljevalo razdvajanje tudi sindikalnega oziroma strokovnega gibanja. Z ustanovitvijo Komunistične partije (stranke) Jugoslavije aprila 1919 oziroma 1920 pa je na sceno stopila nova politična sila, ki je delovala na načelih znanstvenega socializma in je slovensko delavstvo povezala v bratsko zvezo z delavstvom drugih narodov Jugoslavije in z delavskim gibanjem v svetu.

Že na začetku leta 1920 je bila ena od dvajsetih organizacij komunistične stranke na Slovenskem tudi na Jesenicah. Ta je, tudi po zaslugi ruske oktobrske socialistične revolucije, dobila velik ugled in vpliv med delavstvom. Toda že konec leta 1920 je jugoslovanska vlada z Obznanom prepovedala dejavnost Komunistične partije Jugoslavije in drugih revolucionarnih organizacij, z zakonom o zaščiti države pa je komunistična dejavnost postala kaznivo dejanje. Začelo se je preganjanje komunistov, partija pa je morala za dve desetletji preiti v ilegalo. V takih razmerah se je komunistična partija hkrati z bojem proti sektaštvu, frakcionizmu in oportunizmu v lastnih vrstah usmerila na idejnopolično vzgojo in usposabljanje članov in drugih naprednih kadrov za delo med ljudmi in izvajanje različnih akcij za reševanje družbenopolitičnih in socialnoekonomskih problemov.

JESENIŠKI KOMUNISTI SO ŠIRILI SVOJ VPLIV MED DELAVCI PREK DELAVSKEGA KULTURNEGA DRUŠTVA SVOBODA IN ENAKOST

Jugoslovanska vlada je na čelu z notranjim ministrom dr. Antonom Korošcem uporabljala vsa sredstva za zadušitev revo-

lucionarnega delavskega gibanja. Med organizacijami, kamor so prenesli svojo dejavnost komunisti na Slovenskem, da bi hkrati z obnavljanjem organizacije še naprej najbolj učinkovito širili svoj vpliv med delavstvom, so na najvidnejšem mestu socialistična delavska kulturna društva Svoboda. Najprej in najbolj izrazito se je komunistični vpliv zasadil v jeseniški Svobodi, eni največjih na Slovenskem, ki je bila ustanovljena leta 1919. Širjenje komunističnega vpliva je centrala Svobode v Ljubljani poskušala zaječiti z drastičnim ukrepom — z razpustom jeseniške Svobode aprila leta 1933. Toda člani razpuščene Svobode so še v istem letu ustanovili delavsko kulturno društvo Enakost. Komunisti, ki so imeli v društvu vodilno vlogo, so se v okviru društva sami idejnopolično usposabljali, razen tega pa vplivali na kulturni program in široko izobraževalno dejavnost, ki je bila namenjena delavstvu. Jeseniška partija je postala dejanska tista sila, ki je prerasla meščansko-demokratsko pojmovanje strankarstva in je postajala združevalna sila vseh naprednih sil, brez katerih si ni bilo mogoče zamišljati uspešne stavke pred petdesetimi leti in tako spontanega odpora proti okupatorju leta 1941.

RAZREDNA ZAVEST MORA BITI OBOROŽENA Z ZNANJEM

Na razgovoru o delavskem gibanju in kulturi med obema vojnama, ki je bil pred devetimi leti v zvezi z akcijo tednika »Komunist« — Človek delo in kultura, je predvojni komunist in revolucionar, v času stavke glavni delavski zaupnik za obrate na Savi in starešina vseh 34 delavskih zapnikov Kranjske industrijske družbe ter ob Ignacu Kralju glavni organizator stavke, Vencelj Perko, govoril med drugim o potrebi in izredni želji po izobraževanju, po znanju. Takole je razmišljal:

»Vsi komunisti in drugi napredni delavci, ki smo bili vpeti v razredni boj, smo imeli izredno željo po znanju. To nas je spodbujalo in motiviralo, da smo iskali znanje v knjigah ali pri ljudeh, ki so več vedeli. Veliko nam je pomenilo tudi sodelovanje v jeseniški Svobodi oziroma Enakosti in meni osebno še posebno v dramskem odseku, kar mi je veliko pomagalo v javnem političnem nastopanju. To smo morali, kajti že same kolektivne pogodbe med delavci in Kranjsko industrijsko družbo so bile tako zapletene sestavljene, da smo morali veliko vedeti, da nas niso varali. Pa tudi za

lovadci Sokola so dobili svojo telovadnico in seveda dobre pogoje za vadbo. Orli so imeli svoj prostor v prostorih »črnega« konzuma na Savi.

Po zakonu o Sokolu Kraljevine Jugoslavije, v začetku decembra 1929, je bil Sokol »organizacija privatne iniciative, ki dela po načelu en narod, ena država, eno sokolstvo«. Decembra pa se je Sokol vključil v enotno režimsko organizacijo Jugoslovanske narodne stranke (JNS), ki je hotela prostovoljno in telovadno organizacijo predvsem podrediti strankarskim namenom. Del demokratičnega krila je prišel v spor predvsem zaradi približevanja Jugoslovanski radikalni skupnosti (JRZ), torej klerikalcem. Seveda je Sokol ostal režimska organizacija in o kakršnemkoli revolucionarnem programu (kot pri Svobodi) ni bilo govora.

Najboljši sokolski telovadci so nastopali na velikih zletih in prireditvah v Ljubljani, Mariboru, Zagrebu, Osijeku, Novemu Sadu, Sušaku, Skopju, Beogradu, Sofiji in predvsem na vseslovenskem zletu v Pragi. Kot izvrsten telovadec je izstopal Janez Pristov, ki je branil jugoslovanske barve v Pragi, Varšavi, Parizu in celo na olimpiadi v Berlinu. Jeseničani so nastopili na številnih prireditvah in zletih na Gorenjskem in predvsem na vrtu sokolskega doma na Jesenicah.

K razmišljanju o Sokolu (pa tudi o Orlu) me je spodbudila predvsem slavnostna akademija decembra 1984 v domu TVD Partizana. Nisem imel namena napisati kronike ali celo zgodovinske študije, saj je na voljo razmeroma malo arhivskih virov, ampak sem se hotel predvsem omejiti na nekatera najbolj ključna dogajanja med obema vojnama, torej na obdobje, o katerem še vedno nismo uspeli podati kritične ocene telovadne dejavnosti v celoti. Zanimivo je, da smo doslej ocenjevali (tu mislim predvsem na slavnostne govornike ob jubilejih in akademijah TVD Partizana na Jesenicah) kot edinega »predhodnika« Partizana Sokola, zanemarili pa predvsem Svobodo (pa tudi klerikalnega Orla, ali »čuka«, kakor so ga posmehljivo imenovali po jeseniškemu kaplanu), katere delež je bil v kulturni in športni dejavnosti zagotovo najpomembnejši. Sopotniki in člani takratnih telovadnih vrst priznavajo, da so v Svobodi delovali predvsem napredno misleči delavci, medtem ko so bili pri Sokolu in Orlu delavci, kapitalisti in uradniki »bratje«. Če izvzamemo demokratično krilo Sokola (ki se je tudi vključil v Osvobodilno fronto), potem lahko ocenimo sokolske in orlovske vrste za meščanske, kjer so svoja (politična) merila krojili režim, kler pa tudi Kranjska industrijska družba.

Telovadno društvu Partizan, ki se je rodilo v obdobju nastajajočega samoupravnega socializma, je lahko ponosno na svojo dolgoletno tradicijo, dolg starejši in mlajše generacije pa je, da to tradicijo ohranjajo, predvsem pa da ceni tisto, kar je bilo v preteklosti najsvetlejši. Upam, da bo članek spodbudil mlajše kroniste k osvetlitvi štiridesetih let povojnega razvoja telovadbe na Jesenicah, ko smo imeli izredne telovadne vrste na čelu s Sonjo Rozman por. Petač, Jožetom Oblakom in drugimi. V zadnjem obdobju pa dosegajo lepe rezultate predvsem dekleta, pod mentorstvom Leona Mesariča.

Viri:

Franc Škrli: Zgodovinski razvoj delavskih kulturnih organizacij na Jesenicah in Javorniku (Jeklo in ljudje, I)

Majda Zontar: Društva, ki so razvijala kulturo, telovadbo in planinstvo na Jesenicah do prve svetovne vojne (rokopis iz Jeklo in ljudje, V)

Matija Sušnik: Ob 50-letnici TVD Partizana (1954)

Avugst Jelen: Spomini na Svobodo in Enakost

Arhiv Tehniškega muzeja Železarne Jeseni-

Člani in naraščaj društva OREL na Jesenicah pred prvo svetovno vojno (fotografirani v tehničnem muzeju Železarne)

Tamburaški odsek DKO Svoboda Jesenice leta 1920 podla Lulovik Veder

Člani DKO Enakost Jesenice na izletu na Poljanah, 1. maja 1938 — v ozadiju v sredini »

(Nadaljevanje z 29. strani)

Čeprav sta med obema vojnoma vrsti Sokola in Orla dosegali večje športne uspehe, pa ima vendar športna dejavnost Svobode posebno mesto. O tem so že pisali predvsem France Škrlič, Avgust Jelen, Vencelj Perko pa tudi nekateri zgodovinarji.

Podružnica Svobode je začela z delovanjem že oktobra 1918, 26. januarja 1919 pa je že imela svoj prvi občni zbor. Delavsko kulturno in telovadno društvo Svoboda je 24. julija 1920 ustanovilo telovadni odsek, ki je imel svoje prostore v Jelenovi stavbi, ki se je po odkupu leta 1920 preimenovala v Delavski dom. Vendar pa stavba v začetku še ni bila primerna za telovadne vaje, zato so telovadci vadili kar na prostem. Da vaj, kljub slabim pogojem za vadbo niso zanemarjali, pove podatek, da so imeli že v prvem letu člani 130 ur vaj, nekoliko manj pa tudi članice. Za prvega načelnika telovadnega odseka so izbrali odličnega predvojnega telovadca Janka Pušlja, vendar ga je že konec leta 1920 zamenjal Jože Vovk, ki je potem vrsto let uspešno vodil telovadni odsek.

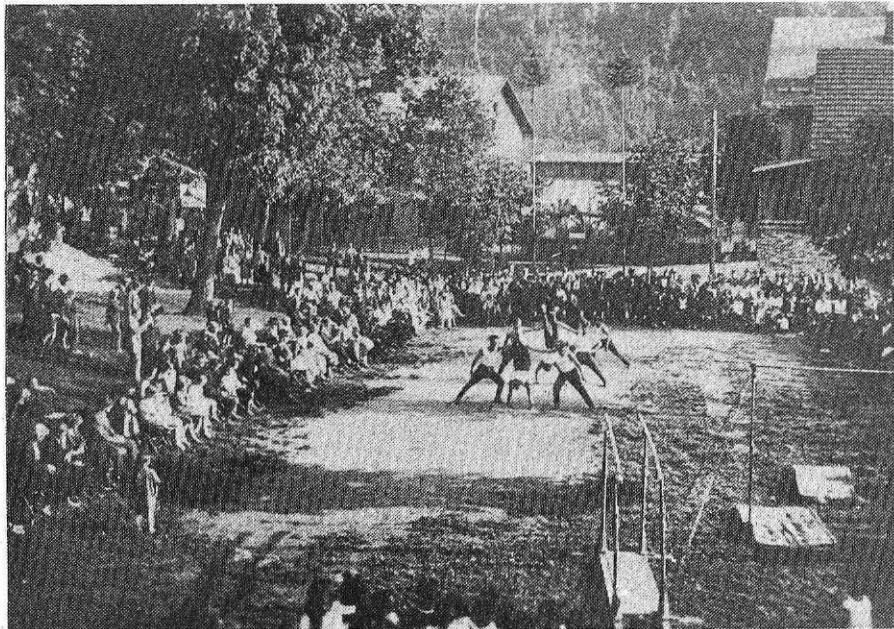
Prvi javni telovadni odsek jeseniške Svobode je bil 21. avgusta 1921 na vrtu Delavskega doma. Nastop si je ogledalo veliko gledalcev, med gosti pa je bilo tudi več predstavnikov svobodaških društev iz drugih slovenskih krajev.

Že leta 1922 so marljivi svobodaši komaj po dobrem letu priredili prvo delavsko olimpijado v Sloveniji. Novinar takratnega glasila Svobode »Kres« je o tem dogodku zapisal: »Ko preiščujem o našem delavskem telovadnem gibanju, se mi vsiljuje živa primera s tisočglavo armado čehoslovaške delavske telovadne enote. Tudi tam je bilo v pričetku le malo število idealnih ljudi v pokrajinskem mestecu, ki so si nadelali nalogo osamosvojitvi delavsko telovadno stremeljenje. Malo so našli razumevanja celo v lastnih vrstah in dolga leta so pretekla v pričakovanju idealnega gibanja. Toda prišel je čas, ko so si početniki predrl s svojo iniciativo in danes lahko s ponosom gledajo na svoje delo. To smo hoteli povedati vrlim jeseniškim delavcem, ki so leta 1919 začeli z istim namenom in z istimi težkočami kakor čehoslovaški sodruzi leta 1894 v Julijanovem. Že danes lahko gledajo na uspehe svojega dela, ko se jim četa polagoma a gotovo večja in šteje že danes 35 članov, 26 članic, 65 obrtnega naraščaja, in sicer deškega in 30 deklškega. Gotovo bo treba še dolgih bojev preden dosežejo vse svoje namene in preden jim bodo sledili drugi delavski kraji, da se potem nekdanje zveže s silovito armado združenih slovenskih telovadnih delavskih enot.«

Telovadba je bila v prvem obdobju glavna športna dejavnost svobodašev. Junija 1923 so pripravili nov javni nastop na vrtu Delavskega doma, ki je bil nasploh najbolj primeren za razne telovadne akademije, nastope pa tudi politične manifestacije in proslave.

Leta 1924 sta zaradi vse večjega razmaha delavskih organizacij oblast in vodstvo Kranjske industrijske družbe (KID) na Jesenicah začela pritiskati na delavske voditelje in organizacije nasploh. Prav zaradi tega je delovanje v telovadnem odseku (pa tudi drugih odsekih Svobode) skoraj zamrlo, saj so bili odpuščeni z dela skoraj vsi vaditelji telovadnega odseka. Tudi v letu 1925 je tako delovanje zamrlo, svobodaši pa so začeli s preurejanjem velike dvorane Delavskega doma. Kljub trudu jim tega leta ni uspelo zaradi priprave že kar tradicionalne telovadne akademije.

Ker je bila v tem času telovadba najpomembnejša športna dejavnost, so si morali svobodaši omisliti tudi nove drese (beri uniforme!). Na vso nesrečo so s takimi dresi nastopili na telovadnih akademijah 7. marca in 25. avgusta 1926 na vrtu Delav-

Javni nastop telovadcev DPD Svoboda za Delavskim domom na Savi leta 1928 (fotoarhiv tehničnega muzeja Železarne)

mogli znebiti občutka, da so dresi podobni sokolskim. Ko so svobodaši leta 1928 nastopili v Beljaku, so jih tamkajšnji gledalci enostavno zamenjali s češkimi sokoli.

Telovadci so imeli več uspešnih gostovanj v Mariboru, Trbovljah, Trzinu in v že omenjenem Beljaku, gledalci pa so jih posod lep sprejem. Drago Stepišnik je v svojem opisu telesne kulture priznal, da je bila delavska telovadna enota jeseniške Svobode najboljša v Sloveniji.

15. decembra 1929 je bila v Delavskem domu na Savi zadnja telovadna akademija, saj je policijska direkcija 31. decembra istega leta prepovedala delovanje telovadnih odsekov v okviru Svobode. Centrala Svobod se je sicer pritožila na notranje ministrstvo, vendar brez uspeha.

Ni namen tega pisanja opisovati dejavnosti Svobode v celoti, saj so njene razsežnosti širše in jih ni moč ocenjevati samo s športnimi dosežki. Res je, da se je po letu 1929 športna dejavnost Svobode prenesla v nogomet, smučanje, atletiko, kolesarjenje in »teško atletiko«, dekleta pa so igrala hazeno (veliki roket), kasneje pa je bil ustanovljen tudi šahovski odsek. Za delavskega športnika je bilo sodelovanje v Svobodi predvsem politično dejanje, razredna opredelitev delavskega razreda proti meščanskim društvom. V tekmovalnih z meščanskimi društv (Sokolu in Orlu) pa so dali svobodaši vse od sebe in jih tudi čisto premagovali.

28. januarja 1929 je jeseniška žandarmerija aretirala in zaprla enajst članov jeseniške Svobode, ker so vadili simbolične telovadne vaje na melodijo Internacionala. Vse so prepeljali v ljubljanske zapore in šele 20. februarja so bili izpuščeni. Med aretiranimi je bila vrsta znanih revolucionarjev in komunistov kot Jože Gregorič, Polde Stražinar, Andrej Prešeren in drugi. Kmalu po aretaciji svobodašev je Tone Čufar napisal pesem »V januarju zaprtim sodrugom«.

Sestojanuarska diktatura je tako prepovedala telovadno dejavnost, ni pa mogla zavreti napredne in revolucionarne dejavnosti v športnih in kulturnih odsekih Svobode, ki je segla v leto 1933, ko je bila po sporu s centralo razpuščena Svoboda in ustanovljena Enakost. Le-ta je nadaljevala s športnim in kulturnim delovanjem do razpusta leta 1938. Tudi pristop k Enakosti

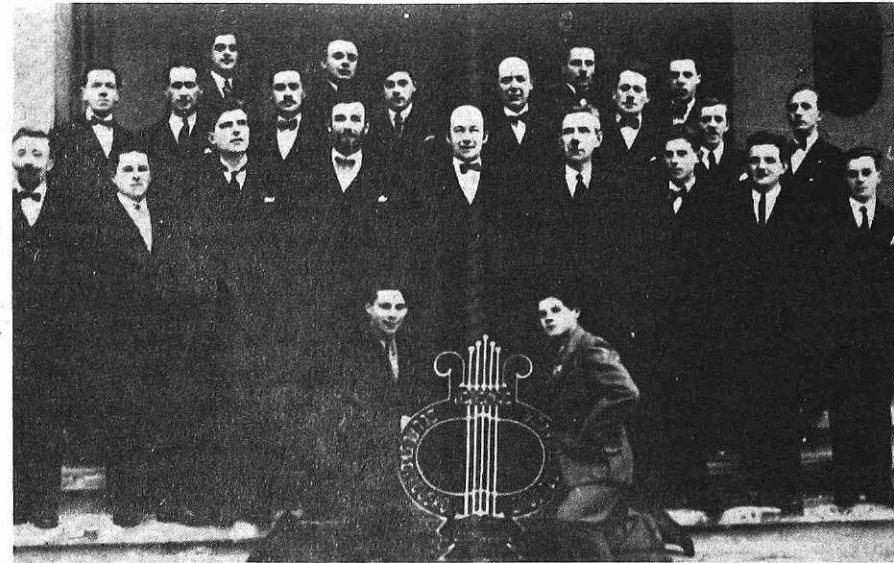
Zanimivo je, da se športniki Enakosti niso hoteli udeležiti zadušnice za »blagopokojnim viteškim kraljem Aleksandrom I. Zediniteljem« oktobra 1934, niti niso prišli na svečano zaprisego njegovemu nasledniku »ta smrkavemu Petru«, kot so ga imenovali. Zaradi tega so jim razpustili športni odsek in junija 1935 so bili primorani člani ustanoviti nov športni klub Kovinar, ki je vztrajal do leta 1939.

Naj prepustimo oceno delovanja športnih odsekov Svobode, Enakosti in Kovinarja kronistu in sopotniku Avgustu Jelenu, ki je v svojih spominih zapisal, da je bila Svoboda predvsem za najrevnejše in predvsem za tiste, ki so bili delavskega porekla in, ki so s svojim naprednim delovanjem dali društvu širše razsežnosti, medtem ko je dejavnost Sokola in Orla ostajala v okviru meščanskih vrst, pa čeprav sta dosegla večje športne dosežke.

V desetih letih delovanja odseka Svobode so se zvrstili naslednji načelniki in vaditelji odseka: Janko Pušelj (od junija 1920 do konca 1920), Jože Vovk (od leta 1921 do 1927), Franc Franc (od 1927 do 1928), Andrej Pleš (od 1928 do 1929), Pavel Štravs (od konca 1929 do januarja 1930, ko je oblast prepovedala delovanje telovadnega odseka Svobode).

Naj ob tem zapišemo še, da je bil delež Svobodašev v narodnoosvobodilnem boju izreden, saj je bila večina prvoborcev leta 1941 prav iz vrst Svobode in Enakosti, na kar še danes spominja spominska plošča in (na žalost) razpadajoči Delavski dom.

V obdobju med obema vojnoma sta seveda poleg Svobode nadaljevala s tradicijo telovadbe tudi Sokol in Orel (pa tudi »slovenski fantje« kot mladinska organizacija Jugoslovanske radikalne skupnosti JRŽ). Med obema je vladalo dokajšnjo rivalstvo, vendar pa ne zaradi političnih razlogov (saj sta bili obe nosilki istega svetovnega nazora) ampak predvsem na športnem (pa tudi kulturnem) področju. Pravzaprav je to rivalstvo popeljalo telovadbo na Jesenicah do dokajšnje kvalitete, ki je tudi v slovenskem merilu dosegala lepe uspehe. Po prvi svetovni vojni so sokolski telovadci sprva gostovali v bivši »schulvereinški« šoli in kasneje v telovadnici osnovne šole, leta 1924 pa je bil že položen temeljni kamen za kasnejši sokolski dom. Po daljšem času in zavlačevanju je bil sokolski dom leta

Pevski zbor DKD Svoboda Jesenice leta 1929, zborovodja Martin Jeram

delo med ljudmi, med delavci in zlasti za razkrinkavanje dvoličnosti, »spravaštva« z vodstvom tovarne in pojavi birokratizma v strokovnih — sindikalnih organizacijah je bilo potrebno veliko idejnopolitičnega in splošnega znanja.

Za delavske zaupnike smo, na primer, že leta 1929 imeli izobraževalni tečaj, na katerem smo obravnavali matematiko oziroma računstvo, knjigovodstvo, govornišvo, dopisništvo in tekoče probleme. Imeli smo tudi debatne večere, na katerih so poleg komunistov sodelovali tudi drugi simpatizerji. Zelo aktiven pri tem je bil Tone Čufar. Obravnavali smo predvsem idejna vprašanja, marksistične teme oziroma posamezna poglavja iz marksizma, analizirali in dialektično osvetlili pa smo tudi različne informacije, ki smo jih brali v časopisju ali drugih publikacijah. Veliko pa nas je bilo naročenih tudi na različne knjige z angažirano in marksistično vsebino.

Marksov Kapital sem študiral zvečer doma v postelji, največkrat z baterijo v roki. V začetku sem tudi po večkrat prebral posamezno stran, pa nisem vedel, kaj napisano pomeni. Pa nisem odnehal, še in še sem se vračal k istim poglavjem, veliko tega pa smo razčiščevali tudi na debatnih večerih, kjer so nam tovariši, ki so več vedeli, razlagali posamezne teme. Na ta način smo si pridobivali znanje in marksistično pojmovanje razvoja in posameznih pojavov. Imeli pa smo tudi zelo dobre stike z naprednimi študenti in intelektualci v Ljubljani. Na Jesenice so hodili predavati ali na debatne večere: Tone Seliškar, Cvetko Kristan, Ivo Štempihar, Dušan Kermavner, Ludvik Mrzel, Angelo Cerkvienik, Srečko Kosovel, Bratko Kreft, Rudolf Golouh in kasneje tudi učitelj Stane Žagar, ki je bil izredno razgledan. Vsi ti so nam veliko pomagali, da smo kasneje obvladovali izredno težke idejnopolitične spopade in bolj pogumno izvajali različne akcije. Vse pridobljeno znanje smo tudi prenašali na ostale delavce, predvsem v okviru strokovne organizacije SMRJ — Zveza metalurških delavcev Jugoslavije.

Veliko nam je pomenilo zelo razredno angažirano pisanje Toneta Čufarja, še posebno pomembna in odmevna pa je bila njegova drama POLOM, v kateri je obravnaval stvari, ki so se čez leto dni resnično dogajale. Dramo Polom smo prvič igrali maja 1934, julija 1935 pa smo stopili v stavko in povod zanjo in dogodki med stavko so se odvijali zelo podobno kot tih te dni

mer, ena od žensk, ki so stražile vhod v tovarno, ko sem se vračal s pogajanj v obrate, zavpila: 'Vencelj, glej, da se boš tako držal kot Jurman v Polomu'. To pomeni, da so ljudje dramo gledali, jo razumeli in da je tudi odmevala med njimi.«

Zanimivo je, da je Vencelj Perko v Polomu igral Jurmana, ki je razgaljal izkoriščanje kapitala in navidezne »bojevniške« za delavske pravice, ki so bili podrepaniki kapitalistov. Podobno vlogo je imel tudi v stavki, le s to razliko, da to ni bila igra, temveč trda in neizprosna borba za temeljne pravice delavcev, krepitev njihove borbenosti in politične enotnosti. Sicer pa se je Vencelj Perko prvič predstavil na odru jeseniške Svobode 10. decembra 1933 na spominski prireditvi ob 15. letnici smrti Ivana Cankarja. Nastopil je z recitacijo in v vlogi Petra v farsu Ivana Cankarja Pohujšanje v dolini Šentflorjanski, iz katere so ta večer odigrali odlomek. V kasnejših letih pa se je uveljavil tudi kot režiser.

ANGAŽIRANI KULTURNO-UMETNIŠKI PROGRAMI V SVOBODI IN ENAKOSTI

Že od ustanovitve dalje leta 1919, še bolj pa po Obznani, ko so komunisti prenesli svojo dejavnost v jeseniško Svobodo, je bil v društvu prisoten razredno angažiran kulturni program, seveda pa ni manjkalo tudi družabno zabavnega programa. Vse pa je bilo namenjeno dviganju kulturnega nivoja delavcev in njihove splošne razgledanosti ter razrednemu osveščanju. Tako se je, na primer, dramski odsek že v prvem letu svojega delovanja decembra 1920 predstavil s dramo Ivana Cankarja Kralj na Betajnovi in naslednje leto z njegovo igro Za narodov blagor, poleg del Finžgarja, L. N. Tolstaja in drugih avtorjev. Sicer pa je bil Ivan Cankar s svojimi celovečernimi odrskimi deli ali posameznimi odlomki oziroma prizori iz svojih del prisoten v repertoarju Svobode oziroma Enakosti vseh dvajset let delovanja med obema vojnoma. Za ilustracijo angažiranosti kulturnih programov oziroma njihove povezanosti z naprednim delavskim gibanjem pogledimo dejavnost Enakosti v letu 1934, to je v letu pred veliko stavko kovinarjev, in v prvih mesecih v letu 1935.

Na letnem občnem zboru Enakosti marca 1934 je takratni predsednik, komunist Stane Bokal v svojem referatu dejal: »Dvigajoč ščit in plamenico znanstvenega

PESMI NEZNANEGA ZAPORNIKA V BEGUNJAH

*Dan za dnevom teče
ali nihče nič ne reče
kdaj vrneš se:
o, zlata svoboda!*

*Ura ure bije
v zemlji rast nova klije
ali nihče ne ve:
kdaj vrneš se:
o, zlata svoboda!*

*Pač pa govore grobovi
popolnoma novi
vedno več jih je:
o, zlata svoboda —
enkrat pač vrneš se.*

20. 4. 1942

*Vrste grobov tam stojijo
luči na njih ne gorijo
le kamni po maščevanju kličejo!*

*Zdaj lučke že gorijo
a kamni govorijo:
o, hud bo dan plačila!*

*Že cvetje tu cvete
ah, prijat'li, ni vas
kje ste?*

*Prišel bo dan, krut dan,
ko vsak od nas bo maščevan
le žal prijat'li,
ker ta dan
ne bomo čuli kamnov govore.*

*Zdaj luči ni več,
križi so preč
v Dragi pa straža stoji!*

21. 4. 1942

Igor Pustovrh

PESMI

*Ohrani krpico spomina,
sočutja za zanamce,
pripoveduj pravljice
svojim sinovom in hčeram,
hrani jih z lažmi,
da bodo lepše spali,
čuvaj ljudsko dediščino,
zapoj jim uspavanko,
poljubi moža na čelo,
ko si odpenjaš spalno haljo,
spletaj čipke
in nikar se ne boj
jutrišnjega dne,
ogibal se bom poti,
po katerih hodiš,
če pa te spomin povrne
k meni nazaj,
raje molči,
zataji resnico svoje,
svoje cvetoče pomladi!*

*Bolestno stokanje
podrtih hrastov
je odmevalo
skozi stikane pajčevine
in otreslo neuslišanim
ljubimcem,
zadnje solze z obraza.*

*Histerični izlivi emocij,
s tem nimajo nič skupnega.*

(Nadaljevanje s 3. strani)

Na belih konjih
so prihajali,
angeli modri,
angeli s puškami
preko ramen,
videl sem jih
kako iščejo plen
in vodil jih je
bog poglavar,
to pesem sem napisal
njemu v dar.

Jaz sem emocionalen tip,
nikoli ne čutim tistega,
kar čutijo drugi do mene,
vendar pa to dobro razumem.

Jaz sem erotičen tip,
eroziram zelo počasi
in nikoli ne naredim tistega,
kar mi drugi venomer delajo.

Bog me je naučil odpustiti
grehe sovražnikom.

Da, nekoč
si me ljubila,
nič ne tajim.

Zanima me samo,
kaj si je mislila
tvoja mama,
ko je slišala,
kaj govoriš v sanjah,
kako stokaš v sanjah
in prosiš še za več?

Bila si nimfica,
mala, sladka nimfica.

Dali so mi puško v roke,
nataknil sem bajonet nanjo,
tekel in skakal sem čez ovire,
zavil bodež v vrečo,
jo mrcvaril kot človeka,
rezal in prebadal,
spodaj, zgoraj, na sredini,
levo, desno, na sredini,
čisto sem se uživel v igro.

Generali so mi ploskali.

Mogoče
sem slabši od njih,
toda vseeno me ohrani
v svojih sanjah,
nikoli se ne bom
oziral nazaj,
v mojem pogledu
ne bo prezira
in v besedah ne laži.

Privil sem plin do kraja,
da bi preiskusil stroj.

Prej blagi závoji,
so postali kar ostri.

Vdahnil sem svežega zraka
in zrl v daljavo, kjer
se je kakor večna luč
bleščala nizka koča.

Spustil sem plin,
stiskal zavore,
iz nuje, ne,
da bi jih preiskusil.

Bilo je prepozno!

Razmazal sem se na steni,
na tisti steni,
kjer je bilo prepovedano
plakirati.

(Nadaljevanje s 3. strani)

socializma Karla Marxa stopamo zanesljivo korak za korakom z odprtimi, jasnimi, progresivnimi pogledi v bodočnost... Te pogumne besede in ocena stanja so dejansko odražale razpoloženje v društvu, med članstvom in simpatizerji in programska prizadevanja društva. Prav v času občnega zbora je Tone Čufar zaključil dvomesečne enkratredenske debatne večere o dialektičnem materializmu za člane in pripravljajl novo serijo razgovorov o Marxovem Kapitalu.

Še v istem mesecu so člani dramskega odseka uprizorili tragedijo Toneta Seliškarja KAMNOLOM, za katero je avtor črpal snov iz resničnega življenja delavcev in njihovega boja za osnovne pravice. Javorniški svobodaši so v tem času naštevali dramo Jožeta Moškriča RDEČE ROŽE s socialno delavsko tematiko in z njo gostovali tudi v Delavskem domu na Jesenicah. V aprilu je bil prosvetni večer s sodelovanjem kovinarske godbe in pevskega zbora, ki je zapel tri delavske pesmi, recitatorji so izvajali pesem Franca Albrehta JUTRO SIROMAKOV in Toneta Čufarja BESEDE FABRIŠKIH TEŽAKOV, književnik Tone Seliškar pa je bral lastna dela.

Konec aprila so v jeseniški Enakosti zaigrali krstno predstavo izvirne slovenske komedije Jakoba Špicerja ZLATO TELE, s katero, kakor navaja kronist, je avtor »pokazal pravi obraz vodilnih struj javnega življenja in razgalil naprednjake, katoliške može in lažne socialiste«. Nedvomno pa je višek angažirane odrske dejavnosti Enakosti pomenila krstna predstava drame Toneta Čufarja POLOM, ki je bila odigrana 26. in 27. maja in večkrat ponovljena tudi v drugih krajih. V začetku avgusta so ponovno imeli prosvetni večer s sodelovanjem kovinarske godbe, moškega pevskega zbora in članov dramskega odseka. Tone Čufar je v svojem govoru ob 20-letnici začetka prve svetovne vojne opozoril na nevarnosti fašizma in na novo vojno nevarnost, člani dramskega odseka pa so izvajali njegovo pesem ŽELEZOBETON.

Novo gledališko sezono so pričeli z igro Ivana Cankarja JAKOB RUDA, ki so jo kasneje večkrat ponovili. Na novembrskem prosvetnem večeru je spet nastopila kovinarska godba, člani dramskega odseka pa so uprizorili krajše odrsko delo En-

gelberta Gangla DVA SVETOVA s socialno delavsko vsebino. Že v začetku decembra so zaigrali novo krstno predstavo Toneta Čufarja AMERIŠKA TATVINA, 9. decembra pa so člani Enakosti skupaj z javorniški Svobodaši priredili Cankarjev večer, na katerem je o Cankarju govoril Tone Čufar, združena zbora javorniške Svobode in jeseniške Enakosti pa sta zapela Internacionalo, Delavski pozdrav, Bratje, le k soncu, svobodi in Delu čast. Sodelovali so tudi člani obeh dramskih odsekov z recitacijami Cankarjevih del in odlomki iz njegovih gledaliških del.

Vse navedene prireditve so bile izredno dobro obiskane. Razen tega pa so imeli tudi več koncertov in zabavnih programov, za Silvestrovo pa so pripravili Nestryjevo komedijo UTOPLJENEC, s katero se je prvič kot režiser predstavil Vencelj Perko, ki je kot igralec sodeloval pri vseh navedenih predstavah. Nastopili so tudi štirje fantje — proletarski romarji s kupletom, ki ga je sestavil Jože Gregorčič. Ob polnoči pa je vse presenetila in podžgala živa slika, ki jo je pripravil Vencelj Perko. Z delavsko pesmijo in živo besedo so predstavili boje in žrtve delovnih ljudi v preteklem letu in usmerili pogled v neposredno bodočnost.

Vse leto 1934 je potekala v okviru Enakosti tudi živahna športna dejavnost v šahovskem in nogometnem odseku in odseku hazene (podobna igra kot rokomet), kjer prav tako ni manjkalo idejnopolitičnega delovanja. Sicer pa so bili to člani, ki so tudi redno zahajali na predavanja in druge prireditve društva, pa tudi sodelavci v Kulturnih odsekih.

Tudi v letu 1935 so nadaljevali z enako programsko usmeritvijo. Najprej so zaigrali Molekovo socialno dramo POROČNA NOČ, na prvem prosvetnem večeru v tem letu pa še njegovo satirično enodejanko NEUTRALNI AMOR s protivojno vsebino. Okrog 60 najmlajših članov Enakosti je v zboru izvajalo pesmi Mileta Klopčiča in Toneta Čufarja, moški pevski zbor pa je zapel nekaj borbenih pesmi.

Javorniški svobodaši so v marcu uprizorili socialno dramo Etbina Kristana ZVESTOBA, člani dramskega odseka jeseniške Enakosti pa mesec dni za tem socialno dramo Jožeta Moškriča DANI SE, v kateri avtor obravnava takratne boje delavstva za svoje pravice. Igro so ob dobri udeležbi in sprejemu večkrat ponovili. V tem času pa so se člani jeseniške Enakosti in

TONE KONOBELJ

TELOVADNA DEJAVNOST NA JESENICAH DO DRUGE SVETOVNE VOJNE

Razvoj telovadne dejavnosti ima na Jesenicah osemdesetletno tradicijo, v svojem prvem obdobju pa je tesno povezana z ustanovitvijo in delovanjem Sokola. Narodnoobrambni Sokol je že srdi 19. stoletja nastopil proti nemškim krogom, ki so ustanavljali svoja »turnerska« telovadna društva. Slovensko sokolsko gibanje je doživelo preporod s prihodom dr. Viktorja Murnika v ljubljanski Sokol, ki je po vzoru Tyrševega telovadnega gibanja na Češkem začel uveljavljati načela sistematike v telovadbi.

Gorenjskemu Sokolu se je leta 1904 pridružil jeseniški Sokol kot protiutež nemškemu kapitalu in njegovemu »turnerskemu« telovadnemu društvu, katerega pobudnik je bila Kranjska industrijska družba (KID). Že kmalu po sokolskem zletu 16. in 17. julija 1904 v Ljubljani je imel v Ferjanovi gostilni na Savi oktobra 1904 ustanovni občni zbor tudi jeseniški Sokol. Kljub napadom jeseniških »turnerjev« je že konec oktobra društvo štel 100 članov, od tega 70 telovadcev. Za prvega starosta so člani izvolili Franca Bokala, za načelnika pa Matevža Ravnika.

V svojih spominih leta 1954 omenja Matija Sušnik dr. Janka Pretnarja, ki da je »vzbudil pri mladih ljudeh zavest, da so telesne vaje temelj sokolskega dela, pri tem pa le sredstvo k vzgoji naroda, da bi bil telesno in duševno zdrav, npravstveno popoln in krepak.«

Kljub nasprotovanjem klerikalne stranke, že omenjenih nemških krogov in kapitala, se je pri Sokolu začel zbirati številni telovadni naraščaj. Svoje prostore je imel sprva v gostilni Nandeta Ferjana na Savi, vendar pa je telovadnica za vse številnejše telovadce postala premajhna. Telovadci so vadili trikrat na teden pod vodstvom Bojana Drenika iz Ljubljane, ki je kmalu vzgojil vrsto dobrih telovadcev.

5. avgusta 1906 je imel jeseniški Sokol prvi telovadni nastop na Ferjanovem vrtu. Nastopajoči so prikazali proste vaje in vaje na orodju. Po tem nastopu so se začeli vrstiti poleg nastopov tudi izleti do Mojstrane do Begunj in Bleda; s tem se je širila ideja Sokola in začela so se ustanavljati manjša društva.

Gorenjska sokolska župa je prirejela sokolske zlete leta 1909 v Trziču, 1910 na Jesenicah, 1911 v Škofji Loki, 1912 na Bledu, 1913 v Radovljici in leta 1914 v Kranju. Na Jesenicah je bil že leta 1905 tudi večji zlet, na katerem je nastopilo preko 300 nastopajočih. Prav ta zlet pa je zaostril klerikalnoliberalne odnose, saj je imelo v času sokolskega zleta občni zbor katoliško strokovno društvo Kranjske industrijske družbe.

Ko je leta 1909 društvo ostalo brez telovadnice, je posestnik in trgovec Anton Treven podaril društvu zemljišče, poštar in posestnik Anton Schrey pa veliko lopo, ki so jo telovadci preuredili v telovadnico. Željo po izgradnji novega doma s telovadnico so sokoli uresničili šele dvajset let kasneje.

Iz telovadne vrste jeseniškega Sokola je pred prvo svetovno vojno zrastle več odličnih tekmovalcev. Starosta in telovadni vaditelj Matija Sušnik je v svojih spomnih opisal nekatere najboljše.

Vinko Rabič je poleg Vinka Pristova sodeloval na mednarodnih tekmah v Luxemburgu, Torinu in Parizu. Miha Artelj, ki je bil eden od ustanoviteljev Sokola na Jesenicah, je »izgledal kot zvonik sredi vasi«. V pretepu s »turnerji« leta 1904, si je nakopal tako sovraštvo, da so se ga lotili v Podrožci, vendar je »on udrihal z dežnikom po njih in ga na enem izmed njih celo zlomil«.

Karl Ažman je bil telovadni vaditelj in odlični »na konju na šir z ročaji, na bradlji in na krogih«. Silvester Bošte je bil pet let načelnik, Vinko Pristov pa je bil med prvimi telovadci, ki se je »v nekaj letih razvil v enega najboljših, najbolj drznih in telesno najlepše izoblikovanih telovadcev v Sloveniji«. Nastopal je na mednarodnih tekmah tako doma kot v tujini (Luxemburg, Torino, Pariz, Praga itd.). Janko Pušelj, »žičar na finem vleku, je bil razmeroma majhen, a silno močan mladenič. Z lahkoto je ob vleknjenem križu in ob napetih rokah dvigal stoji na vseh orodjih, na drevesnih vejah in dimnikih... Bil je odlični »borilec, ki je s svojimi jeklenimi rokami pritisnil na tla še tako težkega in močnega nasprotnika«. Kot telovadci so izstopali še Janko Raynik, Branko Stegu, Franjo Vulč in Šimen Žmitek, ki je bil tudi pevec in gledališki igralec. Tako kot za ostale najboljše telovadce, je Matija Sušnik tudi pri

Šimnu Žmitku zapisal zanimivost: »Ko je bil novembra 1914. leta v Radovljici pregled vojaških obveznikov, je skočil v Kunstljevem salonu na mizo, dvignil prst in zakričal: Slava Prinčipu — slava njegovim krogam!«

Ob desetletnici delovanja jeseniškega Sokola je bila 29. marca 1914 na Jesenicah velika akademija s telovadnim in pevskim nastopom ter spremljavo tamburašev. 7. junija istega leta so razvili tudi društveni prapor.

Prva svetovna vojna in mobilizacija je prekinila delovanje jeseniškega Sokola, telovadno orodje pa so člani spravili na nek skedenj.

Proti Sokolu pa je že leta 1906 začel s telovadbo tudi Orel, ki je po enem letu imel v svojih vrstah 40 telovadcev in 30 naraščajnikov. Načelnik je bil Maks Zen, vaditelji pa N. Bernard, J. Beroncelj, Fr. Bertonec, A. Brezan in J. Klinar. Vadili so predvsem proste vaje in vaje na orodju.

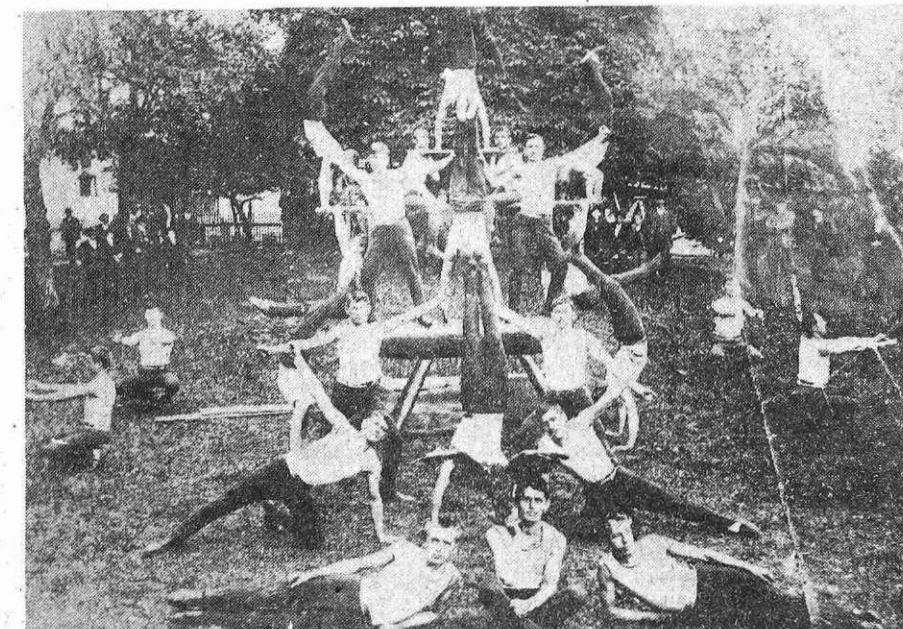
Po razpustu socialnodemokratskega kulturnoprosvetnega društva Vzajemnost je bilo leta 1913 ustanovljeno tudi telovadno-kulturno društvo Svoboda, katere dejavnost pa je prav zaživela šele po prvi svetovni vojni.

Po prvi svetovni vojni so svoja telovadna orodja ponovno postavili tako, svobodaši kot sokoli pa tudi orli. Iz njihovega različnega svetovno-nazorskega in političnega prepričanja se je rodilo rivalstvo tudi v telovadbi.

(Nadaljevanje na 30. strani)

Jeseni leta 1928 so jeseniški Svobodaši gostovali v Zagorju, Trbovljah in Hrastniku s Čufarjevo iaro »Jutranja molitev« — v prvi vrsti »vodilni« avtor T. Čufar

Nastop telovadcev telovadnega društva SOKOL na Ferjanovem vrtu leta 1905 (fotoarhiv tehničnega muzeja Železnice)

katerih fužinah so jih imeli. Vemo le, da se je leta 1598 Johann Locatelli, lastnik plavža na Plavžu, ki se je v začetku imenoval tudi Novi Plavž, in fužin v Mojstrani odsečil v Bohinj, njegovo imetje pa je prevzel fužinar Lenart Chrön (Hren), oče vnetega protireformatorja, ljubljanskega škofa Tomaža Hrena (umrl l. 1630), vendar je tudi ta opustil fužinarske posle in se preselil v Ljubljano.

V začetku 18. stoletja so tudi Bucellini na Savi zašli v hude denarne težave in tako je leta 1718 Sava dobila novega lastnika Jerneja Graziolia, čeprav so formalno lastniki še vedno ostali Bucellini. Fužine so bile v zelo slabem stanju, poleg tega pa je še cena jekla padla od 8 na 6 goldinarjev, kar je povzročilo letno izgubo skoraj 7000 goldinarjev. Da bi si olajšal položaj, je novi lastnik Garzoni naslovil na cesarja prošnjo za odobritev olajšav pri dajatvah in oprostitve mitnine pri izvozu, kar je bilo ugodno rešeno in odobreno. Pa tudi te ugodnosti savskih fužin niso spravile iz tečav. Zato so fužine na Savi leta 1742 prišle pod prisilno upravo. Zaradi rastočih dolgov je pretila prisilna prodaja posesti, čemur pa so se Bucellini, ki so bili tudi sicer že na slabem glasu, silovito in z vsemi sredstvi upirali: s prevarami, lažmi, intrigami in goljufijami. Rudnike in fužine so dajali v zakup in jih leta 1762 celo sami prodali Turku iz Skadra Osmanu Molu. To prodajno pogodbo je razveljavila sama avstrijska cesarica Marija Terezija. Dolgovi so med tem narasli na 51.930 goldinarjev. Kljub temu pa je do prodaje prišlo šele 6. junija 1764 pod pokroviteljstvom najvišjega cesarskega pravnega organa. Celotno imetje sta kupila za 55.000 goldinarjev Bucellinjeva upnika Bretano in Venino, tržaška trgovca. Ker sta spoznala, da sama ne bi bila kos obnovitvi obratov, sta celotno posest, fužino in rudnike 31. januarja 1766 za 60.000 goldinarjev prodala belgijskemu podjetniku Leopoldu Ruardu.

Ob uradni cenzitvi savskih fužin leta 1756, je obrat obsegal plavž z dvema pihaloma, dvoje skladišč za oglje in štiri kladi-va, kajti petega zaradi dotrajanosti niso upoštevali. Na Savi je tedaj delalo 23 fužinskih delavcev, 59 rudarjev, 200 oglarjev in gozdni delavcev, 4 faktorji ter večje število tesarjev in voznikov, vsega skupaj torej stalno 286 mož.

Fužini na Plavžu na Jesenicah in v Mojstrani sta bili vseskozi tesno povezani z železarno na Savi. Fužina na Plavžu je imela brešijansko topilno peč, v Mojstrani pa so obratovali le z dvema kladivoma in ognjiščem za izdelavo jekla. Vendar moremo glede na velike množine žlindre, ki je bila odkrita v Mojstrani, sklepati, da je v starejšem obdobju tudi tu obratovala topilna peč.

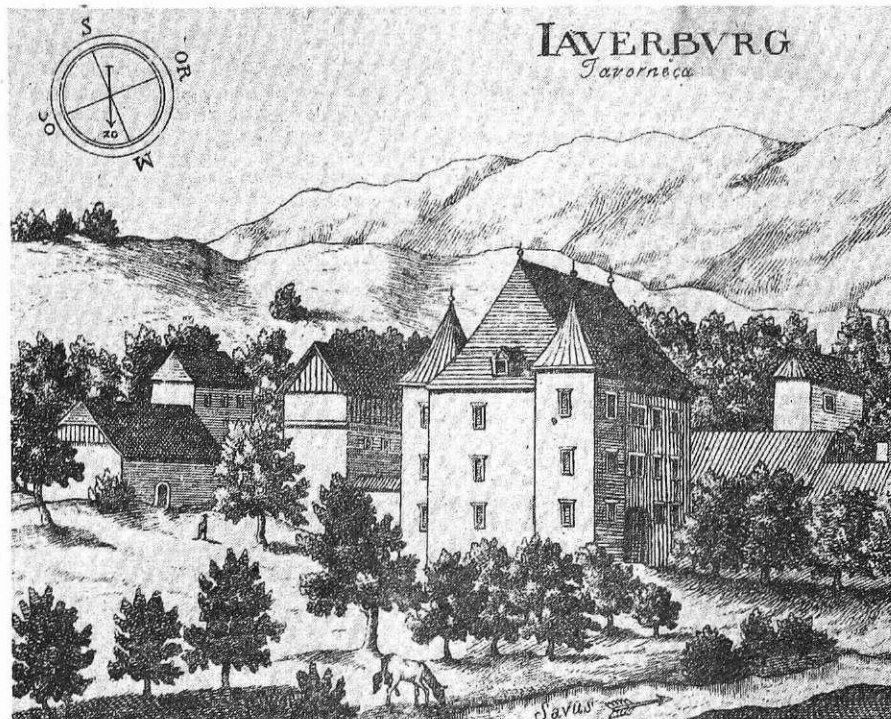
Plavž na Plavžu je, kot je bilo že rečeno, postavil in pravice za obratovanje zanj pridobil Bernardo Bucellini leta 1561, ko je težišče industrije preselil s Planine pod Golico v dolino k močnejši in stalnejši vodni sili. Vendar je imela tudi ta fužina več deležnikov, kar je razvidno iz raznih listin iz 16. in 17. stoletja. Rudna baza za to fužino je bila v Karavankah in je segala od Hrušice do Zelenice ter Begunjske.

V začetku 18. stoletja je tudi ta fužina zašla v težak finančni položaj, ki so ga stopnjevale še elementarne nesreče. Med največjimi sta bila dva požara leta 1725, ko je zgorela celotna zaloga lesa in oglja s skladišči vred; naslednje leto pa se je porušil še plavž. Požar in huda povodenj sta bila tudi v letu 1749. Tedanji lastniki te fužine kljub odobrenim olajšavam pri plačilu davšin in mitnin niso mogli vzdrževati fužin. Zato je 17. marca 1752 Johan Locatelli v imenu dedičev sklenil kupoprodajno pogodbo z Michaelangelom Zoisom, no kateri

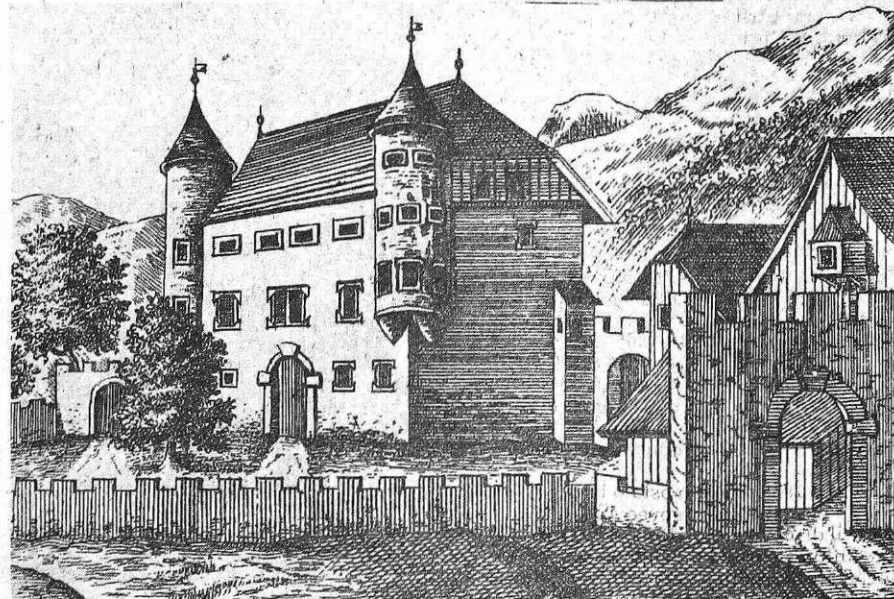
premičninami, mlinom in gradom na Plavžu, kakor tudi fužina v Mojstrani, v Zoisovo last. Dolgovi so tedaj znašali 26.674 goldinarjev. Pri njih je bil baron Pittoni udeležen z 19.839 goldinarji.

Zois je obe fužini ponovno usposobil za obratovanje in ju obnovil tako, da sta uspešno obratovali polnih dvajset let. 27. julija 1775 pa je obe prodal za vsoto 28.000 goldinarjev Valentinu Ruardu, lastniku Save.

Delo na Plavžu je potekalo v širokem obsegu. Tudi tu je bila zgrajena kapela, ki je bila posvečena zaščitnici rudarjev in topilcev sv. Barbari. Leta 1617 jo je posvetil Tomaž Hren. Sicer pa je iz dokumentov vidno, da je bilo na Plavžu leta 1769 zaposlenih 37 rudarjev, 3 fužinski mojstri, 2 kurjača, 4 vodarji, 1 talilni mojster s 6 pomočniki, 11 nadzornikov, 134 drvarjev z 12 mojstri, 29 oglarjev z 8 mojstri, 2 rudarska faktorja ter ustrezno število drugih izurjenih delavcev ter voznikov.

Fužinski grad na Javorniku po Valvasorju, leta 1689

Fužinski grad na Plavžu po Valvasorju, leta 1689

Grodlja so izdelali 3.000 centov na leto. Od tega so doma predelali 2.250 centov, 750 centov pa prodali. Iz 2.250 centov grod-lja so v Mojstrani pridobili 1.500 centov jekla, kajti v tem času je v Mojstrani delovala jeklarna s tremi talilnimi ognjišči, tremi kladivi in ješami za kovačijo, ki je popravljala in izdelovala orodja.

Fužine na Plavžu so zaradi pomanjkanja drv in lesa ustavili leta 1774 in kasneje obratovanja niso več obnovili. Zadnji skromni ostanki plavške fužine so bili vidni še pred 2. svetovno vojno, a so bili uničeni ob delih za novo jeseniško bolnišnico. Tudi podoba fužinskega gradu s Plavža se nam je ohranila zgolj po Valvasorjevi upodobitvi. Le kapela sv. Barbare je v sicer drugačni obliki doživela današnji čas.

Fužina v Mojstrani je obratovala tudi še po letu 1802. Predelovala je grodelj s Save.

(se nadaljuje)

Skupina stavkajočih delavcev na Javorniku leta 1935

javorniške Svobode že pripravljali na zlet Svobod v Celje, ki je pomenil veliko manifestacijo delavskega razreda Slovenije in novo spodbudo za jeseniško stavko, ki so jo že pripravljali in zaradi zleta preložili na 12. julij. Z Jesenic je v Celje odpeljal poseben vlak s 438 udeleženci.

Za vso to angažirano dejavnostjo so stali komunisti, ki so še posebno spodbudo in potrditev za svoje delo med delavci dobili v sklepih četrte državne konference Komunistične partije Jugoslavije, ki je bila decembra 1934 v Ljubljani.

Prav gotovo bi se ob taki razredno angažirani kulturni programski usmeritvi v naprednih delavskih kulturnih društvih marsikaj lahko naučili za danes, ko velikokrat izgublamo programski stik z ljudmi, z razvojnimi problemi in nalogami: dvigniti vse naše družbeno življenje na višjo kulturno raven in humanizirati naše medsebojne odnose. To pa pomeni imeti angažirane kulturne programe v tem smislu, da bomo razvijali vrednote, s katerimi bomo dosegali te naše razvojne vizije. Tisti, ki mislijo, da sta angažirana kultura in umetnost manj vredni, naj se ozrejo samo v zgodovino, pa bodo zlahka ugotovili, da sta bili umetnost in kultura še kako angažirani, vendar pa v različne smeri.

Seveda ima tudi kulturno izobraževalna dejavnost na Jesenicah globlje korenine, saj se je začela že pred 100 leti s slovenskim bralnim društvom in nadaljevala prek katoliškega delavskega društva, izobraževalnega društva Sava, socialistične Vzajemnosti in Svobode pred prvo svetovno vojno in v Svobodi in Enakosti ter drugih krščanskih in meščanskih organizacijah med obema vojnoma. Tudi vsa ta društva in organizacije so bila še kako angažirana, vendar v različne smeri. Le Svoboda in Enakost sta delovali na osnovi znanstvenega socializma in angažirali za cilje, ki smo jih v narodnoosvobodilnem boju, ki je pomenil žariščno fazo naše socialistične revolucije, tudi dosegli.

VELIKE OSEBNOSTI

V tridesetih letih, to je v najbolj razgibanem in uspešnem naprednem delavskem gibanju, je na Jesenicah delovalo le okrog dvajset komunistov, članov Komunistične partije Jugoslavije, ki pa so s svojim prodornim akcijskim delovanjem pridobivali vedno več sodelavcev in simpatizerjev. Janez Mlakar, Tone Vergelj, Jože Gregorčič, Tone Čufar, Stane Bokal, Julka in Albin Pibernik, Viktor in Polde Stražisar, Franjo Federle, Vencelj Perko, Edi Giongioni, Franc Guzelj, Viktor Kejžar, Marija Verdnik, Ignac Kralj in še nekateri drugi so bili takrat kot komunisti prisotni v jeseniški podružnici SMRJ — Zvezi metalurških delavcev Jugoslavije, kakor tudi v jeseniški in javorniški Svobodi oziroma kasneje Enakosti. Njim pripada največja zaslug za takšen uspeh stavke jeseniških kovinarjev pred petdesetimi leti zaradi njihovega velikega vpliva na delavce in ostale ljudi. To se je potrdilo tudi leto kasneje, ko je bil na občinskih volitvah na listi Zveze delovnega ljudstva za župana občine Koroska Bela izvoljen komunist Vencelj Perko, medtem ko je kandidatu iste liste na Jesenicah, krščanskemu socialistu, Perkovemu sodelavcu in zagovorniku komunistov dr. Alešu Stanovniku, manjkalo le petnajst glasov.

Ta velik vpliv komunistov moramo pripisati dejstvu, da so bili to visoko moralni, kulturno razgledani in razredno osveščeni ljudje, ki so se tudi nenehno idejnopolično usposabljali za delo med delavci in drugimi ljudmi, ki so jim ravno zaradi takih osebnostnih lastnosti zaupali. Ljudje so jim zaupali, ker so kljub grožnjam, odpustom iz tovarne, zaporom in konfinacijam dosledno vztrajali na svoji revolucionarni poti in niso poznali kompromisov in odstopanj kot voditelji drugih strokovnih organizacij.

(Nadaljevanje na 6. strani)

Abraši Diamant ZGODOVINA

Hodiš kot krivo kolo,
točno po scenariju
se ponavljaš.
Malo hitreje greš
in za mero časa
jemlješ dogodke.
Upočasniš korak
za generacije:
skala
idealov!

SVETILKA

Mrhovinarji so nas učili,
ko so iz naših balad
napredili žalostinke
in še sonce
so nam prekrili.
Naše srce se pa še dalje
nadeja
svetilke, ki smo jo našli,
a kaj moremo
padajočemu v sen
in padlemu
v loj!

OGENJ

Prvi

Preteklost težka
je za nami.
S koraki zaspancev
stopali smo
iz veka v vek.
Črna doba
nam spomin
je zameglila
in iz src naših
zbrisal je
pretekli čas!

(Nadaljevanje na 6. strani)

(Nadaljevanje s 5. strani)

Drugi

Vsak čas ima svoj ščit,
da v njem se lomijo kopja.

Skornji generalov
so vrnjeni,
a orel zavzame
jasnino.
Bila so sprejemna
osvetja,
še posebno dober
je bil moj ded.
Stolp za stolpom
je menjaval
kot študirajoči
stolice.

Tretji

Danes je zamenjava
iztočnic.
Pomladi se
dlan-dlan!
Varujemo te
mi:
bivajoči
v kontinuumu.

APOKALIPSA JUTRI

Prva

Kakor zmeraj
razlog najde se
za Heleno, za lepo;
v vodo,
skaljeno od spodaj,
se stopa.

Druga

Druge arene ne bo
ali gladiatorskih bojev,
arena vaša edina
bo sonce,
a še tam
se jagnjeta z volkom
nenehno spoprijemajo.

Tretja

Razsvetljava ne bo
niti
podhlajenih dogodkov.
Svetloba bo na obroke,
in vzvalovale
bojo
počasi
samo čebele.

Prevedel Valentin Cundrič

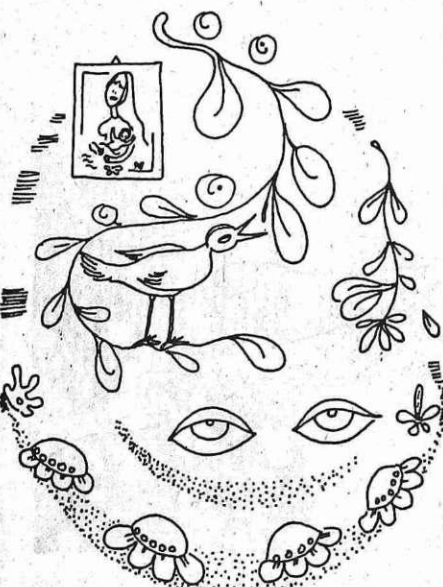

Marca 1931 je dramski odsek jeseniške Svobode uprizoril Leskovčovo socialno dramo »Dva bregova« v režiji Franca Škrlja

Ti ljudje so bili realne človeške avtoritete dela, sposobnosti, morale in znanja in ne avtoritete naslova, hierarhije, povzpetniškega potrošniškega prestiža, avtoritete, ki se opirajo na razne papirniške berge, kar velikokrat srečujemo danes.

Hegel je kljub popolnoma idealističnim sklepom dal v bistvu pravilno definicijo velike osebnosti, ko je zapisal: »Veliki ljudje so zato veliki, ker so hoteli in dosegli nekaj velikega, in sicer ne nekaj namišljenega, temveč nekaj pravega in nujnega.« Boris Zihel pa je ob tem dodal: »Velika je ti sta osebnost, ki hoče nekaj nujnega, če pa hoče, tedaj to pomeni, da je morala nujno najprej prepoznati kot takšno, ki hoče nekaj, kar je pravilno, kar je v skladu z zgodovinsko nujnostjo. Ni pa velika osebnost tisti, čeprav sposoben posameznik, ki teži k nečemu, za kar sam misli, da je veliko, kar pa je dejansko v nasprotju s samim potekom zgodovinskega razvoja.« V teh opredelitvah velike osebnosti je torej ključ za razlago velikih uspehov jeseniških komunistov in njihov vpliv na množice predvsem v desetletju pred drugo svetovno vojno pa tudi v narodnoosvobodilni borbi in socialistični revoluciji ter v povojni obnovi in izgradnji domovine.

...

S temi izseki iz dogodkov pred petdesetimi leti sem želel dodati nekaj misli in dejstev iz tiste, tako imenovane nevidne strani naprednega delavskega gibanja in socialistične revolucije, ki jo v kronikah in zgodovinskih zapisih pa tudi zgodovinskih razlagah še kako pogrešamo. To pa so resnično tiste vrednote, ki bi jih morali prenašati na mlajše generacije in z njimi oplajati našo bitko na sedanji stopnji socialistične revolucije.

VIRI:

Magnetofonski zapis razgovora z Venceljem Perkom;
Vencelj Perko: Ob jubileju zleta Svobode v Celje, LISTI šte. 20/V, 22. maja 1975;
Vencelj Perko: Stavka jeseniških kovanarjev leta 1935, LISTI šte. 21/V, 21. avgusta 1975;

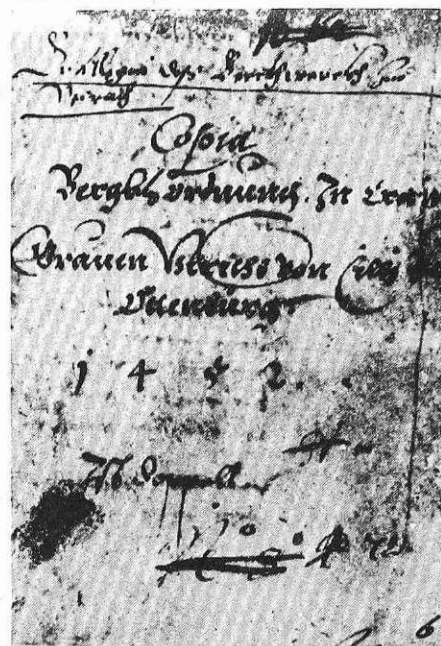
Vencelj Perko: Iz naših bojev v občini Koroška Bela, LISTI 32/VII, 28. aprila 1977;

Miroslav Stiplovšek: Celjski zlet Svobode leta 1935, Delavska enotnost, nadaljevanja od 30. maja 1985 dalje.

Franč Škrlj: Zgodovinski razvoj delavskih kulturnih organizacij na Jesenicah in Javorniku

Ilustracija Zlate Volarič

»Zlati Miha Černig« »Dva bregova«

Prepis ortenburškega rudarskega reda iz leta 1452

gospodje. Tako je Gaspar Senuss pl. Weissenfels na Javorniku postavil nov plavž in preuredil ter posodobil fužinske obrate. Leta 1535 je njegov naslednik Mathias Senuss pl. Weissenfels dal v najem svojemu svaku Tadeu Longu dva dela fužin in plavž na Javorniku za 260 renskih goldinarjev letne najemnine. Od leta 1539 pa sta bila lastnika javorniških obratov Dode Longo in Hans Ross, ki sta posedovala tudi fužino v Mostah pri Žirovnici ter plavž v dolini Završnice ob sotočju potokov Bistrice in Završnice.

Pomembno prelomnico za razvoj železarske industrije v jeseniški dolini pomeni doselitev italijanske družine Bucellenijev leta 1528 v Planino pod Golico. Po tradiciji, ki je imela svoje korenine še v prazgodovinskem obdobju, je bilo prebivalcem Italije znano, da v alpskih predelih pridobivajo mnogo kvalitetnega železa in jekla. Že pred Bucelliniji so v prvem desetletju 16. stoletja na to področje prišli Locatelliji iz Brescie. Bucelliniji so pokupili zemljišča ob Savi, ker so računali na možnost izkoriščanja vodne sile v dolini. Na Planini, kjer so se hitro uveljavili med domačini, jim je manjkalo prav te. Tako so že deset let po prihodu, to je leta 1538, zaprosili nemškega cesarja Ferdinanda I. za dovoljenje, da svoje železarske obrate preselijo v dolino k Savi. To dovoljenje so še isto leto tudi dobili. Dovoljeno jim je bilo na Savi, v bližini kmečkega zaselka Murove postaviti fužino z več kladivi, zgraditi jeklaro in zanjo potrebne peči. Bucellenijem so kmalu sledili s Planine v dolino tudi nekateri drugi fužinarji.

Sodeč po listinskem gradivu je Bernardo Bucellini na Savi med leti 1538 in 1544 zgradil plavž brešijanskega tipa, istočasno pa še ohranil topilnice v Planini. Z gradnjo novega tipa topilnic so Italijani že v Planini zasenčili male zadružne kmečke plavže; ob zastarelih kovačijah, ki so kovalе železo iz Planine, so postavili moderen železarski obrat ob reki Savi (po Valvasorju: »Am Savfluss bey Assling«). Poleg železarskih obratov so si Bucelleniji na Savi zgradili tudi utrjeno graščino, ki je svojo prvotno obliko dobila leta 1581 in nekoliko kasneje, leta 1606, tudi fužinsko cerkev Marijinega vnebovzeta na mestu prvotne kapele. Ko pa so dokončno opustili topilnice pod Golico, so številni domačini, ki so bili prvotno talilci rud na Planini, postali gozdni delavci, oglarji, rudarji in vozniki, ali pa so se

Bucelliniji so v naslednjih desetletjih svojo gospodarsko podjetnost še večali. Leta 1557 so si pridobili in posodobili fužino na Javorniku, 20. februarja 1561 so s lastnikom Kreusom zaprosili nemškega cesarja za obratovalno dovoljenje za novi brešijanski plavž na Plavžu. Največ zaslug za razvoj fužinarstva v jeseniški dolini so po Bernardu Bucelliniju imeli Josef, Orfej, Lovrencij in Giovanni Bucelleni, ki so tod postali absolutni gospodarji in bili za svoje zasluge pri razvoju železarske industrije leta 1632 povzdignjeni v plemiški stan. Postali so baroni »von Reichenberg«.

Na Javorniku se je kot novi lastnik oz. zakupnik pojavila družina Pasarelli, ki je leta 1630 zgradila javorniško graščino. Dokončno pa so Bucelleniji javorniške posesti odprodali leta 1690, ko jih je tedanji lastnik Pavel »za vse čase« prodal Jozefu pl. Flodnigu. Od tedaj pa do 13. maja 1752, ko je od Frančiške Terezije Moschkon javorniške fužine odkupil bohinjski fužinar Michael Angelo Zoisi, se je zvrstila cela vrsta lastnikov: Coronini, Mayerhofer, Garzoni, von Lo, Flodnig.

Pomemben del javorniške posesti je bila tudi fužina v Radovni. Njen prvi lastnik Peter della Grotta je leta 1570 dobil ob briksenskega škofa dovoljenje za postavitev novega nemškega kladiva. Tudi v naslednjem desetletju je uvažal vedno nove in nove izboljšave in dopolnitve. Pri tem pa se je zadolžil in je zato po njegovi smrti leta 1598 Radovna pripadla Jeronimu Schwarzu, radovljiškemu meščanu. Ta jo je 12. februarja 1590 prodal Ani Mariji Lenkovič za 200 florintov. Po osmih letih jo je podedoval Gregor Jernejc, ki pa jo je takoj leta 1598 prodal Orfeju Bucelliniju za 500 goldinarjev. Za Orfejem sta v radovniški fužini gospodarila Ludovik in Hipolit Bucelleni, ki sta kasneje z dovoljenjem Rudarskega glavarstva postavila v Radovni kranjski plavž.

Sestavni del železarstva sta bili tudi rudarjenje in oglarstvo. Kakršnekoli motnje v teh dveh dejavnostih, npr. pomanjkanje rude in lesa, so zato pripeljale do takojšnjih hudih kriz v celotni dejavnosti.

Rudna baza v Karavankah je bila v primerjavi z rudišči na Jelovici in triglavskem pogorju koncentrirana na eni črti in

neprimerno večja. Rudo so kopali na pravi rudarski način v jaških in rovih. Glavna rudišča so bila na Planini pod Golico, v Lepenah, na Belščici in Mrejži pod Stolum, deloma pa tudi v Zelenici in na Begunjski. Na karavanskem področju je neprekinjeno rudarjenje z zgodovinskimi viri dokazano skozi šest stoletij. Pridobivali pa so predvsem siderit in jeklenčev rudo. Pravih podatkov o začetkih rudarjenja nimamo. Nosilci rudarskih pravic so bili v začetku številni in šele kasneje se je, podobno kot pri fužinski dejavnosti, pravica rudarjenja osredotočila v rokah lastnikov posameznih fužin oz. njihovih družin. V primeru karavanskih rudišč se je to zgodilo takoj po priselitvi tujih železarskih podjetnikov. Že koncem 16. stoletja so imeli vse rudarske pravice v rokah Bucelliniji, kasneje pa Ruardi na eni in Zoisi na drugi strani. Prvi pisani viri o podelitvi rudišč pa so se za naše področje ohranili od leta 1593 dalje.

Oglje je fužina na Savi dobivala iz rezervatnih gozdov na Mežakliji, iz severnih dolin pod Triglavom, pa tudi iz zahodnih Karavank. V 17. stoletju je k Savi pripadalo preko 120 kopišč.

Natančnejše posamezne razmere, predvsem v zvezi s lastniki manjših deležev in zakupniki posameznih fužin ali njihovih delov, so nam za čas klasičnega srednjeveškega železarstva za predel severozahodne Gorenjske še precej nejasne. Vseeno pa se pri tem lahko opremo na nekatere dokumente, ki so silno redki, zato pa toliko bolj dragoceni. Tako na polnomočjih za šestanek fužinarjev 17. oktobra 1568 nahajamo podpise: za Planino Kristof Schwarz in Peter Locatelli, za Savo Dominik Kavalar in za Javornik Peter Perkazin. Za skupščino v naslednjem letu sta za Planino ponovno podpisana ista, za Savo Peter Perkazin in za Javornik Josef de Bugatti. Zadnja dva sta na skupščini neposredno predstavljala Bucellinija.

Med lastniki posameznih deležev in zakupniki pa za fužine v Planini pod Golico in jeseniški dolini srečujemo v tem času imena: Jakob Locatelli, Santi Marchesi, Janš Germani, Ludovik Bartolai, Peter Perkazin, Hieronim Mullei, Anton Panicol, vendar brez navedb, koliko deležev in na

(Nadaljevanje na 28. strani)

ABRASHI DIAMANT, rojen 1963 v Džakovici v delavski družini. Student medicine

JANEZ METERC

RAZVOJ KOLONIZACIJE IN ŽELEZARSTVA V JESENIŠKI OKOLICI V VISOKEM SREDNJEM VEKU

(1. nadaljevanje)

Grof Friderik Ortenburški, radovljiški in belopeški gospod je 24. avgusta 1381 fužinarjem na Planini pod Golico (Alben) podelil pismo o svoboščinah, kar predstavlja prvo znano kodifikacijo rudarskega prava na slovenskih tleh. To je bil pomemben dokument, ki je metalurški dejavnosti v jeseniški okolici omogočil hiter in širok razvoj.

Ce povzamemo iz sicer obsežne vsebine tega rudarskega reda nekaj pomembnejših določil, vidimo, da so ortenburški grofje, ki so svobodno razpolagali z rudokopi, rudami in gozdovi, le-te oddali v zakup rudarskim podjetnikom za letno davščino. Tak je znašala deset funtov pernarjev za izrabo rudišč in gozdov in prav toliko za vsak plavž oz. topilnico; prosti pa so bili zakupniki vseh drugih dajatev, davščin in tlake. Ta dokument je tudi določal, da tisti, ki rudo koplje, tali in pridobiva železo, lahko le-to tudi kuje. Ustanavljanje ter nakup talilnih peči in fužin sta bila svobodna in je zato lastnik imel pravico do naziva in stana rudarskega mojstra. V zvezi s tem so v pravem smislu navedene celotne, polovične, tretjinske in četrtinske deležne enote pri lastninskih pravicah na plavžih (topil-

nicah), s katerimi so lastniki svobodno razpolagali, torej svobodno posedovali ter uživali, prodajali in dedovali.

Rudarski podjetniki, ki so posedovali topilnice in kovačije, so vsako leto volili svojega sodnika, ki ga je pravno potrjeval vsakokratni zemljiški gospod. Pod njegovo jurisdikcijo so spadali: oglarji, rudarji, fužinarji in delavci pri fužinah. Pomagal, svetoval ter razsojal naj bi v zadevah, ki so se navezovala na njihovo dejavnost in lastninske spore, ostali prebivalci na istem področju (kmetje-tlačani) pa pod njegovo pravno polnomočje niso spadali.

Ta listina je odredjala tudi postopek pri rudarskem sodstvu ter kazni, ki jih je rudarski sodnik lahko izrekal. Natančno je bil tudi določen način ravnanja s surovina-mi (rudo), s surovim in kovanim oz. predelanim železom ob prodaji. Blago je moralo kasneje biti stehano na davčni tehnični na Jesenicah (Asslig) in je zanj morala biti plačana določena davščina.

Sodno področje je obsegalo področje Planine pod Golico in jeseniško dolino do potoka Ukove, oz. do izliva le-tega v Savo.

Veljavnost ortenburškega rudarskega reda je po smrti ustanovitelja grofa Fri-

derika ponovno potrdil 9. januarja 1452 njegov naslednik in dedič Ulrik III., grof celjski. Red je veljal do vlade Maksimilijana Habsburškega, ki je 1517. leta izdal novi rudarski red.

Pomembni in odločilni za proučevanje metalurške zgodovine na jeseniškem področju so tudi nekateri drugi, sicer redki dokumenti. Gre predvsem za vabilo, ki sta se ohranili, na prvo skupščino fužinarjev v Ljubljani leta 1569, za seznam volilnih upravičencev pri volitvi višjega rudarskega sodnika z dne 18. septembra 1579 ter za spisek »plavžev in fužin na Kranjskem in Goriškem iz leta 1581«, v katerem je zapisana približna letna proizvodnja posameznih fužin. Ta je naslednja: na Jesenicah na Savi je bilo v »brešijanski« plavžni peči s šestimi kladivi izdelano okoli 3.000 centov železa in jekla, v drugi peči na istem mestu, z dvema kladivoma (vendar zaradi nekoliko slabših položajev deležnikov), je bilo izdelanih 600 centov, na Javorniku so v peči istega tipa s tremi kladivi pridobili 800 centov, v Radovni so z novo »slovensko« pečjo in enim kladivom pridobili 500 centov, v Stari Fužini v Bohinju (tu je bila zgrajena nova plavžna peč, ki pa v naslednjem letu ni več obratovala) 800 centov, v Kolnici na Lipnici so v slovenski peči in kladivu izdelali 500 centov, v Kamni gorici, kjer je delala tudi slovenska peč in kladivo so izdelali za žebjarje 1000 centov, v Kropi je bila proizvodnja dvakrat večja — 2000 centov, v Železnikih, kjer sta bili dve talilnici in eno kladivo za predelavo, so izdelali 3000 centov izdelkov (žebliji, podkve), v Hotavljah se je ob »slovenski peči« kopicilo, kot izgleda, mnogo težav (deležniki) in so zato predelali le 500 centov, v Zali (»Novi svet«) pri Hotederščici in v Vodica-h so tri plavžne peči »brešijanskega« tipa opravljale svoje delo in izdelale 2500 centov, v Idriji so v plavžu in pripadajočemu kladivu izdelali 1500 centov, v Idriji ob Bači je polovična »brešijanska« peč proizvajala s pomočjo dveh kladiv 1500 centov, pod goro Učko je bila prav tako mala peč, ki je izdelovala letno 750 centov železa, tudi na Krki na Dolenjskem so pridobljeno železo porabili na podeželju v količini 1200 centov domačini in končno moramo sem prišteti tudi 500 centov železa, ki so jih izdelali tržiški železarji.

Navedeni podatki kažejo, da je dvajset plavžev ter fužin letno izdelalo 21.350 centov ali 2.350 ton surovega železa. Glede na obseg proizvodnje moramo poudariti, da so le v Železnikih dosegali tako stopnjo kot jeseniške fužine in je znašala 3000 centov letno.

Kot je bilo že omenjeno v prvem delu tega zapisa (Listi štev. 63/XV), je v času, ko je bil izdan ortenburški rudarski red, poleg talilnih peči v Planini stala ob izlivu potoka Ukove v Savo pomembna Wiserjeva kovačija. O tem nam poroča Valvasor. Iz najstarejšega dokumenta, ki se nanaša na Javornik, izvemo, da je leta 1403 Hermann Essel tu posedoval topilnice in višje v pobočjih Karavank rudne jame. Za njim so bili lastniki javorniških fužin belopeški

Andelko Vuletič

TRI PESMI IZ ZBIRKE: KO BOM VELIK KOT MRAVLJA

Leta 1933 rojeni pesnik, romanopisec in dramatik Andelko Vuletič je eden najvidnejših bosansko-hercegovskih književnikov, saj je za svoje delo prejel vrsto nagrad, med katerimi je najpomembnejša nagrada »Branko Miljković«, ki jo vsako leto podeljujejo najboljši pesniški zbirki, izdani na srbskohrvatskem jezikovnem območju. To nagrado je prejel leta 1977 za zbirko Kad budem velik kao mrav (Ko bom velik kot mravlja), iz katere predstavljamo tri pesmi tudi bralcem Listov.

Prevod: Edo Torkar

NE IZDIHNI, SANJAJ

Ti držiš v roki
meč in grajske ključke,
jaz držim
srce na dlani, in rečem:
ne izdihni, sanjaj!

Ti imaš kralja in kraljevo
vojsko,
ti imaš tla pod nogami in streho nad
glavo,
jaz imam sen.

In vem kdaj bom imel česar
nimam.

In vrača se mi vse, kar sem
izgubil.

In dobro vem, kje bom našel vse, kar
iščem.

Ti hrumiš čez svet kot čreda divjih
konj,
jaz se spuščam v sen,
in — tako se ti smejim.

Ti vzdiguješ prah, od zemlje do neba
odmeva,
ti greš
na konec sveta in razobesiš svojo zastavo,
in zmagošlavno ležeš k počitku.
Jaz otožno padem v sen.

Sele ko vstanem,
te bodo obkolili tvoji lastni porazi
in grobovi.

Ne bo jim moč prešteti.

VEDRINA IN GROB

Reka mirno teče, a jaz
že klonem
v tej brezglavi dirki.

Reka ima svojo goro in svoje bregove in
svoje morje,
a jaz ne poznam svoje matere ne svojega
izliva.

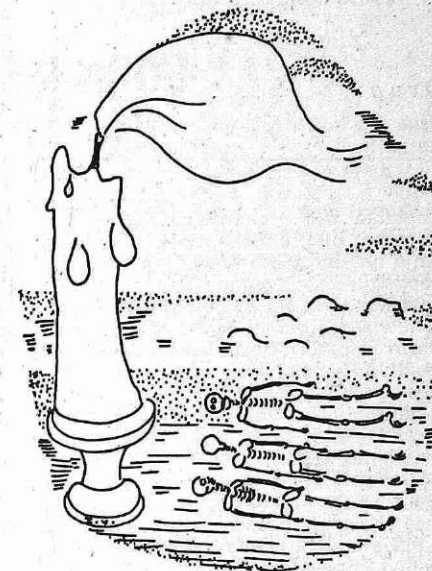
Reka žubori, jaz
tožim.

Reko pričakujejo daljna sonca in bela
mesta, a mene
porazi,
kače, črni konji, bele vrane in neplačani
računi.

Reka nosi mostove, jaz
okove.

Reka tiho sanja, še tiše se
pred smrtjo
drami, jaz
dvignem rovnico in
motiko.

Le kakšna je to pravica: že jutri bo ona
morje,
sinjina in vedrina, a jaz
grob,
in to: nikogaršnji.

Ilustracija Zlate Volarič.
v zbirki Miha Cenca »Rdeča breča«

IN NIČ SE NE BO SPREMENILO

Vsi bomo tja odšli

Nekdo s skrivnostjo za katero
so neumorno vohljali psi in ljudje

Nekdo z rano ki je nikomur
ni odpiral

Obračamo se stran zatiskamo oči
izmišljujemo si smešne zgodbe in
se vračamo
vedno znova in znova in znova k davnim
otroškim igram

A vsi stojimo v vrsti in čakamo
da se počasi in neslišno zgrudimo
kot da nas nikoli
ni bilo pod to veliko nikogaršnjo zvezdo

Uporno zatiskamo oči in uporno odhaja-
mo

Nekdo s prazno dušo in revno prtljago
nekdo z jezo, ki jo je kuhal v srcu
nekdo s pesmijo ali tovarištvom ali bratom
nekdo sam brez kogarkoli
nekdo kot suha veja ki jo je ožgala strela

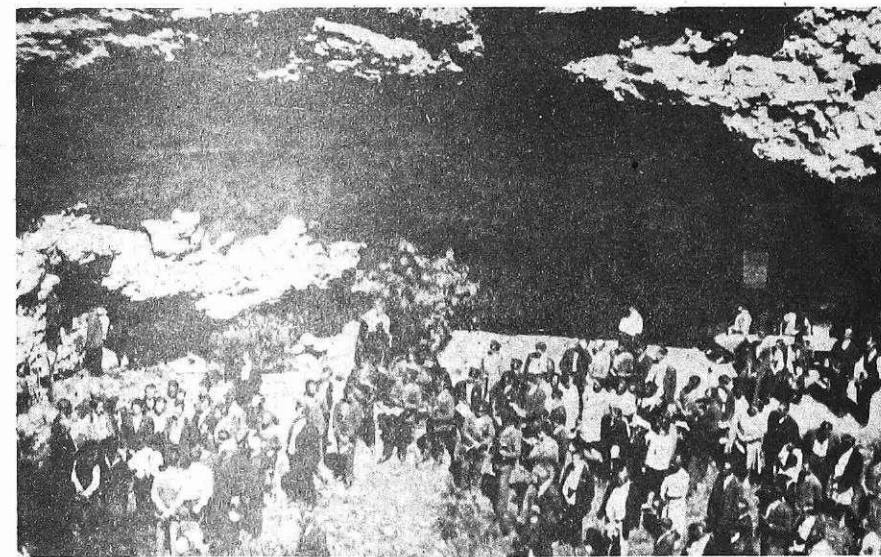
Oziramo se na prazno pot
na naše zelene doline na naše muke na
naše medalje

A vsi bomo šli drug za drugim z glavo
naprej
čez prag

Nekdo gol in sestradan kakor je živel
nekdo nedolžen kot ga je mati rodila
nekdo kot senca lastnega zločina

Vsi do zadnjega se bomo spustili dol
kot na počitek kot na nočno zborovanje

A nihče ne bo vedel za to
in nič se ne bo spremenilo

7 Izlet jeseniških in javorniških Svobodašev v Pokliuško luknjo leta 1932

GORNJESAVSKA DOLINA OSVOBOJENA

Pomlad 1945 — zadnja pomlad v dolgoletni vojni. Bila je težka, vendar bo zaradi upanja na skorajšnji konec tega najtežjega obdobja naše zgodovine ostala za vedno zapisana v srcih mnogih, ki so se bojevali še v zadnjih dneh vojne ali pa trpeli v zaporih in taboriščih in čakali končne osvoboditve.

Politični delavci — terenci jeseniškega okraja so bili sicer dnevno povezani z Dolino, vendar so prav od tu prihajale le slabe vesti. Nemci in domači podrepani v vrstah nemške policije in gestapa še niso kazali nobene pripravljenosti za umik. Našo pošto so še vedno morali nositi preko Mežake in Save v Karavanke ali obratno nepogrešljivi in neustrašni kurirji.

Spodbudna so bila le radijska poročila, ki so govorila o ostalih partizanskih zmagah na frontah. Narodnoosvobodilna vojska se je že bližala Ljubljani, Reki in Trstu. Posebno vesela in zanimiva so bila poročila z vzhodne in zahodne fronte. Ruska in druge zavezniške armade so vedno bolj stiskale obroč okoli Berlina — zadnje Hitlerjeve trdnjave in nevarno ogrožale njegov glavni stan.

Partizanska vojska se je vsak dan bolj krepila in vse več je bilo novincev-prostovoljcev, ki so želeli prispevati svoj delež h končni osvoboditvi. Kokrški odred, ki je dobil ukaz, da se čimprej premakne na Koroško, se je odločil še za eno zadnjih akcij na Gorenjskem. Želel je osvoboditi zapornike iz begunjskih zaporov. Že drugega maja se je pričel pripravljati za osvoboditev. Četrtega maja se je nemška posadka v Begunjah predala in vsi zaporniki so bili osvobojeni. Precejšnje število osvobojenih se je priključilo Kokršskemu odredu in odred se je povečal na tri bataljone.

Petega maja je bil celotni Kokrški odred že zbran v partizanski. Titovi vasi v dolini Završnice pod Stolom. Prek prelaza Belščica pod Stolom je odred odšel na Koroško in tu bil zadnje boje z umikajočimi se Nemci, saj je že v Bistrici v Rožu naletel nanje.

Ena od najpomembnejših nalog četrte armade je bila, da takoj z dvema močnima divizijama prodre na Koroško in zasede Beljak in Celovec. Maršal Tito je s tem ukazom želel doseči, da bi partizanska vojska zasedla kraje s slovenskim prebivalstvom. S tem prodorom naj bi zajeli tudi čim več nemških in kvizlinških sil, ki so se z Balkana umikale v Avstrijo.

Tako je naša dolina ostala skoraj brez partizanskih enot. Politični delavci, ki so bili povezani v okrajni odbor Osvobodilne fronte Jesenice, so bili premalo številni, da bi lahko začeli kakršnekoli večje vojaške akcije. Tu so bili še kurirji, komanda mesta in nekaj vojaških obveščevalcev ter pooblaščenstvo OZNA (oddelka za zaščito naroda). Vsi ti pa niso imeli toliko vojaške moči, da bi lahko zaustavili močne nemške kolone na cesti proti Kranjski gori in na železnici, ki so se nameravale umakniti skozi karavanski predor ali prek Korenskega sedla.

Prav ta dejstva so pogojevala odločitve, da se na to območje čim prej pomakne Jeseniško-bohinjski odred in da iz bovske kotline čim prej prodre četrta armada. In kako je vse to potekalo? Nekateri datumi, ki jih navajajo razni pisci monografij, si nasprotujejo. Mogoče bo prav letošnja 40-letnica osvoboditve spodbudila zgodovinarje, da ugotovijo dejanski položaj v teh zadnjih dneh vojne.

Iz dosedanjih poročil je celo lahko sklepati, da zaradi nujnosti akcij na Koroškem ni bilo prave koordinacije med štabom IX. korpusa in IV. armade. Jeseniško-bohinjski odred je bil 7. maja zjutraj še vedno v Bohinjski Bistrici. Nato je preko Bitenja, Jereke, mimo Koprivnika in Gorjuš odšel do Mrzlega studenca, se spustil v dolino Radovne in dalje v Mojstrano in na Dovje, kamor je prispel zvečer.

V dneh 5., 6. in 7. maja so Jeseničani množično prihajali v partizane na Poljane. Komanda mesta jih je takoj oborožila in jih pošiljala na položaje proti Gorjam in Bledu.

Ohranjeni dokument dokazuje, da je upravni odbor Delavske enotnosti pod vodstvom Žurmana razrešil namško upravo Kranjske industrijske družbe in prevzel tovarno v svoje upravljanje. To je tudi eden prvih upravnih odborov na Gorenjskem, ki je še v času vojne prevzel vodstvo tovarne v svoje roke. Preprečil je tudi miniranje železniškega mostu, plavžev in Siemens-Martinovih peči. Odbor pa je poskrbel, da so bile že pred prevzemom tovarne odstranjene mine, ki so jih položili Nemci, da bi pred odhodom uničili tovarno.

Ko je Jeseniško-bohinjski odred prodrl v Mojstrano in na Dovje, tam ni bilo več nemške posadke, ki se je že pred tem umaknila. Oba bataljona sta se pripravila na prenočevanje. Na Grančiču je bila postavljena zaseda. Že zvečer je bil štab odreda obveščen, da se na Jesenicah pripravlja na odhod več sto nemških vojakov, ki naj bi se umaknili prek Korenskega sedla na Koroško. Odred je takoj v smeri Jesenic postavil močne zasede. Proti jutru pa sta odšla na položaje oba bataljona in tako zaprla dohod v Gornjesavsko dolino. Kmalu so iz opazovalnice sporočili, da se bliža kolona nemških avtomobilov.

Pričelo se je! Zaseda je že s prvimi strelji iz protitankovske puške onesposobila nekaj prvih vozil. Kolona se je ustavila in komandant prvega bataljona Jeseniško-bohinjskega odreda Anton Znidar jo je napadel še z zadnje strani. Po skoraj dveurnem boju so se pričeli Nemci predajati. Nemci so imeli več kot deset mrtvih, odred pa le enega ranjenega. Zajetih je bilo okrog 100 gestapovcev, esesovcev in drugih pripadnikov raznih nemških uradov iz Ljubljane in Gorenjske.

Odred na Dovjem in v Mojstrani je mobiliziral skoraj 200 domačinov. Železničarji — mobiliziranci so takoj obnovili tudi železniški promet od Hrušice do Kranjske gore.

Popoldne 8. maja se je odred odločil za pohod na Koroško, taka je bila tudi njegova naloga.

Toda vojna še ni bila končana. Z Jesenic se je že pomikala nova sovražna kolona, v kateri je bilo več kot 100 kamionov s približno 1300 Nemci. S seboj so vozili tudi številne protiletalske topove.

Tudi v Kranjski gori in na Korenskem sedlu so bile še močne sovražne posadke. Odred je zato proti Kranjski gori poslal prvi bataljon, da bi nemško posadko prisilil k vdaji, vendar je vdajo odklonila. Po šesturnem boju je uspelo bataljonu pregnati nemško posadko proti Podkorenu.

Drugi bataljon se je zvečer 8. maja spopadel z nemško kolono v bližini Gozda. Toda nemške sile so bile premočne in ko je sovražnik s skoraj 50 topovi udaril po bataljonu, se je ta moral umakniti proti Srednjemu vrhu. Še večja nesreča pa je bila v tem, da je bataljon moral pustiti na cesti vsa vozila, ki jih je odred zaplenil prejšnji dan. Ker so borci odreda uničili motorje, so Nemci zažgali vsa vozila. Grozila pa je nova nevarnost. Nemška kolona, ki je na-

ZDOMEK FRANCE

Spomnim se Franceta, rad bi na svoje z obrtjo začel, ko ni zmozel hiše dograditi, je v Nemčijo delat odšel.

Ah, stara mati, kako je jokala iz bojazni in ljubezni za njim, vsako pomlad je pod brajdo čakala, kdaj s svetlim se avtom pripelje njen sin.

A lansko pomlad zama je čakala, ko je uzrla miličnika, je v slutnji obstala; pove ji s tesnobo v očeh:

— Vaš sin se je ubil na Skalnih pečeh.

— Prevelika hitrost, sočutno razlaga, — preveč je v ovinku pritisnil na plin! A mati joče, tolažba ji ne pomaga, France je mrtev — njen sin!

V ZRAKU ODJUGA

V zraku odjuga, vse glasneje mi struga ledenih voda zimske pozdrave prinaša z gora.

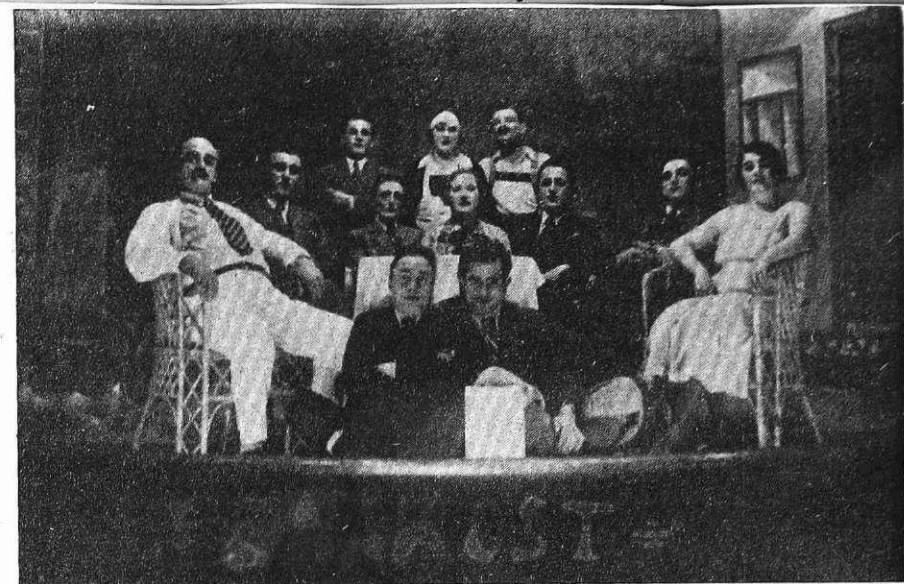
Kakor se gora otresa snega, zimske žalosti se otresa srce, s taljenjem snega up se budi: razkrile se bodo stare poti.

V sanjave poljane vodile me bodo spet znane poti, mračne misli se bodo poskrile, ko da jih nikdar ni bilo, ko da žalosti nič več ni...

Hej, spet bom človek vesel! S smolnim me vonjem gozd bo objel, legla bom na mahovita tla, ko da tam sem doma!

Ilustracija Zlate Volarič v zbirki Miha Cenca »Rdeča hreča«

Igralci dramskega odseka DKD Enakost, ki so nastopili v drami Ivana Cankarja »Kralj na Betajnovi« leta 1937

PESNIK SE PREDSTAVI

Pišem se Marinka Uršič, rojena Verk. Živim v Logu pri Kranjski gori. Rodila sem se v Kačjem dolu; v vasi, ki leži med mnogimi gubami dobrega obraza matere Štajerske.

Radovednost me je prignala na svet tri tedne pred pričakovanim rokom, kajti nisem hotela zamuditi poroke svoje ovdovalke babice, ki se je v drugo možila.

Tako sem prijkala na svet v hudi zimi, 15. februarja 1952, na petek ob pol dvanajstih. Za darilo sem takoj naslednji dan dobila novega dedka, ki je bil potem dvanajst let moj najboljši tovariš pri igri. Od njega sem dobila slovensko pesmarico, iz katere sva rada pela in prebirala stare ljudske pesmi. Stari oče me je prvi popeljal v lepi svet vezane besede. V meni se je že zgodaj dramil nemir in želja; pisati pesmi. V tretjem razredu osemletke sem prvič, namesto spisa, napisala spis v verzih. Učiteljica je bila navdušena nad mojo »poezijo«. Bilo mi je v veliko veselje. Od takrat čutim potrebo, da v pesmi prelijem svoja čustva in vtise, ki mi jih nudi narava.

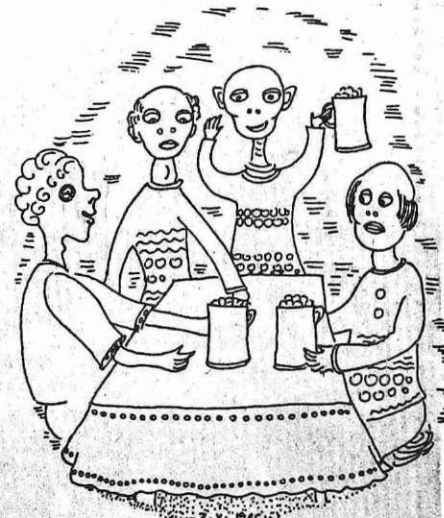
Delo in nesreče so bili večni spremljevalci mojih staršev; jaz pa sem rastla kakor koprija v vetru sama, brez prave otroške družbe, vsa razgreta od sveta lastne domišljije in samotnih potepov. Željna otroške družbe, sem si s šestim letom pri ravnateljici šole priborila vpis v prvi razred. Prva štiri leta osemletke so minila ob zanimivem pouku vaške učiteljice Zlate, ob prijetnih odmorih z dobro domačo malico in ob še prijetnejših pohajkovanjih — in ob igri na poti iz šole.

Ko sem se samovoljno prepisala v osnovno šolo Šmarje pri Jelšah, se nisem slutila, da je za vedno konec brezskrbnih otroških let. Napočil je čas vedno lačnega vozača; čas, poln strahu pred predmetnimi učitelji in njihovimi preverjanji. Osnovna

šola sem končala z dobrim, kar je bilo komaj dovolj za vpis v gostinsko šolo. Starši so menili, da bom s poklicem kuharice, še najprej na »toplem« in pri »kruhu«.

Ko bi bila kot otrok vedela, kako nevhvaležen je ta poklic, bi nikoli ne razkazovala svojega kuharskega »talenta« pri igri, in bi nikoli ne zamesila tistega znamenitega kolača iz ilovice, zaradi katerega so mi še leta potem prerokovali, da bom nekoč dobra kuharica in slaščičarka. Oboje se je do pičice natančno uresničilo, vendar žal ne v moje zadovoljstvo.

Kasneje sem sicer opravila ob delu še administrativno šolo, vendar pa še naprej opravljam slaščičarske opravila, ker je slabih administartorjev že tako več kot preveč!

Ilustracija Zlate Volarič v zbirki Miha Cenca »Rdeča hreča«

Novembra 1932 je dramski odsek DKD Svoboda Jesenice, v Delavskem domu na Savi v režiji Franca Škrjla uprizoril Cankar — Delakovo dramatizacijo »Hlapec Jernej in njegova pravica«

Marinka Uršič

PESMI

SVET JE TAK...

Svet je tak,
kot ga občutiš sam,
nikjer ni prav enak,
zato vem:

če posteljo imaš,
ne veš,
da nekje na
golih tleh ležijo,

če dom imaš,
ne veš,
da milijoni
v barakah se tišijo,

če mater še imaš,
ne veš,
da ostanejo sirote mnogi,
ko jo izgubijo,

če tvoj otrok je zdrav,
vesel, lepo razvit,
lepo oblečen,
kruha sit,

ne pomisliš na revne otroke,
ki glad jim iz oči žari,
na njihove koščene roke,
ki prosijo kruha, kruha pa ni...

ker sve: je tak,
kot ga občutiš sam,
ne čutiš tujega gorja,
ne tujih ran...

NEOPAZNA V VESOLJU

Midva sva kot zvezdni prah,
izgubljen v vesolju.

V širni galaksiji tej
sva komaj opazna.

Majhna in nepomembna živiva
in imava velike skrbi,

svoje dneve ob delu gubiva,
z dnevi življenja k nič drsi...

Vesolje je brezmejno,
veličastno v neminljivosti,

a ljudje smo kakor zvezdni prah,
nepomembni za obstoj vesolja,

Elektroni —
z življenjem nabiti...

Smešni smo v svoji majhnosti,
drzni in bojeviti...

Spopadamo se z milijoni neznank
in skušamo svet spremeniti...

SMRT VRTNARICA

Kako so bedne
moje misli,
ko se bojim za svet
in bedne so bojazni
vseh nas, ljudi,
ki se bojimo sovraštva,
pušk, bomb in raket.

O, fantje in dekleta,
kje se vam
mladost razcveta?

Med ruševinami
in na bojiščih,
pod milim nebom
in po zakloniščih!

Za koga pa bijete
ta kruti boj?
Za svoje življenje,
za človeški obstoj?

Ne! Saj svojih ciljev
sploh ne smete imeti,
ker niste rojeni zato,
da gradite, živite,
vi ste rojeni za borbo,
za mržnjo in nemoč
in morate umreti!

Na vseh koncih sveta
vojna žari,
v krvoločnem naročju
pehuje ljudi,
po poljih nezoranih
pa SMRT — VRTNARICA,
krvave rože sadi.

Koliko mest
bo še izravnanih,
koliko polj
bo še poteptanih,
koliko življenj
bo še žrtvovanih,
koliko nesmiselnih vojn
bo še izbojevanih?

Na taka vprašanja
odgovorov ni...
Zlo se bohota
in v orožju cveti.
Človek sam, bo
uničil svoj svet,
zemlja postala bo
mrtev planet...

MED MNOŽICO SAM

Cesta. Poti.
Vse polno
ljudi.
Povsod vrvenje,
življenje.
A človek
med množico sam
hodim osamljen
vsak dan.
Hodim med ljudmi
in iščem človeka.
Iščem prijaznih oči,
iščem toplih dlani.
A kje je še človek,
ki kot jaz,
išče prijazen obraz?
Vsakdo mrko
predse strmi,
ko za svojim
življenjem hiti.
Iščem te človek,
tvoje tople oči.
In ko te srečam,
mi srce vztrepeta,
zaživijo mi
v sreči oči,
poklonim ti
bežen nasmeh,
in že te
več ni...

DOKLER SI MLAD

Dokler si mlad,
uzel bi v roke
ta strašni svet
in mu vdihnil srce...

dokler si mlad,
zgnetel bi ga rad
v obliko srca,
in izbrisal iz njega
vse sence gorja...

Ko pa si star,
mine želja in žar,
v grenko spoznanje ujet
žalostno gledaš ta svet.

POT DO SEBE

Hodim skozi sence
lastnih misli,
po poti do sebe.

Neskončna je pot,
ujeta v pomisleke
ustaljene morale.

Brez skrivne stezice
do čudežnega sveta
lastne harmonije:

K razodetju
okrutne resnice o sebi.

daljevala umik, je prišla za hrbet prvemu
bataljonu.

Toda borci niso bili pripravljeni popu-
stiti in pričel se je eden najsrdečjših bojev
v naši dolini. Z rafalom težkih mitraljezov
so borci prvega bataljona onesposobili več-
je število nemških vozil in cesta je tako po-
stala neprevozna.

Z boka, iz smeri Srednjega vrha je po
Nemcih udaril še drugi bataljon. Podrli so
tudi nekaj smrek in sovražnik se je pričel
vdajati. Najprej se je vdalo okoli 800 itali-
janskih vojakov. Toda boj ni ponehal.
Opoldne, ko je bila bitka najhujša, pa se je
po cesti z Vršiča že bližala kolona borcev
IV. armade jugoslovanske vojske.

Tudi v Kranjski gori niso mirovali. Po
posredovanju Petra Robiča se je predala
nemška železniška straža v Gozdu. Že pe-
tega maja (ta datum navaja Arih) je preda-
la orožje tudi železniška straža v Kranjski
gori. Henrik Blažič in Alojz Cerovšek sta
še istega dne okoli poldneva izobesila slo-
vensko zastavo s peterokrako zvezdo na
kranjskogorski zvonik. Nemci so prisilili
cerkovnika, da jo je snel.

Seveda je prihod borcev četrte armade
omogočil hiter razplet dogodkov in Kranj-
ska gora je bila kmalu osvobodjena. Jeseni-
ško-bohinjski odred je istočasno pozval
vse moške, da sode-
lujejo v zadnjih bojih. Predala se je tudi
posadka finančne straže v Podkorenu.
Nemška posadka iz Kranjske gore pa se je
celo hotela prebiti do kolone, ki je priha-
jala iz smeri Jesenic, vendar ji to ni
uspelo.

Predsednik odbora Osvobodilne fronte
v Podkorenu Franc Gregori-Govedar je
borce 11. dalmatinske udarne brigade po-
zdravil in obvestil komandanta Ivana Gu-
vo o položaju v Podkorenu in ga prosil za
zaščito. Komandant je takoj poslal del bor-
cev v Podkoren, da bi zaščitili vas. Drugi
del čete pa se je pod Kranjsko goro razvil
v strelsko vrsto. Ustavili so nemško kolono,
in ker so Nemci spoznali, da umik ni več
mogoč, so se pričeli pogajati in celo hoteli
izsiliti, da bi jim pustili orožje. Toda istoča-
sno so tudi borci, ki so odšli proti Podkore-
nu, skušali priti Nemcem za hrbet. Razvil
se je boj, v katerem so Nemci le spoznali,
da ni več umika.

Tako so se 9. maja v Kranjski gori sre-
čali borci Jeseniško-bohinjskega odreda in
11. dalmatinske udarne brigade, ki je ime-
la štiri močne bataljone, skoraj 1800 bor-
cev. Brigadi je poveljeval Ivan Guvo, polit-
komisar pa je bil Grga Markič iz Desne pri
Metkoviću. Jeseniško-bohinjski odred sta
v tem času vodila komandant Ivan Leban
in politkomisar Milan Loštrk-Novljan.

V Kranjski gori se je Jeseniško-bohinj-
ski odred tako povečal, da je štab odreda
ustanovil 10. maja še tretji bataljon.
Istega dne sta se 3. in 4. bataljon 11.
dalmatinske udarne brigade prek Trbiža s
kamioni odpeljala v Celovec. Prvi in drugi
bataljon in tankovska četa ter divizion pro-
titankovske baterije pa so odšli proti Jese-
nicam. Tu je bilo še vedno veliko Nemcev,
ki so se skušali skozi karavanški predor
umakniti na Koroško. Prav te motorizirane
enote so na Jesenicah razorožile skoraj
3000 sovražnih vojakov.

Z Jesenic je del brigade prodrli celo na
Bled. Tako je bila obkoljena velika sovra-
znikova skupina v prostoru med Radovljico,
Podnartom in Trzicem. Zaradi porušenih
železniških mostov je med Žirovnico in
Otočami obtičalo več sovražnikovih čet.

Ko so bile sovražnikove skupine veči-
noma zajete ali uničene, sta se oba bataljo-
na 11. dalmatinske brigade prek Jesenic
ponovno vrnili v Kranjsko goro, od tam pa
prek Korenskega sedla na Koroško.

Jesenisko-bohinjski odred je imel
pred odhodom na Koroško velike težave.
Po povelju štaba IX. korpusa bi že moral
biti na Koroškem, pa se je zaradi bojev v
Kranjski gori odhod zavlekel.

Devetega maja je komandant Ivan Le-
ban po vdaji nemške kolone pri Kranjski
gori usmeril eno četo proti Trbižu. Toda tu
je prišlo do zapletov. Naleteli so že na An-
gleže, ki so nameravali svojo pot nadalje-
vati celo na jugoslovansko ozemlje. Po
daljših pogajanjih so Angleži le dovolili ko-
mandantu Lebanu oditi v Trbiž. Toda An-
gleži niso bili za kakršenkoli razgovor. Le-
ban je pravzaprav iskal le pot na Koroško,
ker so bile na Korenskem sedlu še močne
nemške sile. Četa se je zato vrnila v Belo
peč, kjer pa so bili še deli italijanske divizi-
je Osopp, ki so trgali slovenske in jugoslo-
vanske zastave, ki so jih razobesili domači-
ni. Izgovarjali so se, da je to italijansko
ozemlje. Leban je poklical v Belo peč še
eno četo, nakar mu je uspelo Italijane ra-
zorožiti.

Toda tudi Angleži so pričeli prodirati
proti Beli peči, in zopet je prišlo do zaple-
tov. Šele naslednji dan, 10. maja, je obe če-
ti zamenjal del dalmatinske brigade, kate-
ri je le uspelo prepričati Angleže, da so
lahko odšli prek Trbiža na Koroško.

Tako je Jeseniško-bohinjski odred z
dvodnevnno zamudo prišel na Koroško.

Po zapiskih Francija Sterleta je v datu-
mih, ki jih navaja Mile Pavlin, nekaj neto-
čnosti. Pavlin trdi, da je prišlo do bojev z
nemškimi protiletalci že 7. maja zvečer in
ne 8. maja. Nekaj netočnosti je, kot izgle-
da, zagrešil tudi že pokojni Ivan Arih, sicer
dober zapisovalec kranjskogorske zgodovi-
ne, ki je tudi opisal zadnje boje v Kranjski
gori. Zaradi tega je tudi moj opis zadnjih
bojev v Dolini verjetno pomanjkljiv, oziro-
ma netočen. To naj nas samo spodbudi, da
se čimprej lotimo opisa tega zadnjega do-
gajanja v naši dolini.

Verjetno je to leto, ko se spominjamo
zadnjih bojev za osvoboditev, primerno, da
bi se lotili pojasnjevanja in natančnega
opisa vsega dogajanja v letu 1945. Mogoče
bi bila to tudi zanimiva tema za pedagoge
— zgodovinarje, ki sedaj živijo v Kranjski
gori.

Viri: Ivan Arih: Čas narodnoosvobodil-
ne borbe v Kranjski gori.

Mile Pavlin: Kronika Jeseniško-bohinj-
skega odreda

Franci Sterle: Veliki finale na Koro-
škem.

Benjamin Gracer

DROBENCLJAVČEK

Drobencljavček
drobenclja:
clja, clja, clja...

Vsak korakec
zacinglja, zacinglja
sredi srčka mamiči nega.

Drobencljavček
drobenclja:
clja, clja, clja...

Vsak korakec
zacinglja, zacinglja
kot ta drobna pesem očkova.

FOTO PRALNI STROJ

Bela, štirioglata pošast,
ki pije, lula, grgra in srka
in z velikim, vrtečim očesom
čudno mežika, toži in smrka,
je zvalila fantička,
da je šel gledat ptička...

Zdaj se mu kar naprej dobrika,
mu na vsakem koraku mežika
in ga v sanjah slika...
in dokler je ne nasitijo
pokakane pleničke,
fant hodi gle 'at ptičke.

VELIKA SLIKA JE
DELA VČEK FALOT

1.
Delavček periček
ne more biti
fičfiriček,
ker je fantiček,
ki mu dušica
vsak dan snema
mamičina opravila,
da lahko pere, šiva, lika...

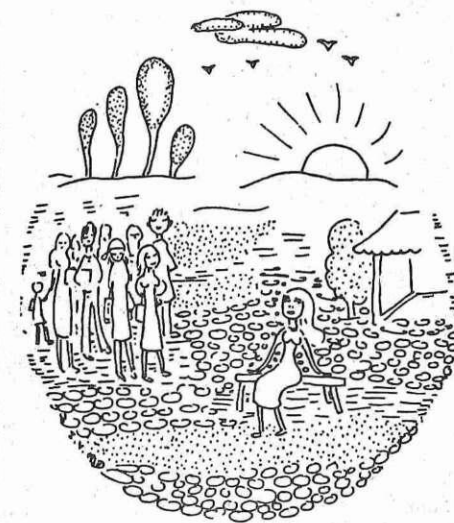
Bratec ve,
zakaj mu pravi:
velika slika.

2.
Delavček, ki dela
pridno kot čebela,
da bo jutri velik mož,
s svojim delom
kar naprej podira
red, ki je odraslim svet:
in je zato falot...

Naj delavček kar dela
in naj bo zato falot,
zgradi naj vse nanovo,
svet odraslih je za v kot...

Mešani zbor DKD Enakost Jesenice leta 1936

Ilustracija Zlate Volarič
v zbirki Miha Cenca »Rdeča breča«

BOJ BREZ PUŠKE

Gledališče Vesele teater sodi prav gotovo med najpomembnejše in najvidnejše oblike protesta na področju zaradi okupacije ohranjene slovenske kulturne dejavnosti v prvem letu našega suženjstva. Njegov pomen moramo zlahka oceniti že po samem značaju gledališča, saj je celih deset mesecev s satirčno-zabavnim programom razveseljeval tedanje Ljubljano, da je pozabljala na trenutne skrbi in utapljala žalost nad lastno usodo.

Ker pa poznamo tudi idejno usmerjenost Veselega teatra — s humorjem v prefinjeni obliki je kazal na vlogo Slovencev v tem času, na izhod iz zgodovinske krize in pravilno, spontano domnjeno dolžnost do lastne zgodovine in do prihodnjih rodov — je njegov pomen še večji.

SVEŽI VETER VESELEGA TEATRA

Za boljše razumevanje poznejšega dela najprej nekaj podrobnosti o gledališkem življenju v Mariboru tik pred vojno 1941. leta in takoj po njej. Pokazale bodo, da so se tu že pred kapitulacijo soočali s psihozo vojne, in to mnogo določneje kot njihovi stanovski kolegi v istem času v Ljubljani. Zadnja premiera pred okupacijo je bila v Mariboru 29. marca 1941, ko so uprizorili Hauptmanovo Dorotejo Angermann, zadnja predstava v gledališču pred okupacijo

pa je bila Frana S. Finžgarja drama Razvalina življenja. Pred napadom na Jugoslavijo se je gledališki aktiv pripravljati na uprizoritev Nušičevega Sveta. Vadili so ga do 5. aprila 1941. Zadnje dni pred napadom na Jugoslavijo predstav ni bilo več, to pa predvsem zaradi vpoklicev moških članov igralskega zbora v jugoslovansko vojsko. Prvi so bili vpoklicani direktor dr. Radovan Brenčič, dirigent Lojze Herzog, igralci Edo Verdonik, Pavle Kovič in Rado Nakrst. Na prenehanje predstav pa je vplivala tudi vojna psihoza, ki je v teh dneh zajela Maribor. Po okupaciji Maribora so nemške čete zasedle tudi gledališče. V smislu svojih raznarodovalnih prizadevanj so bili kmalu nato odpušteni vsi slovenski igralci, začasno upravo nad gledališčem pa je prevzela Berta Siegel, ki je pred vojno vodila dramsko sekcijo mariborskega Kulturbunda. Napravila je inventuro in zasegla denar, namenjen za plače igralcev, tako da je tajniku gledališča Danilu Gorišku in Pavlu Rasbergerju, le-ta je po odhodu dr. Radovana Brenčiča v vojsko opravljal posle direktorja, komaj uspelo izposlovati toliko denarja, da sta mogla izplačati enomesečno plačo tistim igralcem, ki so še bili v Mariboru.

Razmere v gledališču so bile odsev splošnih razmer, ki so nenadoma zavladale v Mariboru in katerih žrtve so postali

politični nasprotniki, zavedni Slovenci, intelektualci in kulturnoprosvetni delavci vseh vrst. Razen tistih igralcev, ki so bili z vpoklicem v vojsko zunaj Maribora, se jih je nekaj še v prvih dneh okupacije ilegalno umaknilo v Ljubljano, kak teden po nemški zasedbi Štajerske pa so si tudi drugi priskrbeli dovoljenje za izselitev v Ljubljano, kjer je večina imela domovinsko pravico. Med temi so bili Ema Staričeva, Elvira Kraljeva in drugi. Tako je že za junij 1941. leta izpričano, da je prišlo v Ljubljano po okupaciji kar šestnajst mariborskih igralcev. Med igralci, ki so ostali v Mariboru, omenjajo kronisti Pavla Rasbergerja, Mileno Zakrajškovo, Antona Hrastovca, Eda Groma, Milana Venišnika in Stanislava Ledineka. Vendar se je stanje kmalu spremenilo. Trvega julija 1941 sta bila Goriškova z otrokoma izgnana v Srbijo, Venišnik je odšel v partizane. Hilda Staničeva je bila pozneje odgnana v taborišče, medtem ko se je večina tistih igralcev, ki so še ostali v Mariboru po poletnem valu aretacij, zaposlilo drugje.

Kot vemo, gledališniki begunci v tem času niso živeli v zavidljivem položaju. Le nekateri so našli zaposlitev v ljubljanski Drami, medtem ko so bili drugi odvisni od razumevalne pomoči sorodnikov in znancev. Tik pred vojno nakazana mesečna akontacija 300.000 din, ki so jo namenili v Beogradu za mariborsko gledališče, zaradi vojne ni mogla prispeti tja, kamor je bila namenjena. Denar je običaj v ljubljanski banki. Mariborski upravnik dr. Brenčič je obiskal skupaj s Pavlom Kovičem visokega komisarja Emilia Grazioliha in ga prosil, naj jim pomaga priti do denarja. Čeprav je Grazioli izrazil svoje simpatije do igralcev beguncem in jim obljubil pomoč, denarja niso nikdar dobili. Zato pa so jim želeli njihovi stanovski tovariši v Ljubljani, kljub lastni negotovosti in razdvojenosti, pomagati vsaj iz trenutne stiske. Kasneje pa naj bi sami poskrbeli za trajnejšo rešitev problema. Tu je razlog, da so mariborski igralci uprizorili 24. junija 1941 prvo veseloigro Olge Scheinfugove Okence. Prireditev je bila v Drami, režiral pa jo je Jože Kovič.

O nastanku Veselega teatra, ki sodi med oblike »trajnejše rešitve problema«, pa nam podrobneje pripoveduje Božo Podkrajšek. Kot pobudnika zamisli omenja Toneta Čufarja; ta je Podkrajška obiskal na domu Podkrajškove sestre Marice Pešlove, kjer si je po begu iz Maribora našel začasno prebivališče. Tudi zunanje pobude za nastanek so nam dokaj razumljive: Čufar, ki je zadnja leta pred vojno zaradi stikov s Silvijo Tomasinijevo preživel v Mariboru, je bil kot kulturni delavec v dobrih odnosih, če že ne z vsemi, pa vsaj z vsemi naprednimi kulturnimi delavci v štajerski prestolnici. Po okupaciji je njegova skrb upravičeno veljala njihovi negotovi usodi v Ljubljani. Tako je v razgovoru z Božom Podkrajškom našel tudi vprašanje o življenju mariborskih dramskih igralcev, ki so pred Nemci pobegnili v Ljubljano. Zato je predlagal, naj bi, seveda s privoljenjem Osvobodilne fronte, ustanovili satirčno gledališče, ki bi udarjalo po okupatorju. Organiziranje tega gledališča je z vednostjo Lovra Kuharja-Prožihovega Voranca poveril Čufar Božu Podkrajšku, ki se je takoj lotil uredniškega dela.

Literarni zgodovinar Emil Cesar vsa svoja dela opremlja z navedbami virov in druge dokumentacije. Kljub znanstveni zasnovi pa je njegovo pisanje nazorno in barvito, predvsem pa nam razkriva veliko novega ali doslej premalo znanega.

Tako je bila nagrada utemeljena na poddelitvi, vendar moramo dodati, da je nagradenec napisal tudi obsežno študijo o Tonetu Čufarju in njegovi dobi, ki je bila objavljena v prvem in drugem delu Izbranih del Toneta Čufarja, študijo o nadarjenem pisatelju in slikarju Viktorju Gregorcu z Javornika, uvodno besedo k prvi samostojni zbirki pesnika Benjamina Gracerja in študijo o pisatelju, pesniku in publicistu Črtomirju Šnkovcu, tudi članu jeseniškega kluba.

Nagrajenec je bil rojen 16. avgusta v Ljubljani, kjer tudi živi in ustvarja. Iz njegove knjige BOJ BREZ PUŠKE ponatiskujemo odlomek, ki govori o ustanovitvi in delovanju Veselega teatra prvo leto okupacije v Ljubljani, pri katerega ustanovitvi je sodeloval tudi Tone Čufar.

Valentin Cundrič

TERCINE

V ozvezdju.
V ospredju.
V zaporedju.

Osvobojen
za namen,
za zven.

Praznaprav
čigav
odzdrav?

Iz besed
in iz let
je svet.

Skoz blato in jod
mimo zarot
z rjuho zmot.

Na vekov veke
v izseke,
v pokleke.

Po strugi kola
kis in smola
spola.

Naslednji
tedni
so žele povedni.

V ovinke
žalostinke
besedohlinke.

V slovo
kot nebo
nad zemljo.

Stran od ran
in sanj in stanj
kot dlan prostran.

Komaj spočeta
klavna teleta
pelješ iz zeta.

Komaj rojena,
še neobgljena,
še mož in žena.

V peté
zasajajo zobe,
v ime.

Dilaipod
je gospod
erkljivih usod.

Prihaja bog
iz črnih rok
kot stok in jok.

Roževina,
zarastlina
zeta, sina.

Svetla gliva
izziva
vekomaj živa.

Volja
Kajnovoga polja
in vesolja.

Večer
je premer
za hčer.

Kdo izganja
pričakovanja
v obžalovanja?

Zaveje
duh odeje
iz preje.

V poletne dni
snaha počrni,
se jeseni.

Kdo se sklanja
in oznanja
spoštovanja?

Si mar
klavni dar
utvar?

Se bo zjasnilo
oblačilo
napol gnilo.

Za desetino
planino
in dolino.

Na tlako brez uteži
slave in moči.
Kot znoj in kri.

Kako odkleti
dom v kleveti,
ga odpreti?

Zafrfota
senca srca
v prostranstvu neba.

Premenjaš dlako.
Mlako.
Tlako.

Se prikazuje.
Te prežvekuje.
Še tuje.

Te izruva.
Sezuva.
Oključva.

Te slači.
Popači.
Predrugači.

Te odpenja.
Zamenja
prikazen dolgorenja.

Povdzigovanje
v sanje.
V paberkovanje.

Z deleži
med beleži,
med reveži.

V hlevu
in skednju
po dnevu
miru.
V odmevu
tam in tu.

Steza
prek moža.
Od glave do peta.

Nekaj poguma
iz razuma.
Nekaj iz suma.

Beseda hroma
iz dvoma,
iz brodoloma.

Mnenja
so zrenja
mišljenja.

Kesanje
je vprašanje
in zadoščevanje.

Verigo napneš,
kot da greš;
kot da se greš.

Na Rimski cesti
neke povesti
dvorijo nevesti.

Je zares
kratek ples
nebes.

Lupina
zeta, sina.
Čudna votlina.

Za balo
bo ostalo
bore malo.

V ljudeh in dneh
čisto pri tleh
kot smeh in greh.

Pot strahov
ne pelje domov,
ne v blagoslov.

Dilaipod
je plovna pot
in senca dot.

Rjuha dote
zavija v zmote
in porote.

Gruda studa,
truda.
Polna čuda.

Iz osata
se hahljata
črna svata.

Tostranske dlani
se veseli
vse, kar živi.

Podaja v onstranske dlani
kosti,
vse, kar trohni.

Ženin in nevesta
sta bela cesta
iz vasi in mesta.

Mož in žena
prepletana.
Pomnožena.

Kam se mudi,
sin in hči,
v temi?

So se nosila
oblačila,
popotna krila.

Zdaj smo goli
med koli
in voli.

Za viharjem.
Za cesarjem.
Za oltarjem.

Nikoli
kot kdorkoli
za prestoli.

Do tod
zraste plod
in steblo usod.

Se pelod otresa
in mrliška kreša
nanj, ki opeša.

(Nadaljevanje z
22. strani)

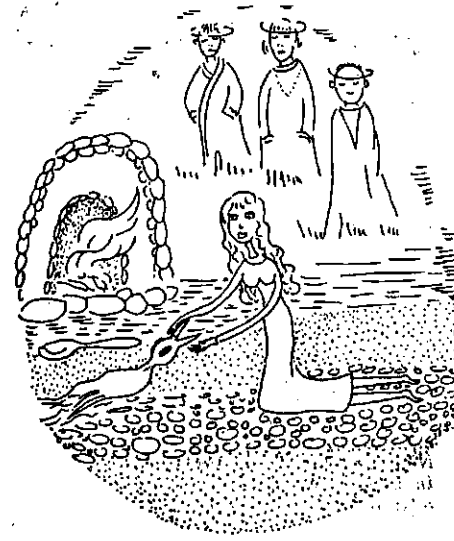
RAZTRGANIH DLANI,

sama v senci dneva,
požganih oči, v pasti vodnih ptic,
na obali črepijastih brzic
pred vrati sednimi
kot križ in krogla modra
stojim, v stebrno čudo objeta
pred Samsadelovim očesom
kot prosilka včerajšnjih prerokb.
Sva prosila za sončni vzhod,
za mesto iz stebrav,
krik ptic na nočnih sencih
zamegljenih gradov,
vodnjaka suhega izvir,
na kolenih, objeta v zimski veter
čarnih ljudi.

Ostajam kot zakleta stran neba,
izpil nekdo je naskrivaj vodo
iz vodnjaka suhega —
pred vrati sedmimi kot
darovalka jutra nikogaršnjega.

V vetru šepeta senca
zmaja, pred vrati kleči
kot poslednja zarja zarjasta.
Odseva kot sonce v čelu
popotnih ljudi,
žari kot smeh na zaplati
zmajevih oči.
Lesketa se jutra smeh,
posušen od cest in prošenj
cedrovih zavez,
šepeta v pustinjasto uho
modrijana jok in
njegovo izgubljeno telo.
Roti v sonce in temo
nebesnih vrat,
išče seme osteklenelo
na neskončnih sledeh.

Komu oznanja zvon
pustinjastih noči,
komu sled zabrisal je
popotnik včerajšnji?

Ilustracija Zlate Volarič
v zbirki Miha Cenca »Rdeča breča«

EMILU CESARJU NAGRADA VSTAJE
SLOVENSKEGA NARODA

Ob dnevu vstaje slovenskega naroda republiški odbor Zveze združenj borcev narodnoosvobodilne vojne vsako leto podeljuje »nagrado vstaje slovenskega naroda«, ki jo je letos prejel tudi sodelavec naših LI-STOV in soustanovitelj kulturno-umetniškega kluba DPD Svoboda Tone Čufar. Jeseńice EMIL CESAR za knjigo BOJ BREZ PUŠKE.

Emil Cesar, literarni zgodovinar, se zavzeto posveča tistem slovenskemu kulturnemu ustvarjanju, ki je povezano z revolucionarnim osvobodilnim gibanjem. O naših naprednih kulturnih ustvarjalcih iz bližnje preteklosti je doslej v raznih publikacijah in revijah objavil že okoli 120 esejev in razprav, med drugim tudi izčrpen prikaz Kajuhovega življenja in dela.

Devet izmed svojih kulturnozgodovinskih razprav je Emil Cesar zdaj strnil v samostojni knjigi z naslovom BOJ BREZ PUŠKE. Polovica izbranih razprav in esejev govori o našem naprednem kulturnem in literarnem dogajanju v času med obema vojnama. Druga polovica pa je v glavnem vezana na čas oboroženega boja. V eni izmed daljših razprav so izčrpno orisana zadnja leta Čufarjevega življenja in njegovega

(Nadaljevanje z 21. strani)

V MENI...

V meni sonce joče,
dež kristalni ledeni,
moje jantarne podobe
trga demonski ogenj
včerajšnjih strasti.

V meni ogenj žge,
potaplja zmajevo pomlad,
da odplavlja reka bela
poslednji kamen iz
obalastih zaplat.

V meni se veter ziblje
zemlja trudna nemirno spi,
moja zibelka prstena
vabi v črepinjaste sledi.

V meni jutro zeleni
kot pomlad nikogaršnja,
da izpira vodni demon
vrata bela,
vrata zmajeval!

POZABILA SEM OČI

na jasi Samsadelovi,
pozabila ples in kres
ob temni reki
steklenih zavez,
ko zbujen in ognjen
v siju demonskih ptic
tava in vreči skleda večnosti.
Na pragu vrat, na oknih
hiše beduinske
kot polnočni smeh
in senca cedrovih ljudi
ogrnjen in sam kot
poslednji velikan,
z rokami sončnimi in
telesom daritvenim odpira oči,
Samsadel sam, na skali včerajšnjici.
Kriki rajske ptic
so kot slap in strah
levjih vrat,
so okna in prepad
na steklenem mestu
v ogledalu kamnitih zaplat.

V STEKLENIH NOČEH

kot izpraznjeni vrči
vodnih čudes
zagrinja rojstvo in smrt
svoj večnostni ples.

Ob rekah počrnelih
in slapovih brez zvezd
spi obraz,
obraz brez oči in telesa
kot poslednja stopnica
in strah rjastega kresa.

So vodne poti in cedrove sence
poslednje sledi,
v ozvezdju zmaja vkovane,
v vrče steklene
kot jantarna sled zakopane.

Njegove slike črne odbira vihar
in sledi zledenele
odštevajo kamniti oltar!

(Nadaljevanje na 23. strani)

VALENTIN CUNDRIČ

VRATA SVETOVNE RESNICE

(LEVJA VRATA, SONJA KORANTER, SAMOZALOŽBA, JESENICE 1984)

Odčitavanje duha v okamenelem dihu prehojenih svetov postane vox clamantis pred levjimi vrati, še bolj pa za njimi, ko se in ultima analysisi odpro bodi kot neposredno zadovoljstvo ali zadovoljevanje bodi kot »dovolj trajna dobri« in »dovolj dobra reč« za deponiranje, odnosno za intervalno pozabo. Najbrž se objektivno v vsakem času pokaže v sebi lastni grobosti, kar že beseda o b j e k t v sebi skriva, namreč ob, veliko in joga, jarem; zato tudi Sonja Koranter kot pesnica tekstur iz čiste tehnologije ne more računati na presistost materialnih dobrin in slave kot pesnica, dovolj je nagrajena, če se ji je razodelo, da je mobilizacija energije neodvisna od objektivnega cilja. Še dobro, da je tako. Drugače ne bi bilo ne verbalne energije ne verbalnega cilja, pesniški poklic bi odpadel, raztopil bi se v umazani tehnologiji mišljenja in čustvovanja.

Pesmi Sonje Koranterjeve so še vedno polne medenih moči odnosno astralnih parazitov, ki glodajo njene fantazme, osamosvojenke kot moške osebe ali angelske energije.

Te pesmi so torej tekstura s psihološko afiniteto: roka in beseda modrega moža; sanj šelest; kdo kliče za meno; spi lev nemejski; pesmi so največkrat v tretji osebi ali obrzi, tako da v prvi osebi lahko medita mir in tišina, pričakujemo pa lahko vsak hip pretres, že zaradi vrat Resnice.

Te pesmi so tekstura metamorfoze s sociološko afiniteto: predhodniki rodov; beduin brez hiše svoje; le vode so prosili; porumenelo; pepel; pobledelo; v pesmih je očiten posluš do prezrtih ljudi, stvari in obdobj.

Te pesmi so metamorfoza s politološko afiniteto: senca včerajšnega boga; demon včerajšnjih noči; oltarji teminasti; ta svet nastopa za zdaj še okrivljen ali že okrivljen odnosno poimenovan s še ne preseženo hierarhijo jezika.

Te pesmi so tekstura metamorfoze s fizikalno afiniteto: iz jablanovih zvezd; popotnik obrežni; ogledalaste planjave; levji del noči; skala jutrišnjega dne; preslice zvezd; gre za svojevrstno dojemanje prostora in dimenzije, vse je polno rokavov in odsevov.

Te pesmi so tekstura metamorfoze z jezikovno afiniteto: jezik je viharnika poljub in leva stran neba; jezik je reka Nil; jezik je rojstvena prst; jeziki je obala dokazov črepinastih; jezik je vestala zakleta; jezik je reka besed.

Te pesmi so tekstura metamorfoze z estetsko afiniteto: zaprt vodnjak; ptice mrtvih oči; prividi so ključ; tudi levja vrata ne glede na pomen v serpentinu, če jih razumemo kot najavo Disneya.

V tej knjigi metamorfoze ne zasledimo heraklejskih dejanj superiornega duha, pač pa poseben križev pot, v katerem so sončna ali levja vrata nujna fotocelica bodi samoprevare bodi kozmične zakonitosti. Še najbolj verjetno pa kozmične posebnosti.

že to, poiskati begunce iz mariborske gledališke hiše, ki se v Ljubljani še niso mogli ustaliti. Vzpostavil je tudi zvezo s predstavnikom slovenskega Združenja gledaliških igralcev Slavkom Janom in Lojzeto Drenovcem. Oba sta bila člana Osvobodilne fronte in sta takoj privolila v ustanovitev gledališča, ki naj bi delovalo pod okriljem Združenja gledaliških igralcev v Ljubljani. Zaradi podobne politične orientacije to prav gotovo ni bil velik problem, zlasti ker je bila osnovna ideja vtihotapiti v program prizore s protifašistično in bojno mobilizacijsko ostjo. Tudi Jan in Drenovec sta soglašala s predlogom, da bi vodil gledališče Podkrajšek.

Šele nato so naslovili pisno vlogo na visoki komisariat, na odgovornega predstavnika fašističnih okupacijskih oblasti Giacominija in kar hitro dobili njegovo privolenje za ustanovitev gledališča, vendar s pripombo, da bodo morali vsa besedila vnaprej nositi v pregled italijanskemu cenzorju profesorju Umberto Urbaniju. Letaki posameznih predstav so bili dvojezični, v slovenščini in italijanščini.

Prostora za predstave Veselega teatra Podkrajšku ni bilo težko dobiti. Upravnik dvorane Delavske zbornice, katerega je poznal, mu je omogočil sestanek z ljudmi, ki so odločali o najemu. Ko jim je Podkrajšek povedal, v kakšne namene bi jo potrebovali, so mu jo odstopili pod zelo ugodnimi pogoji.

Čufar je zamisel o satiričnem gledališču povezal prav z Božom Podkrajškom gotovo iz več vzrokov. Menim, da so bili vsaj tile: kot sodelavec Totega lista je moral dobro poznati Podkrajškovo politično prepričanje. Poznal je njegove humoristične sposobnosti, iznajdljivosti, popularnost med mariborskimi igralci, kar je bilo nujno za formiranje kolektiva, popularnost med občinstvom, tudi med ljubljanskim, ki je že pred vojno dobro poznalo Podkrajškov Toti teater, nič manj pa tudi humoristični Toti list, ki je bil najbolj odkrit in zato tudi najbolj popularen komentator tako domače politike kot tudi zunanje političnih razmer v smislu naprednih teženj slovenskega ljudstva. In končno je bila odločujoča tudi Podkrajškova organizacijska sposobnost. Tedaj je bilo težko vse to dobiti v eni osebi.

PREDSTAVITEV LJUBLJANSKEMU OBČINSTVU

Gledališče se je prvič predstavilo ljubljanskemu občinstvu 2. julija 1941. Kot moremo razbrati iz recenzije Frana Govekarja, objavljene v Slovenskem narodu, je bila predstava dobro obiskana, ansambel pa si je osvojil ljubljansko občinstvo že s prvim nastopom. Čeprav obsežnost ocene daje slutiti izjemno naklonjenost lista, ki je skušal na ta način beguncem materialno pomagati, pa bi sodili, da je bila ta naklonjenost tudi drugače pristna, saj je recenzent odkril pravo ost v oporekanju okupatorju, kar je tudi sam nesporno odobral. Dokaz za to so tudi ocene sprememb v programu in sicer na kulturni strani časopisa. Čeprav je bil Govekar nad celotno predstavo resnično navdušen, išče njen globlji smisel in ga najde v prizorih, ki aktualno posegajo v politično življenje in ga komentirajo. Da pa to ni bilo samo hvalisanje, ki bi ga pobudili plemeniti humani nameni, dokazujejo tudi izbrane besede ali kar odkriti namigi o posebnem pomenu posameznih tekstov, kot na primer »pereči sodobni tekst« ali »sodobna zanimivost«. Gledališče si je Ljubljancane v naskoku osvojilo, o čemer priča pripomba, da so pri posameznih pevskih točkah poslušalci pevske izvajalce spremljali — s petjem. Predvsem pa je gledališče pridobilo poslušalstvo z aktualnostjo in humorjem, kar omenja kritik Govekar kot poglavitno vrednost. To pa moramo hkrati razumeti tudi kot namig in opozorilo vsem, ki predstave niso videli, naj si jo čimprej ogledajo. Sicer pa naj govori ocena sama:

»Otvoritvena predstava »Veselega teatra« je dosegla vsestransko zadovoljiv uspeh Ljubljana, 3. julija.

Kdor v tesnobni temi prižge lučko, kdor obupancu prinese tolažbo, kdor nesrečnega spravi celo v vesel smeh, je velik dobrotnik. Saj je žalostne tolažiti prav posebno Bogu všečno delo. Da je humor resnično blagoslov za tistega, ki ga ima, še bolj pa za tiste, ki ga uživajo, smo videli sinoči v lepi dvorani Delavske zbornice na Miklošičevi cesti.

(Nadaljevanje na 12. strani)

Valerija Čučnik

IZ ZBIRKE:

TI BOŠ VEDEL,
DA JE ZATE

MOJE ŽIVLJENJE

Utrgala sem pesem,
ko ni še dozorela.

Naslikala sem sliko,
ko že je ovenela.

Hotela sem ljubezen,
ko ni se še rodila.

Zaspala že pred mrakom
sem zarjo zamudila.

Naivne, sladke sanje
in večno hrepenenje,

prezgodaj in prepozno —
to moje je življenje.

KO SI SAM

O čem razmišljaš, ko si sam?
Kaj poje struna tvoje duše,
ko sama vase se ozira?

Včasih mirna je in tiha,
včasih trepeta kot trsje
v vetru svojega nemira.

Kaj so tvoje skrite želje?
Kaj je tvoje hrepenenje?

Najti v sebi ravnotežje
in ljubiti to življenje.

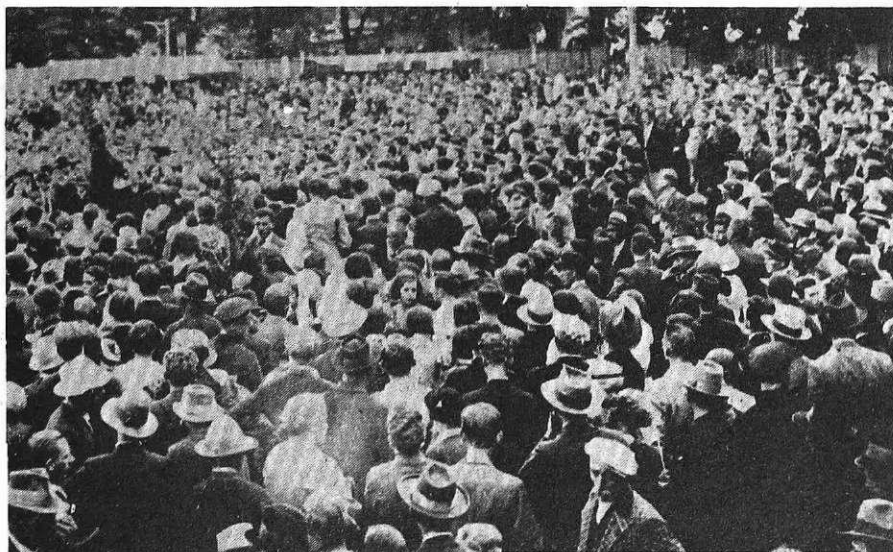
Rojstvo je začetek smrti.
Smrt je rojstvo večnosti.
Življenje je trenutek
nekje vmes.

Ne sanjaj! so mi rekli.
Romantiko zavrzi,
ne plavaj nad oblaki —
umazan je ta svet!

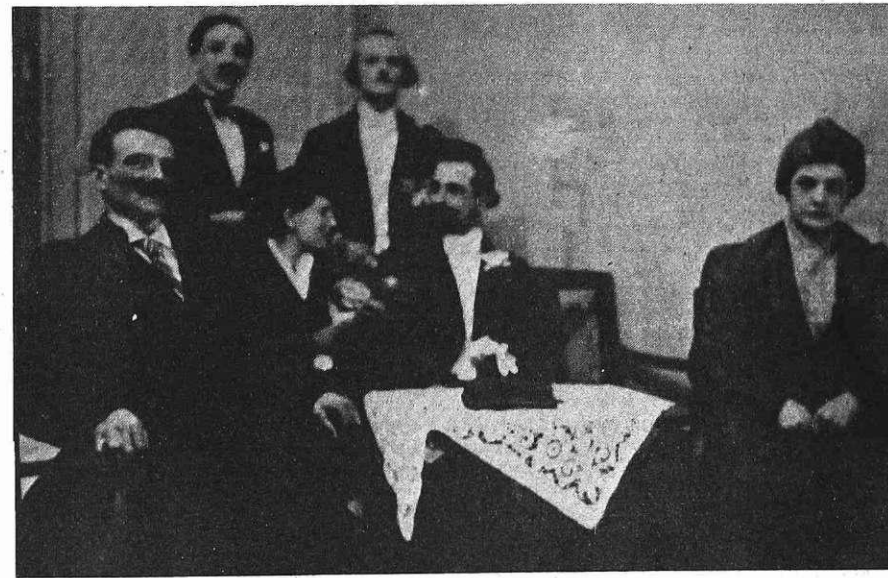
Ne sanjam — sonce sije!
Stojim na topli zemlji
in tu v dlaneh, resničen,
je mali beli cvet.

Živiš in iščeš
iščeš in upaš
upaš in sanjaš
sanjaš in dvomiš
dvomiš in se bojiš
bojiš se in si lažeš
lažeš si in hitiš
hitiš in kričiš
kričiš in stezaš dlani
za svojim soncem

(Nadaljevanje na 12. strani)

Slavnostno zborovanje na zletu Svobod v Celje, 7. julija 1935

Dramski odsek DKD Enakost Jesenice je v režiji Alfonza Oblaka decembra 1933 predstavil igro »Glavni dobiček«

ŠOPEK

Kc se bo zaiskrila pomlad
v svoji rosi
in bo dišalo po zemlji
in soncu,
odpri srce in zajemi v dlani
šepetanje življenja.
Veseli se drobnih,
prijaznih stvari,
naberi jih v šopek
in razsuj v svet.

TEBI KOŠČEK MENE

Trenutki so, ko zdi se ti, da ljubiš.
Enkrat samo srce bo res ljubilo.
Boš vedel, kdaj in kje se bo zgodilo?
In, kdo bo tvoja pesem, še ne slutiš.

Ko v jutru žarki sonca te zbudijo,
Odpreš oči in zamežiš vanje.
Še preden se zaveš: to niso sanje,
Čustvom se silnim misli prepustijo.

Enkrat samo. A če srce bo prazno,
Ker prej bo mnogo koščkov sebe dalo?
Morda potem bo pesmi v njem premalo?

Ena ljubezen — zanjo naj ostane
Največji kos iz največje globine —
Ena, iz sreče in iz bolečine.

HIŠA OSAMLJENEGA PSA

Hiša osamljenega psa
na moji poti do neba.
Nekoč ozrla sem se nanj,
prižgal je v meni luč spoznanj,
in zdaj nič več ni tako sam.

Njegov korak je spet vesel
in spet želi, da bi živel.
Na svoji poti do neba
dotaknil se mi je srca
in zdaj nič več nisem tako sama.

SAMA V SEBI

Ko se rušil svet je okrog mene,
ko nebo je v morje se sesulo,
sem čutila nad seboj veselje —
v neke cvetne sanje je zaplulo.
In neskončnost v sebi in iz sebe
je zgradila nove si širine.
Pesem vetra znova je rojena,
v jutru dneva dviga se v višine.

Kadar vase iz sveta pogledam,
vidim v sebi iste razvaline,
vidim v morju potopljene upe,
v cvetnih sanjah skrite bolečine.
Sama v sebi s silo svoje duše
nove cilje si zgraditi hočem.
Pojem z vetrom, v novo zarjo greva,
skupaj z njim se smejem in se jočem.

Stavkajoči delavci na Javorniku leta 1935

(Nadaljevanje z 11. strani)

Gospod Božo Podkrajšek je prinesel iz Maribora v Ljubljano že s »Totim teatrom« prav dober sloves. Na ljubljanskem vele-sejmu so ljudje z radostjo spoznali, da ima mož pristen humor, dovolj ljubeznivega duha in — kar je vendarle zmerom posebno važno — mnogo dobrega okusa. Med Slovenci pa ni nobene reči manj kakor resničnega humorja, čeprav si ga najbolj žele. Tako je Božo Podkrajšek z »Veselim teatrom« dandanes kajpak silno dobrodošel. Z osupljivo spretnostjo si je kar urno sestavil družbo igralcev, pevcev in muzikantov za svoje prikupno podjetje. In nihče med njimi nas s svojo sposobnostjo ni razočaral, temveč je vsak posameznik ali posameznica dokazal, da zna biti resnično vesel in stresati med nas veselost in duhovnost. Glavna opora so mu igralci bivšega slovenskega gledališča v Mariboru. Tragedi in razni karakterni igralci nastopajo presenetljivo lahko in humoristično, nam pojo aktualne, vedno dobro osoljene in fino začinjene pesmi, plešejo in skačejo kakor kabaretniki resnično privajenega poklica. Parodija, satira, karikatura, stiliziran realizem, hudomušna zafrkancija in ironija dajejo zelo pestremu sporedu glavno barvo. Vse pa spremlja sam Božo Podkrajšek, ki uvaja točke s svojimi zasoljenimi in tudi masnimi šalami sodobne zanimivosti.

Po uvodni pesmi smo gledali »Ljubenzki sestanek« tam pod Tivolijem ali kjerkoli in se izvrstno zabavili. Prizori v »Svetem zakonu« so neskončno resnični in poučni; »Poslanec nastopni govor« je zelo aktualen; »Na sejmu« nastopajo tri tipične osebe, prodajalec čudežnih sredstev, odlična Ljutomerčanka, ki govori prleščino in še druge zabavne dialekte, da je izzvala neskončno odobravanje, ter končno tipičen tuj prodajalec komične slovenščine. »Judajdija, judajda« s perečim sodobnim tekstom sta izvrstno pela, igrala in plesala dva pevca. Podkrajšek sam pa je zapel veselo podoknico »Pojd z menoj«. Vse kajpak s spremljevanjem ognjevitavega jazz orkestra. Čisto sočasen je bil prizor »Parlate italiano« in naša najlepša narodna pesem »Lepa Vida« je našla povsem originalno, zelo zabavno uprizoritev.

Po zaključni pesmi celotnega ansambla, se je množica razšla povsem zadovoljna in židane volje ter s trdnim sklepom: »Pa še

pridemo!« Saj so ljudje celo pomagali peti in marsikak stih ali napev postane gotovo popularen. Vse slike imajo primerne, duhovito stilizirane dekoracije. Podkrajšek je že drugič izvojeval veselo zmago.

F. G.

Nastopni program je bil na sporedu do 10. julija. Z novim programom so začeli zopet v ponedeljek, 14. julija ob 21. uri. O programu je spet poročal Fran Govekar, svoje skrito zadovoljstvo je izrazil predvsem v naslovu Sodobni pikri in vroči Veseli teater, Zopet velikanski naval in vse-splošno zadovoljstvo.

Predstave so bile sestavljene iz osem do dvanajst krajših točk različne vsebine. Delno so bile govorne, delno spevoigrske. Sestavljene so bile iz različnih skečev, krajših spevoiger in drugih trenutnih domislic, ki so jih inspirirali aktualni dogodki vsakega dne, kar vse je zahtevalo hitro postavitev dogodka na oder pod geslom »znajdi se, kakor veš in znaš«. Glavni program večera se je menjal vsak teden, če jim ni cenzura med izvajanjem česa zavržla. Po tej aktualni plati je imel Veseli teater precej podobno vlogo z današnjo televizijo. Takoj so vsak dogodek komentirali, če ne drugače, v raznih kronikah ali kupletih, za katere je značilno, da so mnogokrat in celo po večkrat menjali besedilo že med enim programom. Samo en program pa so sestavili v zaokroženo celoto pod naslovom Teater v teatru, katerega avtor je bil Emil Smasek. Program, ki nam danes ni znan, je kot »višek večera« ocenil tudi ocenjevalec Slovenskega naroda, ko je poročal o sedmem programu Veselega teatra 9. oktobra 1941. leta.

Ocenil ga je takole: »Višek večera je revijalni Teater v teatru. Tu nastopa posamič, zapored in v skupinah kar dvanajst ljudi, ki predstavljajo osebe teatra in se presenetljivo skačejo kot izvrstni pevci, igralci, plesalci in akrobati.«

Večino predstav je režiral Vladimir Skrbinšek. Z inscenatorji, kostumografi in z Božom Podkrajškom so se dogovorili v eni izmed lož kavarne Evropa, kjer so se pomenili o vsem, kar je bilo v zvezi s posameznimi programi.

Razumljivo da časopisni poročevalec ni mogel odkrito pisati o posameznih točkah programa. Za njim je stal okupator in njegova cenzura, in preodkrita misel bi bila

Nad zadnjo hišo v Osojah si zagazil v celec, kazalo je, da ne boš imel težav, sneg je bil zbit in trd, ni se ti vdiral in ne drslo; s pomočjo cepina bi zlahka obvladoval strmino, če te ne bi ovirala burja, ki ne le da ni prav nič pojenjala, pač pa se je zdaj nad gozdno mejo le še bolj razdivjala. Pod vratom si si zavezal kapuco in si navlekel rokavice, v obraz pa so te še kar naprej zbadale ledene iglice, pa tudi bunda te ni mogla povsem obvarovati mraza. Pa kaj zato! Korajžno si grizel kolena v zasneženo strmino, na parobkih si počival in se razgledoval po okolici: kot da bi lep sončen dan motril skozi kobaltna stekla varilskih očal, se ti je zdelo. Do vrha je bilo še daleč, a to te ni skrbelo, saj je bila noč jasna in sneg pravljen za hojo. V nahrbtniku si imel krajec kruha, kranjsko klobaso in termovko z vročim čajem, pa stekleničko žganja, kakopak, pošteno si boš privoščil, ko prideš na cilj, si si mislil.

Nad staro italijansko karavlo vrh sedla med Durnikom in Ritavčevim vrhom pa se je sneg zmečkal, na lepem si do pasu zagazil v sipko snežno moko, ki jo je burja nahala v zavetrje. Ko si se izvlekel iz ene kotanje, si se pogreznil v drugo, pa v tretjo in četrto. Lepa reč! Ko pa si se le nekako prebil do vrha sedla, te je burja udarila dol in položila na rit. Podričal si se v zavetrje — in se spet do vratu zaril v pršič. Kaj pa zdaj? Tresoč se od utrujenosti in mraza si se vrnil do karavle, pojedel pol klobase in se pogrel s čajem. Odtajalo se ti je jvje v nosnicah, odmrzile so zvezde z jeklene plošče neba. Spet si se zagrizel v strmino, tokrat po drugi poti; zataval si med skalami in borovjem, se spotikal ob veje, se spet do pasu pogrezal v sneg. Obupan si se privlekel do karavle, stresel sneg iz sebe in se zavlekel v spalno vrečo. Skozi votla okna se ti je posmehovala polha luna, in okoli voglov ji je vrešče pritegovala burja.

Ko si zjutraj šklepetajoč z zobni od mraza stopil na plano, je stal vrh pred teboj ves bel in mogočen in nedosegljiv v jutranjem soncu. A v tebi ni bilo več ne moči ne volje, da bi ga šel ponovno naskakovat.

»No, si bil na vrhu?« so te pobarali prijatelji, ko si se vrnil v dolino.

»Nekateri vrhovi mi niso usojeni«, si dejal.

»Nekaterim niso usojeni vrhovi,« je nekdo pripomnil.

Ilustracija Zlate Volarič

v zbirki Miha Cenca »Rdeča breča«

»To je res,« si rekel. »A da to zveš, moraš vsaj poskusiti.«

Šest let pozneje ležiš na kavču po pre-krokani silvestrski noči in zaspano buljiš skozi okno in frfotanje snežink. Nisi osvojil ne Olimpa ne Parnasa in ne Himalaje. Zdaj ti ostane samo še Porezen, gora nad tvojo domačijo — in še tega vzpona ne zmoraš več. Lepo si zavozil svoje življenje!

Iz rokopisa za knjigo planinskih spisov Orli letijo sami

Sonja Koranter

DARITVENI SMEH

PREGNANA IZ RAJA,
brez oči in telesa
v somrak bogov in
neskončno pot včerajšnjih rodov,
kot ogenj in strah zmajevih oči
s popotno sliko
in vejico cedrovih ljudi,
sama z belo ruto odeta —
na ustih le rojstvena smrt
in senca rajskega smeha.
V puščavi brez rož
in odcvetelih jablanovih zvezd
iskala sem skledo, belo — črno
v ravnini teles, v blodnjaku
čudes. Prisegam na hram
in obljubo včerajšnjih rodov,
kot ladja potapljajoča
kot odlomljen vrh predhodnikov cedrovih.

Obstala kot znamenje sončevih ljudi
na pragu sem črnem, odeta
v polnočni stj,
prikovana na prag in odtis roke
modrostnika, s soncem v čelu
brez znaka ljudi,
kot prerok in usoda neskončnih poti.

V siju neba, v megli sonca polnočnega
na pragu zvezdnatega prahu
ostremela sem v belino, v oči
zmajevih ljudi,
sedeli so sami na preprogi
sanjskih poti, kot
neslišni darovalci prihodnosti.

Odeti v strah predhodnikov zlomljenih vej,
kričijo in vabijo v travo poteptano
v skrinjo odprto, z zapahi vkovano
od usode poslani kot preroki neznani.
Na pragu pomladi cveti
črna preslička, kot daritveni smeh.

ZIBELKA IZ STELJE IN PRSTI

v mesečeni —
senci orehovi,
brez sojenice in želja,
sama, brez luči sije
kot poslednja zvezda neba.
Ob tjeje sonce joče,
kamen se rosi,
ob njej predhodnik zarje
nemo molitev sam ihti.
Za potovanje v prsteno stran neba,
za izpolnitev jutrišnjih strasti
da vsak-dotik prstene reke
bi odnesel steljo —
senco orehovo,
v hlad in strah nemočnega
popotnika
brez ognja in želja.

SADEŽI RAJSKI, GRENKI — MODRI

v ustih moža,
na jasi prašnati brez modrostnika.
V pesku odtisi
tujih nog,
so daljave širne, preproga
sončnih rok.
Nekdo zvezdo nosi —
v prsih sam,
nekdo pozvanja v senci
na nikogaršnji oltar.
Zamenojci moji, moja kri,
posušena in mrtva
na progu kamenja —
reke črne onemi.
Vem, sončni brat je skalna podoba
jutrišnjih zaplat,
vem, sončna vrata so prepada
v nejasno sliko včerajšnjih
zakletvenih nad.

21 V režiji Alfonza Oblaka je dramski odsek jeseniške Enakosti leta 1935 uprizoril igró Bratka Krefta »Malomeščani« — v sredini z očali avtor B. Kreft

TMURNA RAZMIŠLJANJA V JUTRANJEM VLAKU

Sinkope ritma koles zganejo
misli v kozmični ples.
Kje se kopičijo piski lokomotiv,
kje drdranje?

Kdo zbira jezne tirade
na sive brade,
ki brenkajo tako slabo,
brez sluha, tako grobo,
na tanke niti marionet?

Strašljiva je, nepredstavljiva,
brezkončna praznina.
Mar tja odhaja v nepovrat
nebeležena misel,
dobro pretuhtana,
milijonkrat ponovljena.

Vsemirje je veliko gluho uho,
je veliko slepo oko.
Skozi pretaka se reka glasov,
kaplja veletok pogledov
v vleke tēm
med grozde ozvezdnih shem.

Se v rekah teh prepletajo
naše besede, misli, pogledi
v enotnost disonanc,
v razzvočju harmonije?

Odvalovi tja jek češnje v vetru,
ki na ozadje šumenja potoka
pripenja stoke kot harmatan
ptice na ostre bodice kaktej?

Vmes so najine besede:
velike, samovšečne, enkratne,
neponovljive, neprimerljive.

So tudi tam še zlit
moji hropci s tvojim sopenjem,
so združeni s pogledi žrebcev
begajočimi med očmi
in mednožji tujih žena
čakajoč na skrivne znake odzivov?

Brezbržno goltava vsrkava
prostor vse naše poglede:
Nevzgibne ob tujih trpljenjih,
raznežene od čudeža rož,
od zaupljivih otroških oči,
tope od vijolične pahljače omam,
od preobilice groze,
Hladen ostaja ob
zbegani zagroženosti zavrtih devic
zgubljenih na plažah mesa,
ob nesmiselnosti vojna.

Vse to in še,
pa kar tako v nepovrat
kot minljiva efemerida.
Vse to pomembno nam,
nedražljavost nič.

Okoli nas je, mimo nas,
v nevidni neznani tvari,
nezaznavni snovi skrivnih kod,
v tajnih zvokih kalm,
v bleščeči fluorescenci bonac,
trepetanju klorofila, pršeči svetlobi,
odbiti temi zrcalovine neba,
v sopari rdečega javbrja.

To se mora zbirati nekje,
arhivirati nekje.
Brez kala.
To se grmadi, kopiči, kvasi
za nvo zvezdo
kaotičnih matrik.
V zvezdi obližu naši nečimrnosti.

Vse je stvar energije.
Enkrat bo počilo,
grdo počilo, je dejala
moja občasna sopotnica
s popoldanskega vlaka.

EDO TORKAR

VSI NEOSVOJENI VRHOVI: POREZEN

Vsi neosvojeni vrhovi, vse neizkorišče-
ne priložnosti, vse neizpolnjene želje.

Nekdo se je sam povzpел na Ararat in
napisal o tem reportažo za časopis. Prija-
telj, ki študira v Tbilisiju, ti piše o lepotah
Kavkaza. Alpinistični odsek občinskega
planinskega društva pripravlja odpravo v
Ande. Reinhold Messner in Peter Habeler
sta brez dodatnega kisika osvojila Mt. Eve-
rest. Kaj vse bi še dosegel dr. Klement
Jug, če ne bi tako mlad umrl? In kaj Nejc
Zapltnik? Sto žensk na Triglavu. S prija-
telji pod macesni. Tri dni in tri noči v snež-
nem viharju pod Grand Charmozom. Po
divjih rekah Bolivije. Plezalski vrtec v
Turncu. S smučmi prek Šar planine. Na-
gradni natečaj za najboljšo planinsko foto-
grafijo. Irena Krivograd se navezuje (slika
zgoraj). Alpina žiri vam priporoča planin-
ske čevlje, primerne za lažje vzpone in
sprehode. Dr. Janez Rugelj: vloga in po-
men planinarjenja pri zdravljenju alkoho-
likov. Cotopaxi, 6005 m.

Pred mnogimi leti si napisal pesem:
Nekoč bom zbral moči, nekoč si bom na
najvišjem vseh vrhov postavil križ ...

Olimpa nisi osvojil, Parnasa tudi ne,
Himalaje tudi ne. Nisi postal ne bog ne
pesnik in ne alpinist. Ti je žal zato?

Prvi januar tisoč devetsto tega in te-
ga ... Včeraj ste si voščili srečno novo leto,
danes ga imate — srečnega, novega, z no-
vim snegom pobeljenega. Iz leta v leto ni
kraja tej sreči: med srečnimi novimi ljud-
mi živiš srečno novo življenje. To bi se ko-
nja ubilo!

Silvestroval si pri ženini žlahti: mastili
ste se s telečjo pečenko, pili zlato briško
rebulu; zunaj so pokale petarde, pijanci so
se valjali po snegu; proti jutru sta z ženo
sedla v avto in se odpeljala k prijateljem
na drugi konec mesta; prijateljova žena te
je zamaš skušala pripraviti do tega, da bi
poskusil polže v česnovi omaki, glavno jed
iz njenega silvestrskega menija, zato pa si
se brez predsodkov lotil pečenih jabolk s
čokoladnim nadevom. Vrtela se je glasba,
celo plesal si, najprej z ženo, potem s prija-
teljevo ženo, pa spet s svojo ženo — in ta-
ko do belega dne.

»Bilo je prijetno«, reče žena, ko prideta
domov.

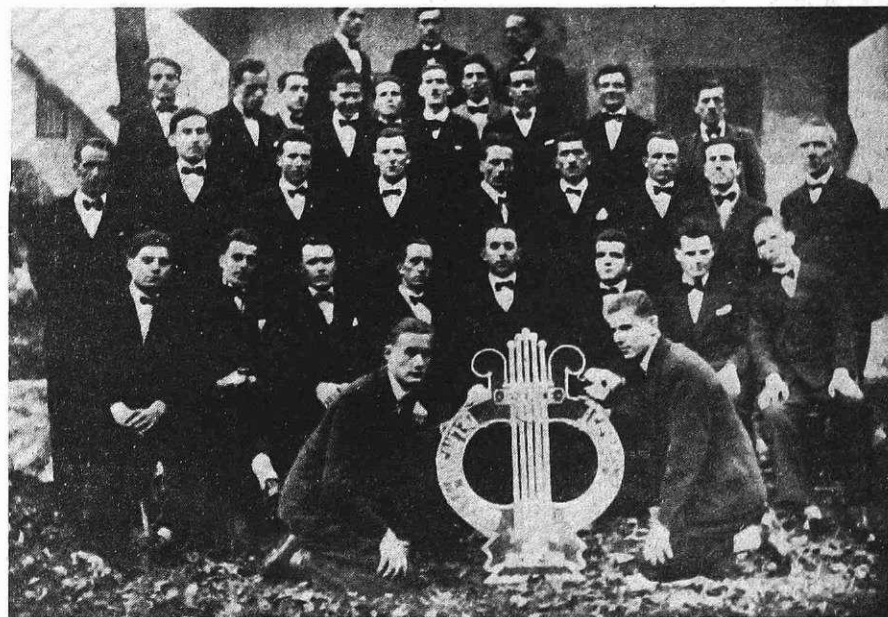
»Seveda je bilo«, ji pritrdiš.

Ja, bilo je prijetno, prijetno, prijetno,
prijetno ... si zlovoljno mrmrša predse, ko
te v poznem popoldnevu zbudi ženino bla-
goglasno ropotanje s posodo in cokljanje
po kuhinji. A kljub vsej prijetnosti — od
kod ta občutek nezadoščenosti, od kod že-
lja, da bi pograbil pepelnik in ga vrgel v
okno? Da bi si z razbito steklenico vrezal
krav križ v dlan? Da bi zlezal v pasjo uto
na dvorišču in lajal v mrzlo sonce nad zas-
neženimi gorami?

Se še spominjaš tistega norega silve-
strovanja v tolminskih hribih pred šestimi
leti? Čuda ljudi se je tedaj nagnetlo v tvojo
bajto pod Kojco: tvoji prijatelji, pa prijate-
lji prijateljev, pa prijatelji prijateljev teh
prijateljev, pa neki umetniki, pa neki van-
drovci, pa neke rosne gimnazijke, celo taki
so bili, ki si jih tedaj sploh prvič videl. Z
vsakega vlaka se jih je nekaj vsulo, po dva,
trije, štirje skupaj so prihajali, pijače in
zabave željni mladinci in mladinke, z na-
hrbtniki, pletenkami in kitarami otovorje-
ni. Zvečer, ko je bila žurka na vrhuncu, ko
so se šipe stresale v hrumenju težkometal-
nega rocka iz zvočnikov in so prve pleten-
ke že pokazale dno in so pijane gimnazijke
že podlegale najbolj nadležnim dedcem in
izginjale z njimi v zgornje kamre, si sredi
požirka odložil kozarec, stlačil spalno vre-
čo v nahrbtnik, obul gojzerje in jo mahnil
na Porezen. Nikogar nisi povabil s seboj, z
nikomer nisi maral deliti tega doživlja: v
novoletni noči stati na vrhu najvišje cer-
kljanske gore, prvič v življenju stati vrh
Porezna, potem ko si dolga leta živel ob
njegovem vznožju, v njegovi senci takore-
koč.

Burja je upogibala temne smreke in
mesečina je srebnila sneg, ko si se, opira-
joč se na cepin, da ti ne bi zdrsnilo na pole-
deneli stezi, vzpenjal mimo zadnjih zakoj-
ških hiš, katerih okna so praznično utripa-
la v razsvetljavi televizijskih ekranov in
raznobarnih žarnic na novoletnih jelkah
— tudi sem gor je že zašel ta laški kič!

In potem Osoje, divja, samotna grapa,
stisnjena med strma pobočja Durnika, Po-
rezna in Ritavčevega vrha. Ko so se tod
naseljevali staroselci, so bili v hribih še
volkovi in da bi zavarovali pred njimi živi-
no, so jih lovili v preproste, a učinkovite
pasti, »volčje jame« imenovane. Zdaj vol-
kov ni več — pa tudi ljudi ne. Še deset in
petnajst let po zadnji vojni so v Osojah
kraljevale bogate in obljudene kmetije: pri
Obidu, pri Groparju, pri Osojarju, v Cime-
riji ... Kopice otrok so se podile po dvori-
ščih, hlevi so bili polne živine, sadovnjaki
so bogato obrodili, polja so bila posejana z
ržjo, krompirjem in koruzo, celo pšenica je
uspevala na prisojeh. A leta so tekla, otroci
so zrastle, fantje so se raztepli po tovarnah,
dekleta so se pomožila v dolino, stari pa so
drug za drugim odhajali na zadnje roma-
nje tja čez na bukovsko pokopališče. Zdaj
so bile vse te stare kmečke graščine — ra-
zen ene — opustele. Lesen mlin in žago
spodaj pri potoku je požrla lesna goba, nji-
ve so se zarasle s plevelom in koprivami,
seniki so razpadli, vodnjaki presahnil. Kot
da si prišel v zakleto deželo: gozd,
skalnat previsi, že mnogo let nepokošene,
s trnjem in grmjem zaraščene senožeti,
slepa okna samotnih hiš, vse potopljeno v
veliko, gluho tišino, ki jo moti le šumenje
vode in šelestenje dreves v vetru.

Pevski zbor DKD Enakost Jesenice leta 1933, zborovodja Milan Rinaldi

toliko kot denunciacija. Zlasti ko vemo,
da je bila cenzura vedno pripravljena za-
treti vsako, še tako preprosto, vendar svo-
bodoljubno misel, kar bi imelo za avtorja
hude posledice. Računati je bilo treba z
okupacijsko upravo in njenim policijskim
aparatom ter terorističnimi ukrepi. Zato se
je v tako posebni situaciji zatekel poroče-
valec k navdušenju nad zamisljivo Veselega
teatra, kar pa takrat ni pomenilo nič dru-
gega, kakor agitacijo zanj. Čeprav reperto-
ar prvega nastopa ni v celoti znan, slutimo
namig na politično stvarnost, kateri se gle-
dališče že v svojem prvem programu ni iz-
mikalo, v opazki, da vse »Spremlja sam
Božo Podkrajšek, ki uvaja točke s svojimi
zasoljenimi in tudi mastnimi šalami sodob-
ne zanimivosti«. Prizorov, nad katerimi se
je spotal okupator in njegova cenzura,
pa je bilo več. V prvem programu domne-
vamo to za prizor, ki ga je recenzent ocenil
z opazko: »Čisto sočasen je bil prizor »Par-
late italijano« in naša najlepša narodna pe-
sem »Lepa Vida« je našla povsem original-
no, zelo zabavno uprizoritev«. Prav tako je
moral v prvem programu zbujači masče-
valni zasmeh prizor s tipičnim tujim pro-
dajalcem in njegovo komično slovenščino.
Ne bi pa smeli iskati osti samo v miselnih
zasukih poročevalca v Slovenskem narodu,
saj je »revijico« Frana Milčinskega Ježka
Kako lepo živeti je na svetu, samo omenil
in navedel podatek, da jo je pela z avtor-
jem Kovačeva, čeprav nam je po drugem
viru znano, da Milčinski v nastopih ni skr-
val ogorčenja nad nastopajočim trplje-
njem. Njegova beseda je bila vedno aktual-
na, naj je govoril o pomanjkanju kruha ali
o požiganju nezasčitenih slovenskih vasi.
V sliki Kako lepo je živeti na svetu, je pel
svoj song za zamreženim oknom, kot re-
fren pa so se ponavljali verzji:

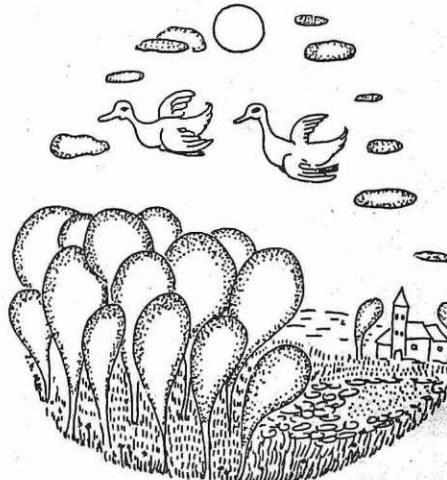
Kako lepo živeti je na svetu,
če žarek sonca sije nam z neba,
če žarek sonca sije nam z neba,
če sen o sreči bdi nam v dnu srca.

Da je bilo takih ironično zasukanih po-
litičnih osti zares precej, bi sklepali tudi po
oceni trejega programa Veselega teatra, v
kateri Govekar ne more skriti, da je prič-
koval več, kot je program nudil, in sodi na
splošno o sporedu, da je »krotak, vsebin-
sko skoraj brez ostrin ter usmerjen le na
smeh, ki nahaja zmešom navdušenih odje-
rnalcev«.

Izreden uspeh je imela spevoigra Emila
Smaska Na planincih. Na melodije sloven-
skih ljudskih pesmi sestavljeno besedilo je
predstavilo slovenske pastirje s pastirico
visoko v slovenskih gorah. Tja se je prikla-
til mešan, katerega je odlično predstavil
Edo Verdonik in ga prikazal kot Vsiljivega
Nemca. Prilizovati se je začel plansarici
Veri Kovačevi, na kar sta ga prepodila v
dolino pastirja Pavle Kovič in operni pe-
vec, tenorist Angel Jarc, ter z dvignjeno
pestjo zapela: MI SMO FANTJE, VSI PA-
STIRJI, VSI V PLANINCE POJDEMO.

Točka je bila na sporedu oktobra 1941.
Občinstvo je takoj razumelo, da pomeni to
v okupirani Ljubljani javni poziv za odhod
k partizanom in poziv na boj z vsiljenimi
tujci, kar je dokazovalo tudi frenetično
aplavdiranje, da je moral Podkrajšek kot
konferansje pomirjati poslušalce z izgovor-
rom, da se približuje policijska ura in da
naj dovolijo igralcem nadaljevati spored.

(Iz knjige Boj brez puške; založba Bo-
rec, 1984)

Ilustracija Zlate Volarič
v zbirki Miha Cenca »Rdeča breča«

Marjan Čufar

V ROKAH DALJAV

Padci vetra pod roko grobih vej
v dolu pod slemenom gore tam ječe
in mah in lokvanj gnezdita
v valovih vlage. Sreča kakor plaha
ptica kdaj pa kdaj
zleti iz visokih trav.
Močvirje lepi svoje bolne veke
na stene obzorja, — skaljen
pogled mi tava v čredi, v jati črnih
uran, ko voda kisla vzhaja iz posode.

Porečem ti to je glazura solz
in leča sanj in trda roka dni
ki se mehča v odžni sapi.
Morda je nož besed in hladni ogenj mraza
razpredajočega se čez oči
in ura ovdovela s sekundami kot z dnevi
z mrakom pet odstotnim za seboj.

Jadro sonca obešeno na gore
v ovalno rdečo barvo menja polt,
a veja bolna je in noč pohotna
in zemlja polna trhljih vej noči
in vprašam se kje korenina
jemlje sol daljav in kje so dnevi
vsrkani v noči.

V razpokani ledeni skorji časa
v jajcih v mrak čuječih ptic.

POSVEČENJE DNEVA

Prav zdaj pripravlja se preskok noči
in sence zgnile bodo v mokrih jarkih.
Oblizano pročelje dneva
tiptle z žarki zraka in luči
po drevoredih
in vidiš kres v temi,
ki mrka zliiva se v potoke
in cvet kalužnice
kot tvoj poljub se ziblje v gredi.

Zdaj čas obira jagode in solze,
zdaj čas razjeda srečnih dni spomin.

Luna pne se po rumenih oknih
in po gozdovih pne se vonj
zelenih rož.
Kocka vetra se vali v deželo,
pahljače sivih vej ječe,
da sanjarije senc izgubljajo peruti
in srčni kos mesa odmre za dne.

V Jetrih se razcveta palma strupa!
V izvirih glave
usiha prazen jok, —
življenje se pretaka in ponika.
O ljubljena pogledj cveti že glog
in ljubljena pogledj cveti že smrt.

PUSTINJA

Popotnik vstaja iz trudne pustinje,
iz pustinje zraka in zapuščene vode.
Gadje se iz prhke zemlje v svet vale.
Glas zvona razpreda molk
prek travnih ruš.

Hiše vzkipevajo v ponižnost,
v kulturi gljiv so stebila otožne noči.
In gledaš odišavljene prikazni, —
razlistane školjke iz morja.
Pereči čuti ti zatavajo v meglo,
peneče vino ti oblije prste.

Vzdušje ironije lega jajca.
Na črnih skeletih sprememb
je obešen čas.
Ravnodušje čakajočih zalije
puščava notranjosti, sence v prahu
in sonce v očesu zenita.
Nikdar nisem slutil, da je podoba vetra
bolečina poslednje pesmi,
v zraku lebdeča in zrasla
iz bežnih tatvin molka.

(Nadaljevanje na 14. strani)

UČNA URA

1. Šivanka — uganka
1. Vedenja o predmetu

- a) DELI:
— uho (ušesi)
— stožčasto telo
— konica
- b) IZDELANA IZ:
— kovine
— lesa
— kosti
- c) LASTNOSTI:
— različne velikosti in debeline
— uho ali dve udolbljeni, preluknjani ušesi; skozi njega ali njiju vdevamo nit
— gladko, neupogljivo telo
- č) NAMEN:
— za šivanje
— za vezenje
— za gobeline
— za izdiranje bodic (z razkuženo konico)
— pri operaciji (šivanje)

2. Naši zapisi:

DUCAT ŠIVANK
DUCAT UGANK

1. Uho ima,
pa ne sliši,
strgan si,
če je ni pri hiši.
2. Pri hiši mora biti,
ker z luknjami
ne moreš po svetu hoditi.
3. Njeno telo ima konico in uho,
brez nje pri hiši
je hudo...
4. Nit utakneš skozi njo,
če dobro imaš oko.
Ugani, kaj je to!
5. Za gospodinjjo ni lepo,
če dolgo nit
utakne skozi njo.
6. Če dobro imaš oko,
ji prideš skozi uho,
da ti služila bo.
7. Ona skozi njo,
obeduje skozi kožo ali blago.

8. Nekdo gre z njo skozi blago,
da na njem pusti sledi,
ki se jih ne morejo nagledati oči.

9. Sama reva ne more nič,
dokler ji človek repka ne naredi,
da z njim koristno delo postori.

10. Z repkom luknjo zapolni,
z ožgano konico izdere bodico.

11. Kadar z nitjo
rane celi,
se ven in noter seli.

12. Oficir vojaka iz vrste spodi,
če je v njegovi kapi ni...

Učenci 3. razreda

2. Vaje v slogu
OKROGLO

Okrogla sem se vrnila po zaokroženi poti iz šole: in se vzpela po okroglo zavitih stopnicah... Ko sem prišla do okroglih vrat, sem jih odklenila z okroglim ključem. Na okroglem podu sobe je okroglo ležala Rubikova krogla. Začela sem jo vrteti...

Kmalu sem začutila, da moj okrogel želedec zahteva okroglo porcijo hrane. Zato sem si v okroglo posodo okroglo naložila jabolka in pomaranče. Ker je bilo vse tako okroglo, sem se okroglo tudi oblikovala.

Potem sem se z okroglimi očmi zazrla v okroglo ogledalo: in se z okroglim glavnikom okroglo počesala. In že sem odhitela — po že omenjenih okroglih stopnicah — na okroglo dvorišče, kjer so okrogle prijateljice v krogu plesale kolo.

EJGAVŠČINA

Ejga, zjutraj se zbudim, ejga... Mami ci rečem, ejga, danes ne bom zajtrkovala, ejga.

Ko pridem v šolo, ejga, so mi sošolke rekly, ejga, da bom najbrž vprašana, ejga. In, ejga vraga, res sem bila vprašana, ejga. Fant, dobil sem tak cvek, ejga, da nisem vedela, kaj naj doma rečem, ejga. Ejga, mami ci sem rekla, da sem dobila dve, ejga, očiju pa sem povedala po pravici, ejga, da bom cvek popravila, ejga...

(Nadaljevanje na 15. strani)

(Nadaljevanje s 13. strani)

Glej, kako se prostor
izteka v kot ulice,
v rjavo zemljo starih gibov.
Odšel boš brez odeje
v sežigni prostor,
ne da bi videl dež in slišal hojo
po škripajočih deskah ulice.

VZHODNO OD LIPADIJA

1. Drsi vlak! Drobencija v deželo
mračnega obličja in kratke, obute
nožice mu tangensoidno podpihava
krilca.

Iz Ozirisove grobnice prihaja
tiktanje orientalske kokoši.
V pesčenih svistih čofotajo velblodi
in v nizki podraščti često
zameketa slavček.

Autofobija je tu zgolj kot protiutež
snobizma, kajti naša fotosfera
je podvržena miselni sledi obupanca.

Albatrosi v nočnem gomazenju
in bombažni osnutki zvezd.

Rekvijem hobotnic je močnejše poprijel,
predvsem so tu neslišni toni svetlobe.
Hiša besed prižiga okna, zakaj človeška
antiklinala je starejša
nego zgodovina sama.
Kot glave pontirkov vstajajo
iz zažganega obzorja
minareti orientala.

2. Eolska dežela. Tekočina na vzhodu.
Aridne gore praska zrak.
Z nočnim koloidom pribrenčijo
tuljave osamljenosti in tu
rumeno nebo seda na zemljo.
Drevesa so kot goreči seniki,
kislina poželenja razjeda vest.
Noč ima dva večera, le da sta
različno poimenovana.
In potem masaža smeha povzroči
orogenezo masti,
besede pa ostanejo kot prazne lovke.
Priseski so ostali na kremenu.

Sredi Lipadija smo se znašli.
To je dežela pesnikov, dežela,
ki je ni.
Preskočijo jo črvi in ugodje.
Vendar ekstaza je gorljiva
in v svoji kočljivi eksitenci
ima plamen.
Njene korenine se hranijo z utvarom.
V oazo ognja pade noč
in smeh zvonov
zamre v cvetočem vetru.

NOTRANJA IZGUBA

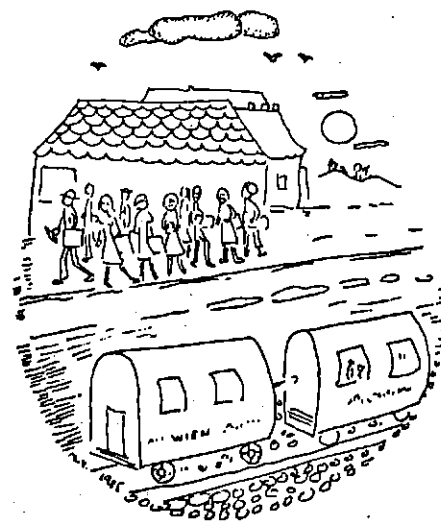
Zlatooki kamen v vodi neba.
Umrjene so sence, miselna opna
prebita. Prelita zemlja se je
raztopila v morju. Voda se ziblje
v mreži svetlobe in dno je
razjedena pesem tega stoletja.

Fragmenti prerošstva usihajo.
Zvok anarhije je naša toplota.
Protest je poginil in temperatura
stalnica tvojega telesa o kritika
je zgolj navada, le črni dan
v časčanju smisla.

Pregnanstvo izven fantazije,
izven žalosti in štetja. V pobarvani
koži strigalic in klovnov.
Teater kruha je postal ideal
in cilj podzavestnih ljudi.

Ilustracija Zlate Volarič
v zbirki Miha Cenca »Rdeča breča«

pismo, zelo lepo ti piše, še štiri minute,
morda pa si tudi ti izprijen, ne, ne, ne ver-
jamem, še štiri minute, pa me ne bo več,
nič več, fiiu fiiu, kako preprosto, pogum ali
strah, naj mislijo, kar hočejo,
šolar gre ob progi, gloda jabolko in me
neumno gleda, kasneje bo junak, videl me
je, zadnji, skoraj priča, junak, junak,
nad menoj je še vedno jata ptic, vse je
sivo, vse je mrzlo, ubogmu strojevodji se še
sanja ne, kaj bo doživel, sredi ljubega mi-
ru — bum, sedem minut čez pol petih, če
bo vlak točen, sicer pa malo kasneje, vlak
se bo ustavil, strojevodja bo preklinjal, da
se to zgodi ravno njemu, potniki bodo
zmedeni, policija, zapisnik, rešilni avto,
vse prepozno, prepozno,
kako lepo, zelo lepo, že dobivam mir v
sebe, ne, to ni nikakršen filozofski mir, ne,
to je samo odložitev večnega napora, kako
kar naprej ponovno vstajati, vstajati brez
boga, utrujen in pretepen, mislila sem že,
da imam sedem življenj kot mačka in poe-
zija, da se lahko iz vsake umazanije, iz
vsakega klanja in pokanja šip, prosto po
pablu nerudi, dvignem z umitim obrazom,
pa nimam, ne morem, končujem, čao bao,
nisem pijana, nisem zadrogirana, vem, kaj
delam,
biti ali ne biti,
to ni več vprašanje,
boris ostan je resnično igralski talent,
prekleti vlak, ali bom zmogla, moral bi
že pripeljati, moram biti obrnjena s hrb-
tom, se vreči, o te ptice, ptice in sivina,
lipa zelenela je tam v dišečem gaju,
kako se nadaljuje, moj bog, srce mi bo
ponorelo, neki tip se mi bliža,
»Kam pa ste vi namenjeni?«
»Domov,« presenečena odvrnem.
»A tukaj domov,« ne verjame, seveda
ne verjame,
»Kaj pa vas briga! — «
Dup. Klofuta čez moj objokani obraz,
tresem se, vrti se mi.
»Kje ste doma?«
Kje sem doma. Kje sem doma. Povem
naslov, še vedno se vsa tresem.
»Dobro. Pospremil vas bom,« že me trd-
no prime za roko, glej no, posumil je, ni
mu vseeno, to je tisti čudež, še ena mož-
nost, ni mu vseeno,
are you looking for assistance, babe,
domov, pospremil me bo domov, prvič
me vidi, ni mu vseeno, kar naprej pona-
vlja, naj ne delam neumnosti, naj drugič
ne hodim po progi, kakšne navade pa so
to, hvala, ker ni intelektualac, hvala, ker
me ne sprašuje, da mi ne predava od so-
kratata naprej, hvala, ker me trdo drži za ro-
ko, nekaj neznega je v tej odločni grobsti,
»Tu stanujete?«
»Priklmam, počaka, da odklenem, sko-
raj se mu nasmehnem, adijo, adijo.

(Nadaljevanje z 18. strani)

SOS

Ugled v pepel zbledel je
s prvim človečnim SOS.

Se feniksov ogenj
več ne pomladi.
Ostal boš močvirska čaplja
do konca — siv.

Se je razlezlo
ime v kvasino,
v luže pijskih pen,
za pocasto brisavko,
slinasta usta,
bezniskih izmen.

KAKO!

Kako se zgodovino pisje,
kako dolgoročnost
kregata s časom in menoj!

Kako jaz drsim,
odhajam iz kroga,
kako se spajam,
stapljam s krogci.

Kako so prapori pisani,
pa je malo različnih barv.
Kako je plamen vedno krvav.
Na kres vse zastave,
v čudežnem sožitju zgorite,
skupaj v mavrice!

Vidim na nebu točko,
previsoko, da bi prepoznal.
Je jastreb, kanja, je sokol...?
Ujeda si išče živo meso.

Kako popoln let,
kako lep pogled,
kako tmurne misli.

NI VEČ TISTI IGRAČ

Od nekdanj središče,
naših igrac os,
pred cerkvijo
star obelisk.
Ni podpisan,
ni porisan,
na njem nič ne stoji.
S soncem rišeta
vsako leto enake
senčne polkroge.
Tudi to leto
nekaj okruškov
na tlak je odložilo.
Koliko let
mu je še dano?

Kako da igrač
mojega otroštva
ne prodajajo več?
Igrač pozne mladosti ni.
Novo blago, tudi še isti,
med tem ostareli, trgovci.

Pod obeliskom pa se
tudi danes igrajo otroci.
Med dvema ognjema in
cesar pošlje svojega vojaka.

(Nadaljevanje na 20. strani)

Ilustracija Zlate Volarič
v zbirki Miha Cenca »Rdeča breča«

IZ ZBIRKE: RDEČA BREČA

TAM TAM

Naenkrat brezgiben večer,
mrak je vtihotapil nemir.
V prežeči opni
umrli so glasovi dneva.
Vsebolj je uho, ki hromi.
Školjka nabrekla,
skozi teče reka
nečesa kar votlo šumi.
Ali se nikjer okoli
res nič ne godi?

Približuje se,
že skozi senca, prsa, srce
gazi, klati,
bobnov krescendó grmi.
Tesno je, ozko,
posoda telesa drhti.

Predolgo sem dih zadrževal,
da ujel bi kak glas noči,
ki se ni hotel sprožiti,
čeprav se
nad temnimi grmadami gora,
zlati trak že v nit spreminja.

Če je to tolažba,
mi ni lažje biti sam.
Preozko je za nihalo,
pretesno za pragozdni tam tam.

NORE PIKE

V daljnih krogih je mir.
Tu blizu nekaj,
kalejdoskop norih pik,
trajno bdi.

Se preriva predno zaspíš,
raste ko se prebudiš.
Migotav pointilizem
v slehernem delcu tvari.

Razblinja se, s pospeškom beži,
se vrača, k točki teži,
in še predno se v žarišču izostri
se že razpada, drobi, vrti
v nič podira.
Hkrati vzburi in zatopi.

Tam kjer se v daljavi,
nesmernih stopinj,
kregajo potokazi
je v edinki bitja vseenost.

Ti bi pa dejala:
glej, malodušje.

RACI

Temno je za vrbami
deževni oblak kipi.
Huda ura preti
za njihovimi ježastimi glavami.

Svetloba beži za parobek
mračnih gozdov.
Pok, boleče rezek.
Samomorilec, lovec, vojak?

Po nevidni črti premi
dve raci letita
v hitri, ihtavi vnemi
hkrati krilita.

Strah, strah za obstoj?
Mar je urna nemirika uravnova,
žene mehanični stroj?
V sopari lahko bi zaledenela priroda.

(Nadaljevanje na 19. strani)

ID MARČEVIIH SE BOJ

in bo konec vsega, zobozdravnikov in
izpitov, iskanja stanovanjca, kjer bi smela
stati na glavi, če bi se mi ravno zahotelo,
konec tekanja na instrukcije, fizika, mate-
matika, zgodovina, seveda, seveda, kakor
želite, oh ti ljubljanski kreteni, konec ča-
kanja na pomlad, večnega čakanja in ne-
ljubljenih ljubimcev, demagoško vsiljivih,
bo konec moje nemirne krvi, strasti, želja,
depresivnih dni, konec, konec, konec
vprašanj, kaj je rekel hegel, kaj je mislil
kocbek, konec karamazovih in vprašanj
krivde in boga, bo konec vsega,
še pospravim sobo, nočem puščati svi-
njarije za seboj,

perspektive ni, ne, nikakršne perspe-
ktive ni, ne za mene, kar naprej ta borba,
ne, ne zmorem več, utrujena sem, ne, to ne
bo nikakršen filozofski samomor, ne, samo
prekinila bom čakanje na jutri, jutri,
smisel je ali ga ni, to me sedaj niti ma-
lo ne zanima več, pred seboj imam vozni
red, ja, tale bo pravi, sedem minut čez pol
petih, potniški vlak, upam, da ne bo imel
zamude,

morda bi bilo pametnejše iti zvečer, v
temi, strojevodja bi me težje opazil, manj-
ša možnost je, da bi zavrl, ne, to res ne bi
bilo prijetno, ampak zvečer sem zmenjena,
o sem bedak, bedak, saj se vendar ne bom
vrnila, saj ne grem na sprehod, res smešno,
odhajam in to dokončno, konec nemira,
zaljubljanja, žuriranja, želja in žalosti,
vsega, vsega,

srce mi razbija, ali me je strah, mislim,
da ne, samo nekaj pomembnega se dogaja,
pomembnega za mene, ta odločitev, bliža-
joča se smrt, konec,
roko imam še mirno,
dragi doma,
nihče ni ničesar kriv. krivda je v mo-
jem spletu živcev in krvi in »razuma«.
vredna nisem niti ene solze, verjemite, mi.
tako, sedaj je vse urejeno. vse je na svo-
jem mestu.

in onadva bosta dobila, kar sta hotela,
dobila povrnjeno. onadva, ki meditirata o
samomorih in nesrečnem življenju, to bo
močan udarec, žal za oba. sovražim samo
enega, ampak ravno on bo pozabil, bo ži-
vel naprej, bo zloben, bo demagog, bo posi-
ljeval na demagoški način, bo igral vse
vloge, ki jih bo potreboval za preživetje
svoje ušive riti,

kaj pa bo z njim, kaj bo z njim, ki je ne-
žen, se mu bo zmešalo, se bo zapil še do-
končno, bo taval tih in sam in odsoten,
moj bog, kaj bo z njim, ki ima prste než-
nejše od chopinovih nokturnov,
briga me, briga me! saj me ne mara, saj
me je ponižal, saj bo ob njem demagog, saj
bo demagog iz te nežne glinice zgnetel
stvor, ki bo posiljeval in ubijal, se kroho-
tal,

tako, grem, še nakit odložim, naj ga no-
sijo za menojo,
grem, šla bom po cesti, morda še sre-
čam koga, moram si dati možnost, še eno,
morda se še kaj zgodi,

ženska pri telefonski govorilnici zmer-
ja otroka, debela je in poročena, nič po-
sebnega se ji ne zgodi, umrla bo zaradi
dolge javkajoče bolezni, o golazen, jaz pa
grem umret, heroj, heroj,

bedak,
kmalu bom na progi, ne, nobenega ču-
deža ne bo, vrnitve ni in prav je tako.
vsi so venci bejli, vsi so venci bejli, vsi
so venci bejli,

samo moj zeleni,
glas se mi odmika, vedno bolj daleč je,
saj ga kmalu ne bom več potrebovala,
naj hodim po tirih ali ob njih, ob njih je
težje, toliko ostrega sivega kamenja je, si-
vega kot tale marčni dan, id marčevih se
boj, et tu, brute, et tu.

id marčevih se boj, kaj vse mi ne pride
na misel, ali bo mama zelo jokala, upam,
da bo premagala, saj je imela vedno same
težave z mano, upam, da se bo spomnila
na to, upam, da ne bodo naredili mita iz
mene, upam, da ne, njiju pa naj le stisne v
prsih, njemu zlobo, njemu materino pismo,
kaj boš mislila ti, nataša, karkoli, pre-
dobra si bila z menoj,

o bog, koliko vas je, kar naenkrat toliko
znancev, sošolcev, celo prijateljev, nad
menoj se giblje jata ptic, s teboj sem hodi-
la po ciklame, najraje imam ciklame, z
njim sem špricala prve ure pouka, moja
prva ljubav bo rekel svoji ženki, to sem pa
poznal, a tako, in on mi je narisal v spo-
minsko knjigo ptico z najlepšimi barvami,
in in... kdo bi si mislil, kakšna množica
znanih ljudi, obrazov, spominov, dlani, se-
daj bom hodila po tirih, gazeenje kamenja
me utruja, res, veliko ljudi, naklonjenih
mi in tudi ne, že rahlo pozabljenih, pa ta-
kih, ki se jih pozabiti ne da,

vsi mladi, vsi presenečeni, se bodo zgr-
nili na pogrebu, ukradla jim bom eno celo
popoldne, morda bo celo deževalo, prepe-
vali bodo, vsem mladim poje gimnazijski
pevski zbor

Lipa zelenela je tam v dišečem gaju,
s cvetjem me posipala, d'jal sem, da
sem v raju.

Veje raztezavala k nebu je visoko,
meni pa je do srca segala globoko.
Ptičice je miljene v senčico vabila,
kadar ležal sem pod njo, me je ohladila.
kako se nadaljuje, ja to pojejo vsem mla-
dim, lepa je, tudi dejanu so jo prepevali,
niko se je obesil, rudi je utonil, davor se je
ubil v gorah, to so bili sami lepi poletni
dnevi in ona je imela rumeno rumeno
obleko,

Zdaj pa že je revica čisto ovenela,
cvetje, listje ljubljeno zima je odzela.
ja, tako se konča, toliko ljudi, rekli bodo,
veliko prijateljev je imela, smešno, res
smešno, še sedem minut, če ne bo zamude,
boljše, da se umaknem, če bom na progi,
bo strojevodja zavrl, neprijetnosti, same
neprijetnosti, čao bao, postavila se bom ob
drog, obrnjena s hrbtom, ko se bo vlak pri-
bližal, se bom pognala, tako na bok, ali me
bo zbolelo, ne maram bolečine, bojim se
je, ali bo bliskovito, me bo popolnoma
zmečkalo, kaj bodo dali v krsto, nekakšen
ponaredek, ali pa sploh ničesar, dobro, da
sem odložila nakit, kakšen zoprn siv dan,
saj ni november, saj je marec, id marčevih
se boj, ja, ja, vsi umirajo, kdaj in kako bom
jaz, o tem odločam jaz, jaz, jaz, to bi mora-
la biti ustavna pravica vsakega drža-
vljena, je rekel neki tip, je rekel, da se žen-
ske samo nekaj gremo, nikoli do konca,
S. O. S. ali v soboto zvečer obujamo spomi-
ne, radijska oddaja, no, še njemu udarec v
čelo, dekle šlo pod vlak, ljubeč naslov, ja,
krasno, upam, da bo dopuščal vsaj izjeme,

ojoj, ojoj dušijo me solze,
baby, stop crying, please, stop crying,
are you looking for assistance,
baby, please, stop crying, stop crying,
srce mi razbija, žile mi utripljejo, ko-
nec življenja, konec mojega življenja, to je
vse, kar sem imela, ali pa ne, imam še
smrt, zapuščam, zapuščam, vse zapuščam,
zakaj bi životarila, čao bao,

zakaj vedno iz groze v grozo, sovražim,
ne zmorem več, sovražim, prekleta umaza-
na hijena, ja, ti se boš zmazal, tebi bo
uspelo, vse ti bo uspelo, prasec, vse s po-
močjo krvi drugih, vse boš uničil, tudi nje-
ga, ga že uničuješ, ali bo še pravočasno za-
slutil to, ali bo zaslutil, da sem ga imela
rada, tudi meni je bilo jasno to šele včeraj,
bodi mi v cvetju, fant, želim, da boš pre-
magal krivdo in demagogijo tistega pras-
ca, želim, da bi še enkrat prebral materino

Smrt bo prizvončkljala na
klaviaturi puščave, navzoča bo
v hipu raztresenosti. Neutajljiva
naplavina je naša hirajoča moč,
komaj joku podobna, komaj v prihodnosti
zaznavna pridnost.

Notranja izguba je skoraj vsepovsod
namerna, nejevoljna in otožna.
Prijateljstvo nas navaja
k prilizovanju,
beseda k ustrezljivosti
in glasba h koncu.

SMISELNA OBZORJA

1.
V umrlih ljudstvih
ti domujejo oči
in v ljudstvu onstran večnosti
je roža in modrost.
Obokan se nasloniš
na tišino,
na kožuh misli in besed.

Smisel je v hotenju,
besede so pripravile začetek,
pot je torej sled glasov
in smrt nevednosti.

Zenit puščavskih slik,
in ko strmim samotni
kot pečena senca
v usta Zemlje,
mi dih vesoja, topel
gib krvi prebode rojstvo.
O kje je žrtvenik neskončnih senc
in kje je leto živih misli?

2.
Noč je odpahnila lesk,
v odblesku rjavih senc z
daljnih gričev pljuska barva,
zajeta je v spomin
in v morje bronastih lobanj.
Krik violin,
močvirni prt zastav
in grenko ozadje.
Razdal se boš
za pest pepela,
če ti svetloba ne pove besed
in v smislu našel boš morda resnico,
dozdevna bo in brez nians.

3.
Pozabil si na krike ptic
in na obraze v blatu,
na jalov čas
pozabljen in razdan.
Pozabil si na šum pustinskih senc
in na vijoličast razloček
med besedo in človekom,
med drgetom in poslednjim žarkom.
Pozabil na tiktakanje prizorov,
na stopnice do gladine.
Pozabil na zavržen dan,
varljivi smisel
in meglo podstrešno.

Na rokah ziblješ sence vojsk.
A konci tvojih čutov
so smehljaji vseh pomladi.

Dramski odsek DKD Enakost Jesenice

po premieri igre »Velika repatica«

decembra 1934

(Nadaljevanje s 14. strani)

BREZ BESED

Brez besed sem se šla drsat s prijatelji-
co brez besed. Ko sva prišli do drsališča
brez besed, zagledava dva dečka brez be-
sed. Večji deček je brez besed vpil na
manjšega dečka brez besed. Od njega je
zahteval denar brez besed, manjši pa mu
ga ni hotel dati brez besed, ker bi ga doma
mamica okregala brez besed. Zato ga je
večji neusmiljeno preboksar brez besed.
Midve sva brez besed začudeno gledali ču-
den prizor brez besed. Potem sva morali
zbežati brez besed. Drugače bi tudi naju
oropal brez besed.

PO ŠOLSKO

Pred uro zgodovine sedim v klopi in se
gulim. Mimo prisveti sošolka in me vpraša:
»Se pa ja ne učiš? Ali ti je med scurljal
v glavo?«
— Ne bi imela rada špona, ji zabrusim,
in se spet posvetim knjigi.
»Veš«, nadaljuje, »pri zgodovini in zem-
ljepisu bom najbrž zabatila. Doma sploh
nimam časa za učenje. Prfoks pa je prav
pri teh dveh predmetih najbolj tečen.«
— Vesela bodi, da imaš pri matematiki
petko,« sem ji nevoščljiva. — Jaz sem zad-
njič dobila trojko.

»A, ne me zeza, ti pa trojko!« se čudi.
— Ne misli ljubica, da sem vsevedna
padla na svet!

»Eh, ne razpoči se, no! Glej, prfoks že
prihaja na fronto. Joj, kakšna krasota! Ali
ne vidiš, da je včeraj pri frizerju padel pod
kosilnico. To moram povedati naprej«, se
zahihita...

Zbudi me naša trapasta ura. Jasno,
vstat bo treba, pa še tko sem zaspana...

O sranje, dans še pišemo, pa nobenga
znanja ni u moj lubenic. Najraj bi kar špri-
cala. K že mora bit, nej pa bo. Grem v šolo.

Pride tovariš, pa prav: »No, dans bomo
še en mal ponavljal.«

Vem, da bo sprašvov. To zmerom reče,
pol pa vseen sprašuje. Tok časa neki blefi-
ra, da že zvonc zvoni.

Med prostim časom se mau zezamo. Ti-
ste babe, k so pa tko zalublene, pa mau u
lft zjajo, pa sanjajo u svojih frajerjih.

Sj fajn u šol, če je vse tko, kokr mi hoč-
mo, če pa kakšen prfoks sprašuje, pa da
sploh nč ne znamo, je pa za konc uzet.

Delo učenk literarnega krožka
— višja stopnja: Anice,
Monike, Darje, Katje in
Polone.

3.

MAMICA

JE žena, ki mora pri hiši vse požreti,
JE najboljši človek na svetu,
JE cvet, ki ustvari nov svet,
JE štorčka, ki vam prinese na svet štor-
kljačka,
JE srček mojega očeta,
JE star otrok moje stare mame,
JE mehka mačica, ki me boža,
JE sonce sredi naše družine,
JE budilka, ki me drami iz lenobe,
JE pevka, ki zapoje visoki C, kadar sem
poredna,
JE mir, ki si ga vsi želimo...

3. razred

4.

IZ SLOVARČKA NAŠIH BESED

šola — učilka
učenec — ukec
sošolec — soukec
zvezek — listopisek
svinčnik — pisalko
knjiga — berolistka
ravnilo — črtolok
most — čezvodač
avto — pibipelj
letalo — frčolet
motorno kolo — benzogon
sonce — svetlik

3. razred

4.

V MAJU

V maju se je rodil.
V maju smo živeli
in se veselili z njim.

V maju...
otroci
jočemo
za njim...

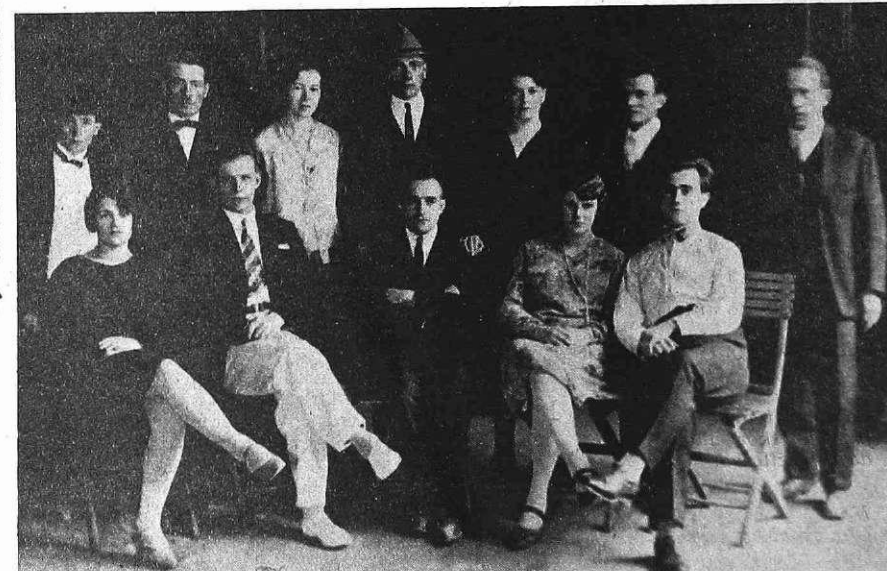
V maju je bil brez dela in kruha,
v maju je sovražnika ukanil,
v maju smo zmagali z njim,
v maju je sanjal o velikih delih,
v maju nas je vodil po vrtovih cvetja,
v maju se je pogovarjal z nami,
v maju je poslušal naše zgodbe,
v maju se je nasmejan poslavljaval od nas —
z besedami

Pridno se učite!

V maju se je rodil.
V maju smo živeli in se veselili z njim.
V maju...
otroci
jočemo
za njim...

3. razred

Iz literarne mape učencev Osnovne šo-
le Jeseniško-bohinjskega odreda Kranjska
gora. Mentor Benjamin GRACER.

IVAN VESEL

KAKO NAM JE VESTI SE DO DRUŽIH LJUDI

»OLIKANI SLOVENEČ«, SPISAL IVAN VESEL, IZDALA IN ZALOŽILA MATICA SLOVENSKA V LJUBLJANI, NATISNIL JOŽEF BLAZNIK V LJUBLJANI LETA 1868 — ODLOMKI IZ KNJIGE

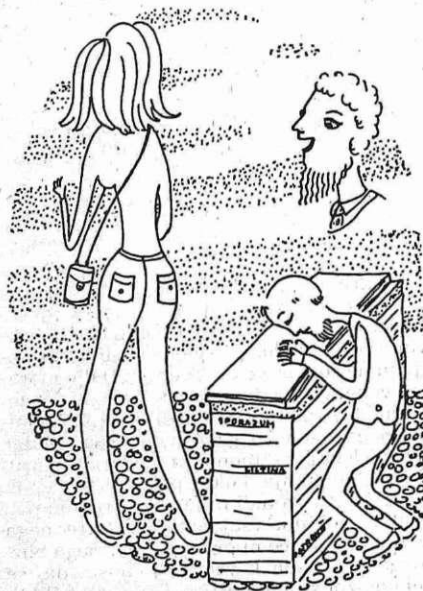
Nobeno pravilo ni tako splošno in sveto, nobeno tako pripravno pridobiti nam stalno spoštovanje in prijateljstvo, kakor to: biti mož beseda tudi v najmanjših rečeh, vedno zvest ostati v obljubah in resničen v govoru. Nikoli nimamo pravice in pravega vzroka, govoriti nasproti temu, kar mislimo, dasiravno imamo tudi pravico, da ne razodenemo, kar se v nas godi. Laž tudi v sili ni pripuščena; vsaka laž se maščuje s tem, da ima slabe nasledke za tega ali unega človeka, če prej ne, pa pozneje. Gotovo pa dobi zaupanje in spoštovanje mož, o katerem je znano, da dano besedo drži in nikdar neresnice ne govori; dolžnost sicer ni, da poveže vse, kar je res, ali to je napačno, da resnico zamenjaš za neresnico. Ni treba, da si vsakemu odkritosrčen, posebno tacemu, o katerem veš, da bo napak obračal tvoje besede in tvojo odkritosrčnost, ali da ne more strpeti resnice, katero želi vedeti.

V svojem poklicu bodi oster, natančen, reden, delaven in priden. Pisarije in ključne imej shranjene tako, da jih najdeš tudi lahko o temnem. Še natančnejši bodi s tujimi rečmi; ne posojaj knjig in družih reči, ki so ti bile samemu posojene; ako si sam kaj izposodil si, pošlji ali nes nazaj o pravam času, ne čakaj, da imajo lastniki dolga pota, da dobe nazaj svojo lastnino. Vsak se rad peča s človekom, na katerega zvestobo in natančnost se sme zanašati, bodi si v besedi ali djanji, ki ni sposoben, da bi preveril druge. Lepa lastnost je, s katero dosežemo zaupnost in dobrovoljnost, da prihajamo o pravam času, kjer nas pričakujejo, naj bo shod namenjen veselju ali opravi-lom. Slaba navada je, da se navadno v družino prepozno prihaja; ta navada je prav sitna in razširjena, ki ne dokazuje omikane vedenja. Kako nerodno je tistim, ki prihajajo v pravam času, čakati družih; dostikrat se sliši še celo godrnjanje in pritožbe zavolj taci neopravičenih zamud.

Ne pripoveduj o družih reči, vzlasti taci-h, ne, ktere jim dobro ime jemljejo. Redko so take reči resnične, ali pa so potovale iz toliko ust, da so vse oprasene, umazane in povečane prišle v tvoja ušesa, da so zgubile prvo podobo vže popolnoma. Mnogokrat škodujemo s tem dobrim, nedolžnim ljudem, sebi pa napravimo veliko sitnost. Tudi ne prenašaj besed iz hiše v hišo, vzlasti družinskih razmer ne odkrivaj; kar so tu o tvojih znancih govorili, ne izblekni jim precej! Kaj napraviš s takim podpiho-vanjem, nego jezo, sovraštvo, huđe besede, in če si to storil iz hudobije, toliko večja je odgovornost, in sam sebe pripraviš ob vse spoštovanje in zaupanje, da se te potem ogibate obe stranki.

Tvoji govori naj ne bodo prevodeni in preobširni; beseda naj bo krepka in kratka, neimenitno reč povedi z malimi živimi besedami in zanimivala bo; in to je tudi prava umetnost družinske zgovornosti. Sploh ne govori preveliko! Varčno ravnaj z besedo, da ti je ne zmanjka prezgodaj, ter ne govoriš, o čemer naj bi molčal. Naj tudi drugi govore. Nekateri hočejo biti povsod govorniki le sami, drugi naj poslušajo to dolgočasno, njim dopadljivo klevetanje. Marsikdo je vže skusil, kako težek je tak človek, kako sitna družba ž njim.

Glej tudi, da ne boš pri vsaki priložnosti ponavljal ravno tiste povestice, pravljice, šale in druge dovtipne podobe, s tem kažeš, da imaš ali slab spomin, ali premalo pazljivosti, ali da si ves zaljubljen v lastne misli. Spomin tvoj bodo ostrejši, in ako se vendar ne veš gotovo spominjati, ali si vže povedal to ali uno povestico v ti družini, raji se zataji in premagaj, ali pa napelji go-vora besede tako, da se boš prepričal.

Ilustracija Zlate Volarič
v zbirki Miha Cenca »Rdeča breča«

Milan Strmec SREČA

Sreča je v besedi
sreča je v cvetu
sreča je v reki
sreča je v zemlji
sreča je v kosu papirja

Sreča so roke
sreča so telo
sreča so prameni
svetlobe

Sreča so človeške oči
ki hranijo vezilo
spokojnosti
in mir

Sreča je v besedi
nikoli izgovorjeni
nikoli izpisani
nikoli položeni
v modrino bivanja

Sreča je
pravljica

IGRA

Oči rosijo hrepenenje
lica v nasmehu
vabijo
k sebi

dlani z valovanjem
diha
šepetajo

vzemi me
pogreznj
se vame

darovanje
raste
v meni

Oči
lica
vabijo

NOKTURNO

Rad imam tišino
zaprto školjko
miru

Rad imam tišino
preteklost v koreninah
vsakdanjih besed

Rad imam tišino
akordi molka
drse
v pokrajino
preživetih nad

Rad imam tišino
na stenah dolge sence
ostajajo
ostajajo
ostajajo

PRIDE DAN

Pride dan ko prekolneš
vse okoli sebe
ko ne dvigneš oči k jutranji molitvi
ob razpeli prebujenja
ko ne podariš
nasmeha dnevu
in v reki korakov
ki s teboj
merijo
širino asfalta
ne oglašiš
zvokov
prijateljskega
DOBRO JUTRO

Pride dan ko prekolneš
vse okoli sebe
ko si sam sebi tuj
in zavržen
ko si sam sebi tožnik
in sodnik
ko si sam sebi nič
in vse

Pride dan ko prekolneš
vse okoli sebe

ko se zabubiš
v sivino
BETONSKEGA GOLOBNJAKA
kjer ostaneš
med številkami
ŠTEVILKA

kjer v samoti
predeš niti
v lastni jaz
kjer se ogrneš
s plaščem
iz babičinega
podstrešja
in živiš z njenimi
pravljicami
in sanjami

da so pomladi livade
rožnate
da hrepenenje gnezdi
v mladem brstju
da veter v svoj lok
objame
šepet
zaljubljenih

da je beseda svetloba
in SVETLOBA BESEDA
ki za ozarami
prebujenih
njiv
riše
dobrote včerajšnjega dne

Pride dan ko prekolneš
vse okoli sebe
ko se zabubiš
v sivino

BETONSKEGA GOLOBNJAKA
ko ne dvigneš oči k jutranji molitvi
ob razpeli prebujenja

Pride dan ko prekolneš
vse okoli sebe

Ilustracija Zlate Volarič
v zbirki Miha Cenca »Rdeča breča«

Dramski odsek DKD Enakost Jesenice je marca 1934 v režiji Alfonza Oblaka uprizoril so-cialno dramo Toneta Seliškara »Kamnlom«

Silno nespodobno in razžaljivo je, ako se spotikujemo nad vnanjo podobo in omi-kanostjo. Ni v človekovi moči, spremeniti svojo rast, pridjati ali odvzeti svoji dolgo-sti, lep in čeden obraz si napraviti. Kako silno nas razkači in užali, če vidimo, da se nam kdo posmehuje, ker imamo po nesreči čuden obraz ali sključeno postavu. Sicer bi o tem ne bilo treba besedovati, ko tirja to navadna spodobnost in omika, pa vendar so nekteri, ki ne morejo prikrivati notra-njih čustev. Pomislimo, da često v neprili-čnem životu biva lepa, plemenita duša, da pod grdo vnanjo skorjo bije blago, čuteče srce. Imenitni modrijan Sokrat je bil grde postave, kuštravih, rdečih las in vendar, kako plemenito srceje bilo v njem.

Nepriстойno je dalje tudi, ako si v veliki družini na uho šepetamo; ali če govorimo o kateri osebi, ki je tudi v družbi, ta čas vsaj na njo ne obračajmo oči; ali če hočemo sli-šati, kaj se o nas govori, poslušajmo z uše-smi, ne z očmi, ne glejmo tedaj na tisto stran.

Ako dalje v družini v spomin kličemo komu neprijetne slučaje iz prejšnjega ži-vljenja, ne ravnamo pametno; saj v družini hočemo svojega duha razjasniti in poza-biti na nesrečna trenutja, ki nam vže tako zgrené marsiktero uro.

In ako razkladaš svojemu bližnjemu ta-ke neprijetne reči, nikar se ne posmehuj vžečno. Osramoteni človek, ki vse to čuti, ti bo povrnil obilno.

V družini ne smemo pozabiti, da ljudje ne marajo za podučevanje in opominjeva-nje, ampak za zabavo; najbolj podučljiv govor s časom utruji, če ga ne sladi dobra vo-lja in ne soli pravo bistroumje. Dalje mora-mo vedeti, da se ljudem na svetu ne dozde-va nič bistroumnejše, modrejše in veselej-še, nego hvala in prilizovanje; pa vendar ne spodobi pametnemu in modremu možu, da burke uganja, kakor poštenemu ne, da se prilizuje. Pa tudi tu je neka srednja pot; vsak človek ima vsaj nekaj hvalevrednega in taka hvala, če ni prenapeta, našega bliž-njega spodbada k večji popolnosti, dá, še celó dolžnost je dajati spodbudno hvalo ti-stim, ki jo zaslužijo in tudi potrebujejo; včasih je tudi ne smemo odreči takim, ki bi morebiti sicer obupali in ne bi napredovali na srečno pričetni poti.

Tvoje čelo bodi vedno enako, vedno ja-sno! Nič ljubeznjivšega ni, ko veseli, živah-ni značaj, ki priteka iz studenca čistega ne-dolžnega srca, ktere ga niso vzburkale sil-ne strasti, ampak nad katerim veje pomlad-ni vetrič dobrovoljnosti in sočutja. Kdor daje na znanje, da si silo dela, ko hoče biti vesel, in se vidno trudi, da more govoriti in neprenehoma pripoveduje samo stare pravljice in smešnice; komur je znati, da hoče z učenostjo zabavati družino; tak bo malo časa in malo komu všeč.

Kdor pa hoče vedno le šale zbijati, iz-prazni se kmalu in utruji; pa ima še to sit-nost, da mu tovariši in prijatelji zamerijo, ko se mu pri kakovi priložnosti ne bi zljubilo z veselja pijanim očesom pripovedova-ti vedno nove smešnice. Pri vsaki pojedini, h kateri je povabljen, pri vsaki malenkosti, ki se mu skaže, dolžnost mu je skoro, da plača skazano čast z burko, in vso zabavo mora soliti vseskozi s šalami; in ko bi hotel kaj pametnega in poštenega povedati, ka-ko višo struno napeti, smeja se mu vse v obraz, predno je govor njegov na pol kon-čan.

Prava dovtipnost in šaljivost se ne mo-reta prisiliti; pa resnično bistroumje dé do-bro ko mili solnčni žarek, razveseli in ogre-je človeško srce. Ako hočeš praviti kake dovtipne povestice, premisli prej, v kakovi družini si. Kar je temu ali unemu manj omikanemu zabavno in mikavno, to more-biti je drugim dolgočasno in nespodobno.

Kdor si hoče pridobiti stalno spoštova-nje, kdor hoče, da zabava njegova ni niko-mur pretežka, ta naj nikar v pogovorih drugih vedno ne graja in zasmehuje, naj ne govori vedno v zabavljivem glasu. Sicer včas, posebno pri nekaterih ljudéh, tudi s tem dopademo; vendar naposled tacega za-ničujejo in ogibljejo se takega zabavljivca in obrekovalca; pametni, čutljiv človek ra-je spregleda družih slabosti in napake. Vē namreč, kakovo škodo često napravi ena sama, nepremišljena beseda, pa tudi hre-peni po nedolžnejši zabavi, gnusi se mu neljubo posmehovanje in prazno grajanje.

Se vé, da tudi ni po vsem prepovedano grajanje marsikterih neumnosti in nerod-nosti; pri tem ne smemo ozirati se na posa-mesne osebe, ampak na reč samo. Ne mo-re se tirjati, da bi zagovarjali občne, očitne napake in pregreške, kajti reklo bi se nam, da smo grdi hinavci, ki hočemo vse ogrniti s plaščem krščanske ljubezni. Tudi nekte-ri, ki tirjajo milostno sodbo drugim, le sa-mi sebi pomiloščenje prosijo, ker so ali onim kaj krivice storili, ali pa imajo sami tiste pregreške na vesti.